

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET
ČOAHKKINGIRJI 1/96 - MEARRÁDUSOASSI siidu 1

Áigi:	guovvamánu 27. b. 1996	dii. 09.00 - 12.00	ja	dii. 15.00 - 18.00
	guovvamánu 28. b. 1996	dii. 09.00 - 12.00	ja	dii. 15.00 - 19.30
	guovvamánu 29. b. 1996	dii. 09.00 - 12.00	ja	dii. 15.00 - 18.00
	njukčamánu 1. b. 1996	dii. 09.00 - 12.00		

Báiki : Samelandssenter, Kárášjohka

Áirasat:

1. Olav M. Dikkanen	21. Geir Tommy Pedersen
2. Magnhild Mathisen	22. Sven Roald Nystø
3. Berit Ranveig I. Nilssen	23. Margreta Pålve Kristiansen
4. Steinar Pedersen	24. Aage Pedersen
5. Marianne Balto Henriksen	25. Olav Andersen
6. Hartvik Hansen	26. Anders Oskal
7. Ragnhild Nystad	27. Inger-Ann Fossli
8. Egil Olli	28. Magne A. S. Huvva
9. John Henrik Eira	29. Per Solli
10. Ole Henrik Magga	30. Roger Pedersen
11. Heaika Skum	31. Ing-Lill Pavall
12. Inger Anne S. Gaup	32. Amund Eriksen
13. Peder Mathisen	33. Nils O. Nilsen
14. Alf Edvard Nystad	34. Jarle Jonassen
15. Jens Petter Olsen	35. Åsta Vangberg
16. Tore Bongo	36. Odd Kappfjell
17. Terje K. Haugen	37. Máret Guhttor
18. Ingar Eira	38. Johan Mikkel Sara
19. Mary Mikalsen Trollvik	39. Berit Johnskareng
20. Eilif O. Larsen	

Čuovvovaš áirasat ledje ožžon virgelobi:

- Áiras nr. 3 Berit Ranveig Nilssen
- Áiras nr. 5 Marianne Balto Henriksen
- Áiras nr. 8 Egil Olli, 29.02. ja 01.03.96
- Áiras nr. 24 Aage Pedersen
- Áiras nr. 28 Magne A. S. Huvva
- Áiras nr. 35 Åsta Vangberg
- Áiras nr. 39 Berit Johnskareng

- Áiras nr. 16 Tore Bongos lei virgelohpi 28.02.96
- 3. áirasa várreáirras Øystein Ballari oáččui virgelobi 29.02.96 dii. 11.30 - 15.00

Čuovvovaš áirasat manne sajiidasaset

- Øystein Ballari, 3. áirasa várreáirras
- Viktor Trosten, 5. áirasa várreáirras
- Berit Anni Grenserud Somby, 8. áirasa várreáirras, manai sadjásis 29.02.96
- Inger A. Skum, 24. áirasa várreáirras

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET
ČOAHKKINGIRJI 1/96 - MEARRÁDUSOASSI **siidu 2**

Noralf Amundsen, 28. áirasa várreáirras, manai sadjásis 27.02.96 dii. 15.25
Kristin Sara, 35. áirasa várreáirras
Birger Nyno, 39 áirasa várreáirras

ÁŠŠELISTU:

- ÁŠŠI 1/96 ČOAHKKIMA VUOĐDUDEAPMI
- nammačuorvun, virgelobit, gohččojuvvon várreáirasat
- gohččuma ja áššelisttu dohkkeheapmi
- ÁŠŠI 2/96 SÁMEDIKKI ČOAHKKINORTNET - NJUOLGGADUSAT SÁMEDIKKI
OLLESČOAHKKIMA ČOAHKKINGIRJI ČÁLLIMII JA ÁŠŠIID
SÁDDEMI
- ÁŠŠI 3/96 SÁMEDIGGERÁĐI DIEDÁHUS DOAIMMAS BIRRA, DÁS MAIDDÁI
REFERÁHTAÁŠŠIT
- ÁŠŠI 4/96 GAŽALDAGAT SÁMEDIGGERÁĐĐÁI ČOAHKKINORTNEGA § 26
VUOĐUL
- ÁŠŠI 5/96 OĐĐA ÁŠŠIID ALMMUHEAPMI
- ÁŠŠI 6/96 SÁMEDIKKI 1995' JAHKEDIEĐÁHUS
- ÁŠŠI 7/96 1996' BUŠEAHTTA - JUOGADEAPMI
- ÁŠŠI 8/96 SÁMI KULTURORGANISAŠUVNNAID DOARJJANJUOLGGADUSAT
- ÁŠŠI 9/96 NÁČ 1995:6 - SÁMI ÁLBMOGA DEARVVAŠVUOĐA- JA
SOSIÁLABÁLVALUSAID PLÁNA NORGGAS
- ÁŠŠI 10/96 SÁMI EANADOALLOPLÁNA
- ÁŠŠI 11/96 SÁMI NUORAIÐ STIPEANDDA NJUOLGGADUSAID RIEVDADUS
- ÁŠŠI 12/96 BARENTSOVTTASBARGU
- ÁŠŠI 13/96 SÁMEDIKKI DIREKTEVRRA VIRGÁIBIDJAN
- ÁŠŠI 14/96 MÁNGGAGIELAT NAMAT KÁRTTAIN

Ášši 1/96 Čoahkkima vuodđudeapmi

Čoahkkinjodiheaddji Egil Olli rabai čoahkkima. Dahkkui nammačuorvun.

a) Gohččuma dohkkeheapmi:

Mearrádus: Ođđajagimánu 25. b. 1996' gohččun dohkkehuvvui ovttajienalaččat.

b) Áššelisttu dohkkeheapmi:

Sven Roald Nystø árvalii ahte áššelistta áššit 2/96 ja 3/96 molsot saji vuoi ášši 3/96
«Sámediggeráđi diedáhus doaimmas birra» sirdo ja giedahallo nubbin áššin, ja «Sámedikki
čoahkkinortnet» giedahallo goalmmát áššin.

Heaika Skum árvalii mañidit Sámi kulturorganisašuvnnaid doarjjanjuolggadusaid boahnte
čoahkkimii. Ášši sáddejuvvo viidát gulaskuddamii, gos sámiid Faláštallanlihttu oažžu ášši
gulaskuddamii.

Sven Roald Nystø árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat.

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET
ČOAHKKINGIRJI 1/96 - MEARRÁDUSOASSI **siidu 3**

Heaika Skuma árvalus mearriduvvui váldot jienasteapmái go ášši galgá meannuduvvot áššin 8/96.

Ášši 2/96 Sámedikki čeahkkinortnet - njuolggadusat Sámedikki ollesčoahkkima čeahkkingirjji čállimii ja áššiid sáddemii

I. Áššebáhpirat

- Notáhta Sámedikki čeahkkinortnega birra - movt Sámedikki ollesčoahkkimiid áššit fievrriduvvojit čeahkkingirjái, makkár rutiinnat geavahuvvojit áššiid sáddemiid oktavuodas
- Njuolggadus-evttohus daid áššiid čeahkkingirjái fievrrideapmái ja sáddemii maid Sámedikki ollesčoahkkin meannuda

II. Sámedikki mearrádus:

Ášši sáddejuvvo Sámediggerádi giedahallamii.

Ášši váldui ođđasit jienasteapmái 29.02.96 dii. 09.00 ja dalle mearriduvvui čuovvovaš:

§ 23 - Ráddádallamat

Goalmát cealkagii lasihuvvojit njealja sáni (sámegielas guokte sáni), gč. kursiverema, ja galgá čuodjat ná:

«Áššeovddideaddji dahje joavkku váldoságasteaddji vuosttaš sáhkavuorru ii galgga leat eambo go 15 minuvtta».

Dasto lasihuvvo ovddabeallái cealkaga «Jos čeahkkinjodiheaddji ...». Dás galgá čuožžut:

«Eará áirasat ožžot sáni gitta guktii. Vuosttaš gearddi gitta 10 minuvtta rádjai. Nuppi geardde gitta 5 minuvtta rádjai».

III. Čeahkkingirjelasáhus

Árras Steinar Pedersen, Bargiidbellodaga sámediggejoavku, ovddidii čuovvovaš čeahkkingirjelasáhusa:

Sámedikki eanetlohku ii leat dänge háve háliidan buoridit dikki demokrátalaš geavahusa čeahkkingirjjiid sáddema oktavuodas.

Eanetlohku oaivvilda ain ahte dušše eanetlogu oaidnu galá sáddejuvvot, ja ahte čeahkkingirjelasáhusat galget sihkkojuvvot. Dat lea váidalahti.

Ášši 3/96 Sámediggerádi diedáhus doaimmas birra, dás maiddá referáhtaáššit

Sámedikki presideanta Ole Henrik Magga čilgii rádi doaimma birra.

Rádi diedáhus váldui diehtun.

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET
ČOAHKKINGIRJI 1/96 - MEARRÁDUSOASSI **siidu 4**

Ingar Eira, Guovddášbellodaga sámediggejoavku, čuovvovaš árvalus mearriduvvui sáddejuvvot sámediggeráddái:

Sámediggi ii sáhte čohkkát jaska ja geahččat go ollugat mearrasámi ássanguovlluin masset stuorra oasi iežaset jahkásaš dietnasis guollevuostáiváldin heahthedili geažil Finnmárkku rittuin.

Árbevirolaččat lea dán áigge jagis alimus fierpmástallanáigi, ja go dál diehtit ahte measta ii gávdno vejolašvuohta jođihit fierbmeguoli, de lea iešalddis čielggas ahte hirbmat ollu guolásteaddjiide lea dilli oalle doaivvuheapmi.

Guovddášbellodaga Sámediggejoavku ovddida danin čuovvovaš evttohusa:

Sámedikki presideanta ovttasrádiid Sámedikki joavkojođiheaddjiiguin bivdá oalle johtilit čeahkkima guolástusministariin, man oktavuodas guorahallat konkrehta evttohusa jođánisdoaimmaide maiguin sáhtášii buoredit dili.

Ášši 4/96 Gažaldagat Sámediggeráddái čeahkkinortnega § 26 vuodul

a) Hartvik Hansen, Sámi joavku:

Dábálaččat sádde Guovdageainnu Lagašradio Sámedikki dievasčeahkkimiid njuolggosáttan, muhto dađi mielde go mii leat ožžon dihtosii de dán vuoro ii boade GLR sáddet njuolggosáddaga lagašradios.

Min dieđuid mielde lea leamaš stuorra beroštupmi sáddagiid guldalit sihke Kárášjogas ja Guovdageainnus. Min mielas lea garrasit váidalahtti go namuhuvvon guovlluin eai beasa guldalit Sámedikki dievasčeahkkimiid.

Manne lea dát fálladat heaittihuvvon?

2. Leat go eará sámi guovlluin háliidan sullasaš sáddagiid?

Sámediggerádi vástáduš:

Sámedikkis leai šiehtadus Guovdageainnu Lagašradioin mii guoská teknihkalaš veahkkái hoaidit simultandulkonrusttega Sámedikki dievasčeahkkimiin. Sámediggi láve máksit 7.500,- kruvnnu čeahkkima nammii GLR:ii dán barggu ovddas. Šiehtadus lea leamaš heivvolaš sihke Sámediggái ja GLR:ii.

Šiehtadussii ii leat gullan Sámedikki ollesčeahkkimiid sádden. Dasa lea GLR:a ožžon doarjaga Guovdageainnu suohkanis 20.000,- kruvnnu ja Kárášjoga gielddas fas 10.000,- kruvnnu (oktii) ollesčeahkkima sáddema nammii. Dál ii leat Guovdageainnu suohkan šat háliidan ruhtadit sáddagiid. Ja dalle ii leatge GLR:as vejolašvuohta sáddet šat ollesčeahkkimiid radios. Ollesčeahkkima sádden radios máksá GLR:ii 30.000,- juohke čeahkkima ovddas.

Sámediggeráddi lea čeahkkimistis ođđajagimánu 22. - 24. b. 1996 áššis R 2/96 Referáhtat, guorahallan dan mii guoská GLR:a jearaldahkii ruhtadit dievasčeahkkimiid sáddema radios. Sámediggeráddi lea vástidan ahte ráddi lea positii valaš dasa, ja erenoamážit jos eanet guovllut leat mielde prošeavttas. Dát lea buorre vuohki movt oažžut njuolga dieđuid Sámedikki doaimma birra. Sámediggerádis leat dattetge prinsihpalaš eahpádušat ruhtadit redakšuvnnaš beali sáddagiid oktavuodas. Sámediggi ii ruhtat makkárge eará medijaid mat

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET
ČOAHKKINGIRJI 1/96 - MEARRÁDUSOASSI

siidu 5

muitalit Sámedikki čeahkkimiid birra, iige danin oro riehta ruhtadit dänge. Okta vejolašvuohta lea dahkat šiehtadusa ahte dušše ieš čeahkkin sáddejuvvo.

Sámediggeráđdi lea bivdán eanet dieđuid viiddidanáigumušaid birra ovdal go ráđdi hápme oaivila ášši birra. Sámediggeráđdi diehtá ahte eará sámi guovlluinge livčče beroštupmi gullat dikki dievasčeahkkimiid. Otne ii leat GLR:as vejolašvuohta fállat dán bálvalusa go ruhtadeapmi ii leat čielggas. GLR:as ferte leat guhkesáigge ruhtadeapmi čielggas ovdal go eará guovlluid sáhtá heivehit prošehtii.

Sámediggeráđdi áigu bargat viidáseabbot áššiin, joatkit ságastallama GLR:ain ja molsaeaktolaččat geahčadit eará málliid Sámedikki ollesčeahkkimiid sáddemii.

b) Hartvik Hansen, Sámi joavku:

Ealáhusguollebivdu ja sáivaguollebivddu hálddašeapmi Finnmárkkus

Čujuhat Eanavuovdinstivrra áššiide 1476/93 ja 17/95, mas lea sáhka láigohit jávreguollebivddu ealáhusguollebivdiide. Eanavuovdinhoavda evttohii geahččalanortnega mas stáhta sáhtá láigohit jávrebivddu ealáhusguollebivdiide. Min dieđuid mielde lea ášši juo mearriduvvon. Láigoheaddji oažžu okto guollebivdo-vuoigatvuoda orru bivdoneavvuigin, muhto ii čuoza boazodoalliide.

Prinsihpalaččat lea ášši erenoamáš guoskevaš. Dát buktá garra váikkuhusaid guovllu olbmuid ja sápmelaččaide. Min oaivila mielde dat lea garrasit váidalahtti. Muđui dat ii čuovo sápmelačča guovlolaš geavahanvuogádaga eavttuid, go mis lea leamaš árbevirolaš ulbmilin oktasáččat geavahit luondduriggodagaid.

Dán vuodul jearrá Sámejoavku čuovvovaš gažaldagaid:

1. Lea go Sámediggeráđdi dahje Sámediggi buktán gulaskuddancealkámuša áššái?
2. Lea go Sámediggeráđdi dan oaivilis ahte dát ii leat dehálaš ášši, ja dan geažil ii leat leamaš prioriterejuvvon.

Sámediggeráđi vástáduš:

Stáhtavuovdi sáddii 21.10.95 reivves Eanavuovdinstivrra mearrádusa ealáhusguolásteami ja sáivaguolásteami háldadšeami birra Finnmárkkus. Reivves daddjo ahte eatun dasa ahte bidjat doibmii Eanavuovdinstivrra mearrádusa, lea ahte eai boađe cealkámušat main leat deatalaš prinsihpalaš vuosteákkat.

Sámediggeráđdi lea atnán ášši deatalažžan, muhto ii oaidnán dallánaga ahte leat garra oainnut mearrádusa vuostá. Danin ii leat Sámediggi otnáš rádjai buktán cealkámuša dása, nugo oidno reivves.

Sámediggeráđdi lea dattege ovtas Sámi ealáhusráđiin árvoštallagoahtán geahčadit ášši lagabui, ja lea vejolaš ahte diggi ovddida cealkámuša hui fargga.

Sámediggeráđdi váldá áinnas vuostá oainnuid áššái.

c) Hartvik Hansen, Sámi joaku:

Mii diehtit ahte sápmelaččain, erenoamážit rádjaguovlluin, lea stuorra beroštupmi oktasáš doaimmaide. Dat diehttalas maiddá gáibida vuđolaš ja govttolaš beroštumi guđet guimmiid áššiide, ja váttisvuodaide. Muhtin láhkai dat maiddá geatnegahtá buktit - vaikkoba morálalaš doarjaga.

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET

ČOAHKKINGIRJI 1/96 - MEARRÁDUSOASSI siidu 6

Mus lea jerrojuvvon sáhtašeimmet go mii Norgga bel sápmelaččat buktit man nu lágan doarjaga Suoma beal sápmelaččaide. Oaivvildan ahte lea váttis seaguhišgoahtit njulgestaga dahpáhusaide nuppi riikkas, muhto manjimuš áiggiid leat leamaš Suoma sápmelaččat garrasit cielahuvvon ja measta áitojuvvon guovlluineaset.

Dát ášši ii loktejuvvo dainna ulbmilin ahte moaitit Sámediggerádi dahje min presideantta. Sii leat mángii čájehan stuorra beroštumi bargat sullasaš álgoálbmotáššiiguin olggobealde Norgga maid.

Presideanta, lihká boahtá ge mus jearaldat, sáhttit go mii maidige cealkit dahje maidige dahkat áššiin?

Sámediggerádi vástádus:

Sámediggerádi mielas lea hui balddahahttii dat mii dahpáhuvvá báikkálaš dásis Suoma beal Sámis. Sámedikki presideanta lea danin čállán reivvi Mártti Ahtisaari. Dán reivves lea presideanta čujuhan justa daidda beliide maid birra Sámi Joavkku Hartvik Hansen dás čállá. Ráddi dáhttu reivves presideantta Ahtisaari, Suoma republiikka presideantan, ávžžuhit daid geat eai leat sápmelaččat ja geat leat sámelága ja Sámedikki ásaheami vuostá, jaskkodit ja ovddidit oainnuideaset nugo lea heivvolaš davviriikkalaš demokratiijas. Min presideantta reive presideanta Ahtisaari lea biddjon mielddusin dan hámis go lea čállon.

d) Eilif O. Larsen, Bargiidbellodaga sámediggejoavku:

Lotnolasealáhusproseakta: Sámi ealáhusráddi ferte čuovvut ollesčoahkkima mearrádusa!

Bargiidbellodaga sámediggejoavku lei hirmástuvvan hirmadit go oinnii Sámi ealáhusrádi mearrádusa áššis 145/95, lotnolasealáhusaid bissovaš ortnega njuolggadusat. Ollu lotnolasealáhusbargit, geat minguin leat váldán oktavuoda leat maid hirmástuvvan.

Ferte cealkit nu garrasit ahte lea njulgestaga váidalahtti go Sámi ealáhusráddi ii čuovvol Sámedikki ovttajienalaš ollesčoahkkinmearrádusa áššis 8/95. Dán áššis bijai Sámediggi vuodđun earret eará min álgoevttohusa vuodul, ahte lotnolasealáhusaid jodihandoarjjaortnega berrešii ásahit bissovažžan, mas mielde vuoddo-oasit; duodji, meahcce-ealáhus, smávva eanadoallu, guolástus ja boazodoallu.

Bajábealde namuhuvvon mearrádusa bokte lea Sámi ealáhusráddi dál guodđán eret boazodoalu, smávva eanadoalu ja guolástusa jodihandoarjjaortnegis. Dán láhkái meannudeapmi ii soaba ollesčoahkkima mearrádusii, ja min joavkku mielas dát lea áibbas dohkketmeahttun. Jos dát vuoddo-oasit guđđojuvvojit, de rievtti mielde báhcá lotnolasealáhusortnegii dušše vel garra Sámedikki namas.

Danin jearratge Sámediggerádis čuovvovaš gažaldaga:

Oaivvildago Sámediggeráddi ahte dát lea dohkálaš, ja soahpágo dát buori politihkalaš ja hálddašandáhpái, ahte vuolit orgána ii čuovo ovttajienalaš ollesčoahkkima mearrádusa, ja maid áigu ráddi dahkat divvun dihte dán eahpečielggasvuoda ja eahpesihkkarvuoda maid dát lea dagahan ealáhusbargiide?

Sámediggerádi vástádus:

Sámediggeráddi čujuha ahte diedusge ii leat dohkálaš jos vuollásaš rádit garvet dikki ollesčoahkkima mearrádusa. Muhto vuollásaš rádiin lea obalaččat sihke vuoigatvuoha ja geatnegasvuoha ovddidit fágapolitihkalaš árvvoštallamiid mat gusket ollesčoahkkima mearrádusaide, jos leaš sadji dán lágan árvvoštallamiidda.

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET
ČOAHKKINGIRJI 1/96 - MEARRÁDUSOASSI siidu 7

Dattetge mii guoská ássejohtui dán áššis, mearridii Sámediggi 1995 guovvamánus ásahit lotnolasealáhusdoarjjaortnega bissovažžan. Sámi ealáhusrádi evttohusa vuodul sáddejuvvui bissovaš ortnega njuolggadusevttohus gulaskuddamii odđajagimánu gasku dán jagi. Sámi ealáhusrádi mearrádus masa áirras Eilif O. Larsen čujuha, lea danin easka álgoárvalus njuolggadussan.

Gulaskuddanáigemearri lea biddjon njukčamánu 15. beaivái. Ášši ovddiduvvo miessemánu dievasčoahkkimii.

Sámi ealáhusrádđi lea váldán vuolggasaji mearrádusas maid ollesčoahkin lea dahkan áššis 8/95. Ollesčoahkkima mearrádusas čuožžu earret eará:

" ... Sámediggi áigu danin atnit vuodđun ahte bissovaš doaibmadoarjjaortnegat jotkojuvvojit dain vuodđokomponenttain (duodji, meahcce-ealáhus, smávit eanadoallu, guolásteapmi ja boazodoallu) maiddá prošeakta guoskkai.

Duoji ja meahcce-ealáhusa várás eai gávdno otne makkárga doarjjaortnegat. Dán guovtti ealáhussii berre ásaheavvot bissovaš doaibmadoarjjaortnet..."

Lassin čuožžu mearrádusas ahte sierralágan ealáhusšielggadusat eanadoalus, guolástusas ja boazodoalus árvvoštallojuvvojit jođihandoarjjaortnega dárbbu ektui.

Mearrádusas bivddii diggi Sámi ealáhusrádi evttohit lagat njuolggadusaid mii guoská ortnega váikkuhangaskaomiid, eanadieđalaš ráddjema ja organiserema viidodahkii.

Dán vuodul lea Sámi ealáhusrádđi árvalan ahte ásaheavvot jođihandoarjjaortnet duodjái ja meahcce-ealáhussii. Dasto vuhtiiváldá ealáhusrádđi doarjjaortnega eanadollui, guolástussii ja boazodollui. Dát lea dahkkon dan bokte ahte ealáhusrádđi lea evttohan ásaheavvot gelbbolašvuoda bajideami doaimmaide ja meahcce-resurssaiguin ávkkástallamiidda, ja vel ortnegiid rekrutterema sihkarastimii vuodđoealáhusaide.

Dán vuodul orru Sámi ealáhusrádi lagat njuolggadusevttohus dávisteamen ollesčoahkkima mearrádussii ja ealáhusrádi sadjái fágapolitihkalaš orgánan Sámediggevuogádagas. Sámi ealáhusrádđi lea čuvvon ollesčoahkkima mearrádusa ja iešheanaláčat árvvoštallan daid doarjjaosiid mat leat ollesčoahkkima mearrádusas. Makkárga oassi ii leat guđđojuvvon árvvoštalakeahhtá. Sámi ealáhusrádi evttohusa bokte baicce nannejuvvo ortnet danin go gelbbolašvuoda bajideapmái, rekrutteremii ja meahcceresursaiguin ávkkástallamii lea evttoheavvot doarjjaortnet. Dát leat doarjjaortnegat mat eai lean evttoheavvot ollesčoahkkima mearrádusas.

Oktiibuot šaddá nu ahte Sámediggerádi mielas áirasa Eilif O.Larsena čuoččuhusat eai doala deaivása, ahte Sámi ealáhusrádđi ii čuovo Sámedikki mearrádusa.

Dattetge, dán dásis áššemeannudeames ii hálit Sámediggerádđi guorahallat lagabuidda ášši beliid dan gulaskuddanáššebáhpiris mii dál lea sáddejuvvon organisašuvnnaide, gielddaide ja eará beroštumiide. Iige sámediggerádđi hálit njuolga seaguhit Sámi ealáhusrádige áššemeannudeapmái. Ráđđi áigu dänge-áššis eadahit dohkálaš áššemeannudeami mii dávista buori hálddašandáhpái mas sierralágan bealit ja beroštumit árvvoštallojuvvojit, ja ovddidit bissovaš ortnega njuolggadusárvalusa Sámedikki ollesčoahkkimii.

Sámediggerádđi doaivu ahte dainna dál leat čorgen eret daid vejolaš eahpečielggasvuodaid ja eahpevissisvuodaid nugo Eilif O. Larsen ohcala.

e) Peder Mathisen, Guovddášbellodaga sámediggejoavku:

Sámi riddo- ja vuotnaguovlluid plána meannudeami oktavuodas lea báikkálaš guolástussearvi buktán unohis cealkámuša, mii Guovddášbellodaga mielas buktá dárbbášmeahtun vuostálasvuodaid joavkkuid gaskii Finnmárkkus.

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET

ČOAHKKINGIRJI 1/96 - MEARRÁDUSOASSI siidu 8

Jos galgá čorget eret buot boastudulkomiid, vuosttažettiin guolásteaddjiid gaskkas, de berrešii leat áigi ahte Sámediggi eambo oidnošii rittuin, ja vai šattašii konstruktiivvalaš ságastallan mas sáhtta leat ávki goappašiid beliide.

Danin jearrat rádis?

Maid áigu ráddi boahpteáiggis dahkat dan oktavuodas mii guoská ovdagáttuid ja boastudulkomiid čorgemiidda maidda muhtun guovllut rittuin orrot roahkkaseamen.

Sámediggeráđi vástáduš:

Guovddášbellodaga Peder Mathisen divvu dan seamma gažaldaga go Bargiidbellodaga sámediggejoavkuge 06.02.96 reivves. 13.02.96 vástáduš biddjojuvvo mielddusin.

Mii guoská diehtujuohkimii Sámi riddo- ja vuotnaguovlluid doaibmaplána birra, de lea Sámediggeráđi dán oktavuodas leamaš mángga álbmotčoahkkimis. Muđui čujuhit ráđi dieđáhusii.

Sámediggeráđi lea bargan ja ain bargá obalaš diehtujuohkima nannemiin sámiid diliid birra. Vuoddoskuvlaodastusa ja ođđa oahppoplánaid oktavuodas lea ráđi garrasit bargan dan ala vai obalaš fágaplánaide biddjojuvvo sámi diliid birra. Ráđi mielas lea dát buoremus vuohki movt juohkit vuodđodieđuid sámi álbmoga ja sámi servodatdiliid birra olles riikka álbmogii.

Maŋŋá go Sámediggi 1995 miessemánus mearridii Sámediggái diehtonjuohkinstrategiija, lea ráđi bargan doaibmaplánaid čuovvolemiin oanehot ja guhkkit áigái. Dán ráđjái lea doaibmaplána oanehot áigái ollašuttun áigumuša ektui:

- 1996 bušeahtas merkejuvvon ruđat evttohuvvon
- Diehtujuohkinoahpahus lea álggahuvvon
- Sártniid cuoccaiguin leat ráhkadeamen
- Gráfálaš profiila leat ráhkadeamen
- Gihppaga Sámedikki birra leat ráhkadeamen
- Sámedikki diehtujuohkináviisa leat ráhkadeamen

Dasto sáddejuvvojit dieđut mediijaide jievddalaččat.

Sámediggeráđi bargá viidáseabbot 1995 miessemánu mearrádusa čuovvolemiin, ja áigu maiddái boahpteáiggis, nugo dálge dahká, geavahit ollu áiggi ja resurssaid juohkit rivttes dieđuid Sámedikki ja sámi diliid birra.

Loahpas deattuha Sámediggeráđi ahte ovttaskas áirasiin lea maiddái diehtujuohkin geatnegasvuohta iežaset guovlluin ja iežaset oktavuodaid bokte.

Ášši 5/96 Ođđa áššiid almmuheapmi

a) Ášši ovddideaddji: Hartvik Hansen, Sámi joavku

Rattsólávdegotti árvalus - cealkámuš Sámedikkis

Sámi joavku ballá hirmadit Rattsólávdegotti árvalusa váikkuhusain ja oaidná ahte lea hirmat áigejuovdil ahte Sámediggi buktá árvalusa dán birra.

Lea váidalahtti go gulaskuddanáigemearri ii maŋiduvvon nugo evttohuvvui Stuorradikkis. Gulaskuddanáigemearri lea ain 15.03.96. Dát lea hirmat deatalaš politihkalaš ášši maid Sámediggi ii sáhte luoitit meattá buvttkeahhtá oainnus.

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET
ČOAHKKINGIRJI 1/96 - MEARRÁDUSOASSI **siidu 9**

Dát guoská hirbmat ollu gielddaid doarjjaortnegiidna mat fas gusket sámiide álbmogin. Vuoddolága paragrafa 110 A ja ILO-konvenšuvnna nr. 169 vuodul lea dát ášši mii garrasit guoská Sámedikki bargosuorgái.

Lea hirbmat imaš go guovddáš eiseválddit eai oainne ahte Sámediggi lea okta dain deataleamos olles sámi álbmoga gulaskuddanbeliin Norggas. Sámediggi galgá Sámi joavkku oaivila mielde, Moski ášši bures muittus, garrasit cealkit oainnus áššái.

Dán vuodul áigu Sámi joavku konkrehta evttohit ahte Rattsølávdegotti evttohus biddjojuvvo sierra áššin nr. 15/96 ja meannuduvvo bearjadaga njukčamánu 1. b.

b) Ášši ovddideaddji: Heaika Skum, Dáloniid Listu

- a. Bivdit ahte Sámediggeráđdi váikkuha dasa ahte dálonat ožžot dohkkehuvvot iežaset áidunplánaid ráfáidahtton guovllus Šihčajávrris nugo leat ohcan boazodoallohálldahusas.
- b. Dasto bivdit ahte ráđdi bargá dan ala ahte ásahuvvojit fas ráfáidahtton guovllut daid čeahkkebáikkiid birra gos dálonat dan gáibidit.

c) Ášši ovddideaddji: Heaika Skum, Dáloniid Listu

Grand Prix gilvvuin 80-jagiid álggogeahčen lei joavku mielde musihkagilvvuin mas sámi árbevirolaš luohiti lei oassin. Luohiti adnui jearakeahttá luohteeaiggáda ja luohteráhkadeaddji.

Dál lea maŋimus áigge ilbman diehtu ahte okta artisttain lea dinen moadde miljuvna luđiin.

Ii buollán evrrege boade ávkin sutnuide geat leaba ráhkadan luodi ja oamastan luodi.

Dáloniid Listu dáhttu Sámediggerádi geahčadit ášši mo gielddit geavaheamis luodi jos dat ii boade eaiggádii ja ráhkadeaddjái ávkin.

d) Ášši ovddideaddji: Heaika Skum, Dáloniid listu

Sámediggeráđdi berre jođáneapmosit ráhkadišgoahhtit sierra luonddu- ja birasgáhttenplána. Ulbmil dákkár plánain lea várjalit luonddu ja eastadit ahte ealáhusdoaimmat ja olmmošlaš doaimmat ja meanut goaridit luonddu. Mihttu plánain berre leat sihkkarastit nana ja bastevaš ovdáneami dan ládje ahte luondu ja biras várjaluvvo boahstevaš buolvvaide.

Dán bargui nammaduvvo sierra lávdegoddi masa joavkkut besset árvalit ovddasteaddjiid.

e) Ášši ovddideaddji: Heaika Skum, Dáloniid listu

Sámediggi ovttasráiid Sámi oahpahusráđiin berre álggahit barggu ráhkadahttit sierra sámi IT-plána mii vuhtii váldá sámi servodaga dárbbuid IT-barggu oktavuodas.

It-plána berre maid sisttisoallat áigumušaid mo buoridit sámegeiel dihtorčovdosiid buorebut go otná čovdosat mat dušše leat ávkin priváhta fitnodagaide mat leat ráhkadan iešguđetlágan čovdosiid.

f) Ášši ovddideaddji: Heaika Skum, Dáloniid listu

Boazodoallošiehtadallamat mat gusket siehtadusáigodahkii 01.07.96 - 30.06.97 leat dál loahpahuvvon, ja siehtadusevttohus lea sáddejuvvon Sámediggái.

Dáloniid Listu evttoha ahte dát dievasčoahkkin giedahallá evttohusa. Dan dihte evttohat ahte ášši biddjo giedahallamii bearjadaga nu ahte joavkkut ožžot vejolašvuoda geahčadit evttohusa dán jagáš boazodoallošiehtadussii.

g) Ášši ovddideaddji: Roger Pedersen, Sámi joavku

Doalut Brønnøy/Kvitfjell boazodoalloguovllus

Maŋná go munnje lea váldán oktavuoda okta boazoeaiggát dán guovllus, háliidan divvut gažaldagaid dan birra mo dát ášši lea meannuduvvon.

Dán guovllus galget leat golbma doalu. Guovttis dain eai leat anus. Lea ohcon oazžut dáid doaluid juo 1988:s ja 1989:s. Sii eai leat velge ožžon jierpmálaš vástádusa guovllustivrras. Juo 1983:s daddui ahte jos galgá jodihit ekonomálaš ja doaimmalaš doalu ovttage guovllus, de berrejit doppe leat unnimusat guokte doalu. Dát lea maid sii háliidit ja masa eai oaččo čielga vástádusa. Dát dilli sáhtta guhkit vuollái dagahit ahte dát bearaš ferte guoddit boazodoalu. Nu ii dáidde leat oaivvilduvvon. Dát ášši lea áinnas láddan Sámediggái. Mon háliidan dáikko bokte ahte Sámediggi giedahallá dán ášši nu ahte čoavddus gávdno lagamuš boahhteáiggis, vuoi dát bearaš oazžu vástádusa boahhteáiggi hárrái.

h) Ášši ovddideaddji: Ragnhild Nystad, NSR-a sámediggejoavku

Stuorradikki juolludus 1996.s sámediggelisttuide.

Lea Sámedikki miela mielde go Stuorradiggi lea 1996:s juolludan 450 000 ruvnnu nannet politihkalaš joavkkuid barggaid. Ruhta lea juolluduvvon daid sámediggelisttaide geain leat Sámedikkis áirasat. Muhto juolludus lea biddjon kap. 540, 70 poastta vuollái, gohčoduvvon «Doarjja sápmelaš ulbmiliidda» mii lea Gieldadepartemeantta hálddus.

Sd.prp. nr. 1(1995-96) daddjo ahte «galget njuolggadusat ráhkaduvvot dán doarjja-juogadeapmái». Sámelága § 2-14:s lea addon váldi diggái alces ráhkadit njuolggadusaid iežas bargovuogádahkii. Danne ii leat lunddolaš ahte earát go Sámediggi ieš ráhkada ja dohkkeha njuolggadusaid dán juolluduvvon doarjagii.

Sámediggi bivdá rádi doaimmahit ahte Sámediggi ieš beassá hálddašit dán jagáš ruhtajuolludusa. Eaktun lea ahte maŋit jagiid juolludusat biddjojuvvojit Sámedikki iežas bušehttakápihttalii. Ráddi berre evttohit njuolggadusaid dán doarjagii boahhte dievasčoahkkima dohkkeheapmái.

i) Ášši ovddideaddji: Mary Mikalsen Trollvik, NSR-a sámediggejoavku

Sámegiela geavaheami movttiidahttin ja nannen Davvi-Tromssas

Davvi-Tromsii gullelaš Omasvuona, Ivvgu, Ráissá, Skiervvá ja Návuona gielddat Gáivuona lassin, leat heajos dilis mii guoská sámegillii. Skuvllain guovllus lea stuorra beroštupmi sámegillii ja sámegiel kurssaide, muhto lea váttis oazžut oahpaheaddji ja kursajodiheaddji. Smávva iskkadeapmi maid Gáivuona sámi giellaguovddáš dagai čájeha ahte dain guovlluin leat dušše áibbas moattis geain lea gelbbolašvuhta leat sámegiel oahpaheaddjin dahje kursajodiheaddjin.

Jos dilis galgá oazžut ollislaš gova ja jos galgá leat buoret vejolašvuhta evttohit doaimmaid maiguin sáhtášii dili buoredit, de ferte Sámediggi nammadit joavkku mii čielggada dili nugo leat dahkkon omd. Lulli-Tromssas.

j) Ášši ovddideaddji: Mary Mikalsen Trollvik, NSR-a sámediggejoavku

Eahpesihkkaris dilli guolástusealáhusas

Sámi riddo- ja vuotnaguovlluin lea fas dábálaš guolástusheahthedilli. Sámediggi ii sáhte dohkkehit ahte materiálalaš kulturvuoddu hedjona dán guovlluin. Sámi servodat dárbbáša buresbirgejeadji giliid riddo- ja vuotnaguovlluin.

Lassánan sálašmearri, ollu guollenáliid ángirit nannemiin, lea dagahan ahte gáddái buktojuvvon mearri lea seamma dásis go ovddit buoremus jagiin. Lassin buktet ruošša trolárat ollu guolleávdnasiid. Guolleávdnasiid oktavuodas lea ovdáneapmi juo guhká leamaš nu ahte ain eanet lea bázahallan iige leat prioriterejuvvon. Duohtavuohta lea dat ahte stuorra oasis industriijas ja oastiid gaskkas eai nagot váldit sálláša mii bukto gáddái. Maiddái industriija árbevirolaš gálvvuid márkan, nugo sálteguolli ja blohkat, ja varas guoli geavaheapmi leat oalát biedganat. Sivvat orrot ollu, muhto guolleávdnasiid fievrreapmi bissáneapmi lea otne duohtavuohta. Lea hirbmat duođalaš go dát erenoamážit čuočá guolleávdnasiid vuovdimiidda mearrasámi guovlluin.

Vuotnabivdu lea smávtilágan riddodorskenáliid bivdu ja buktá ollu uhccit vuottu. Guliin sáhttet dávjá maiddái leat čihkalasat (nematoder) masa njurjot leat stuorámuš sivalaččat. Stuorát fievrreapmiid oktavuodas eará gáttiin eará guovlluin, orru nu ahte vuotnabivdu lea ovddimužžan vuottahallan vuovdima oktavuodas.

Gáddái buktojuvvon mearri dagaha deattu uhccimus haddevuogádahkii. Go márkan biedgana, de buktá dat ain eanet deattu guoli álgoheahkii. Márkanhattit dagahit ahte produseanttat sámi riddo- ja vuotnaguovlluin, uhccánot guoli geažil ja vuolit hatti geažil, eai dine maidige, muhto baicce masset ruđa buvttadeami oktavuodas. Eará geavahus go sálten ja varas orru lohkašuvvan. Sivvan lea ahte árbevirolaš goikeguollemárkan, masa dábálaččat geavahuvvui vuotnaguolli, lea loahpahuvvon ja dan geažil otne measta ii oba vuvdoga goikeguolli biebmogálvoveahkin veahkkebušeahhta bokte geafesriikkaide.

Sierralágan doaimmaid ferte árvvoštallat. Dego vuosttaš lávkin dás, ferte sihkkarastit lagabuiidda mearriduvvon meari vuotnabivddus goikeguolleprodukšuvdnii. Dán goikeguoli berre sáhttit vuovdit biepmogálvoprográmmaid bokte geafesriikkaid várás.

Sámediggi bivdá rádi dakkaviđe prioriteret čeahkkima guolástusministariin gos dát eahpesihkkaris dilli ollislaččat ovddiduvvo. Ferte gáibidit dakkaviđe doaimmaid mat njulgejit otnáš heahthedili. Ráddi ferte maiddái jođáneamosit, ovttasrádiid eará almmolaš orgánaiguin, johtui bidjat barggu man bokte sihkkarastit giliid ja mearrasámi kulturvuodu doalaheami ja ovddideami riddo- ja vuotnaguovlluin bissovaččat.

Sámedikki mearráduš:

Áššit sáddejuvvojit Sámediggeráddái giedahallamii.

Čeahkkingirjelasáhus

Áirras Heaika Skum ovddidii čuovvovaš čeahkkingirjelasáhusa go dievasčeahkkin ii dorjon su árvalusa ášši 5 f čuoggás:

Lea váidalahtti go Sámedikki dievasčeahkkin ii bija boazodoallošiehtadusa giedahallamii 1996' guovvamánu dievasčeahkkima ovdii vaikko šiehtadus lea sáddejuvvon Sámediggi.

Sámediggi addá dasto ráddái bargat áššiin, mii dasto boahká geavahuvvot vuoddu go komitea ovddida ášši Sturradiggái.

Lea váidalahtti go olles dievasčoahkkima oaidnu dán áššemeanudeami vuodul ii boade ovdan.

Áirras Johan Mikkell Sara ovddidii čuovvovaš čoahkkingirjelasáhusa Bargiidbellodaga sámediggejoavkku, Sámi joavkku ja Dáloniid Listta ovddas ášši 5 h čuoggái:

Stuorradikki juolludus sámediggestuivui 1996:s.

Sámediggi bidjá eaktun ahte ruhta juogaduvvo politihkalaš joavkkuide geat eai oaččo organisašuvdnadoarjaga Sámedikkis.

Ášši 6/96 Sámedikki 1995' jahkedieđáhus

I. Áššebáhpirat

- Sámedikki 1994 jahkedieđáhus
- Vuollásaš rádiid 1995 jahkedieđáhusat:
  - Sámi kulturráđdi
  - Sámi ealáhusráđdi
  - Sámi giellaráđdi
  - Sámi kulturmuitoráđdi

II. Sámedikki mearráduš:

Sámediggi ovddida dákkko bokte iežas 1995' jahkedieđáhusa.

III. Čoahkkingirjelasáhus:

Magnhild Mathisen, Bargiidbellodaga sámediggejoavku, ovddidii čuovvovaš čoahkkingirjelasáhusa:

Sihke sápmelaččain ja eará olbmui, Ráđdehusas ja Stuorradikkis lea vuoigatvuohta beassat diehtit Sámedikki ollislaš doaimma birra. Nugo jahkedieđáhus dál lea, de orru ahte Sámediggi lea orgána gos buot mearrádušat leat ovttajienalaččat - ja dat ii leat eisige duohta.

Dan hámis go jahkedieđáhus dál lea, orru dego Sámediggi livččii orgána gos buot mearrádušat leat ovttajienalaččat - ja dat ii leat eisige duohtavuohta.

Seamma láhkai ferte jahkedieđáhus áibbas čielgasit čájehit maid Sámedikki dievasčoahkkinn lea bargan, maid Sámediggeráđdi lea bargan, ja maid vuollásaš ráđit leat doaimmahan. Ovdan biddjon jahkedieđáhus ii ollašuite dákkarge demokrátalaš vuogádaga vuodđogáibádusa raporterema hárrái.

Áirras Ragnhild Nystad, NSR-a sámediggejoavku ovddidii čuovvovaš čoahkkingirjelasáhusa:

NSR-a sámediggejoavku čujuha Čoahkkinnortnega § 23:ii, nubbin mañimuš ja mañimuš cealkagii, gos daddjo ahte lea Sámediggi mii mearrida galgá go loahppasáhu biddjot. Dáinna vuoduin čujuha joavku dasa ahte čoahkkinnjođihangottis ii lean mearrádušvuodđu mearridit bidjat loahppasázu ságastallamii almmá dan ahte Sámediggi beasai jienastit galgá go nu dahkkot.

NSR-a sámediggejoavku čujuha dattege dasa ahte jienasteapmi áššis lea dahkkon, ja nu ášši giedahallan maid loahpahuuvon. Danin ii áiggo joavku dáhttut rahpat ášši oddasit, muhto dáhttu ahte čeahkinortmet čuvvojuvvo boahhteáiggis.

Ášši 7/96 1996' bušeahtta - juogadeapmi

I. Áššebáhpirat

- Sd. prp. nr. 1 (1995-96) - Gielda- ja bargodepartemeanta
- Sámedikki juogadanreive - 1996 stáhtabušeahtta
- Sámi giellaráđi, Sámi kulturráđi, Sámi kulturmuitoráđi ja Sámi ealáhusráđi bušeahtta-evttohusat
- Notáhta Sámi ealáhusráđi hálldahusas
- Nissoprošeaktajodiheadji Janne Hansena notáhta
- Čeahkkingirjji oassi áššis 42/94 - Sámedikki 1995 bušeahtta - juogadeapmi
- Čeahkkingirjji oassi áššis 43/95 - Sámedikki 1996 bušeahtta - odđa dárbbut
- Čeahkkingirjji oassi áššis R 5/95 - Sámedikki 1996 bušeahtta doaibma- ja virgečálus

II. Sámedikki mearráduš

Sámediggi ovddida dáikko bokte 1996' bušeahttajuogadeami. Juogadeapmi guoská Stáhtabušeahta kapihttalii 0540 "Sámediggi" Sd.prp. nr. 1 (1994-95), poasttaide 01, 11, 51, 52, 53 ja 70.

Doaibmaruđaid juogadeapmi, poasttat 01 ja 11

Sámedikki doaibma lea juogaduvvon iešguđetlágan sierra ovttadagaide main guhtesge lea ovddasvástáduš iežaset bušehtii ja doibmii. Sámedikki vuollásaš ráđit ovddidit jahkásaččat manjit jagi dárbbuideaset sámediggeráđđái vuodđun dikki doaibmaruđaid juogadeapmái guoskevaš fágaráđiide.

Ruđat nissonprošektii, 500.000,- kruvnnu 1996:s leat biddjojuvvon ollislaš juolludussii mii lea 24.525.000,- kruvnnu, gč. Sd. proposišuvnna nr. 1 (1995-96). Dán birra ii leat daddjon dán stuorradiggeproposišuvnnas. Jos galgá oazžut bušeahta dássedeđui manná namuhuvvon justeremiid, de lea dárbu rievdadit dietnasa kapihttalii 3540.02 Prošeavttat (Sámi kulturmuitoráđđi) 100.000,- kruvnnuin 500.000,- kruvdnui, ja geahpedit loahppajuogadeami (400.000,-) kruvnnu proseanttaid mielde.

Prošeavttaid ja doaimmaid dietnasiid vuodul sámi kulturmuitoráđis ja vurdojuvvon bálkarefušuvnnaid vuodul, lea Sámedikki geavahusas ollásit 25.717.222,- kruvnnu 1996:s ja dát lohku biddjo vuodđun bušeahtapoasttaid 01 ja 11 juogadeapmái. Bušeahtapoasttat 01 ja 11 juogaduvvojit čuovvovaččat 1996 várás:

Kap. 0540 poasta 01 Bálkkát ja buhtadusat

	1995	1996
Sámediggi	6.853	7.404
Sámi giellaráđđi	930	1.337
Sámi kulturráđđi	1.567	1.663
Sámi kulturmuitoráđđi	2.573	2.923
Sámi ealáhusráđđi	1.616	1.648

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET
ČOAHKKINGIRJI 1/96 - MEARRÁDUSOASSI

siidu 14

Oktiibuot	13.539	14.975
------------------	---------------	---------------

Bušehtas leat várrejuvvon ruđat sadjásaš presideantta bálkái olles virggis njukčamánu 1. b. 1996 rájes ja ruđat Sámedikki joavkojodiheaddjiide njukčamánu 1. b. 1996 rájes.

Lea maiddái várrejuvvon ruhta 2-jagáš gaskaboddosaš virggi ásaheapmái giellabargui ja 4-jagáš sámi nissonprošeaktajodiheaddji ollesvirgái.

Kap. 0540 poasta 11 Dávvirat ja bálvalusat

	1995	1996
Sámediggi	6.379	6.693
Sámi giellaráđđi	529	699
Sámi kulturráđđi	1.025	917
Sámi kulturmuitoráđđi	1.400	1.933
Sámi ealáhusráđđi	334	499
Oktiibuot	9.667	10.741

Lea várrejuvvon ruhta dikki mearrádusa, diehtujuohkinbarggu hárrái, čuovvoleapmái 1996:s.

Bissovaš virggit

Mii guoská bissovaš virgedáhkádusaide, de lea 1996:s evttohuvvon okta odđa virgi Sámediggái. Go lotnolasealáhusprošeakta ásaheapmái bissovaš ortnegin ja virgi dán ráđjái lea ruhtaduvvon gustovaš rámmaid siste, biddjo dát odđa virgi Sámi ealáhusráđđái. Virggit juohkásit ná 1996:s:

	1995	1996
Sámediggi	14	14
Sámi giellaráđđi	3	3
Sámi kulturráđđi	5	5
Sámi kulturmuitoráđđi	10	10
Sámi ealáhusráđđi	4	5
Oktiibuot	36	37

Hálddahaslaš doaimmaid juohkáseapmi

Sámediggi evttoha hálddahaslaš doaimmaid juogadeami čuovvovaččat:

Sámi ealáhusráđđi

- Sámi ovddidanfoanda
- Lotnolasealáhusdoarjja
- Sámi duoji doarjja
- Sámi nuoraid oahppostipeanda (1996 giđa)

Sámi kulturráđđi

- Sámi kulturfoanda
- Sámi kulturviesuid doarjja
- Doarjja sámi kulturorganisašuvnnaide

- Sámi mánáid bajásšaddaneavttuid doarjja
- Sámi girjelágádusaid jodihandoarjja

Sámi giellaráđđi

- Sámelága giellanjuolggadusaid hálddašanguovllu gielddaid ja fylkagielddaid guovttegielalašvuoda doarjjaortnet
- Sámegiela sátnvuorkká jodiheapmi
- Prošeavttat sámegiela ealáskuhttimii
- Sámi nuoraid oahppostipeanda (1996 čakčat)

Sámediggeráđđi

- Sámedikki joavkočálliid doarjja
- Doarjja sámi váldo-organisašuvnnaide
- Eará doarjagat

Kap. 0540 poasta 51 Sámi ealáhusráđđi

Oktiibuot várrejuvvo 16.811.000,- kruvnnu Sámi ealáhusráđi hálddašeapmái 1996:s. Rudat galget mannat Sámi ovddidanfondii, ja bissovaš lotnolasealáhusaid doarjjaortnegii. Mii guoská lotnolasealáhusprošeavtta bissovaš doarjjaortnega ruđaide, de lea Gielda- ja bargo-departemeanta Sd. proposišuvnnas nr. 1 (1995-96) evttohan ahte ruđat mat leat várrejuvvon geahččalanprošektii 1995:s sirdojuvvojit Sámi ovddidanfondii 1996:s. 1995:s leai várrejuvvon 3,2 milj. kruvnnu geahččalanprošeavtta loahpaheapmái. Bissovaš lotnolasealáhusaid doarjjaortnega odđa njuolggadus-evttohus lea dál sáddejuvvon gulaskuddamii guoskevaš oasálaččaide ja eaktuduvvo ahte Sámediggi meannuda daid nuppi 1996 ollesčoahkkimis. Sámediggi eaktuda ahte lotnolasealáhusaid jodihan-dorjjaortnet jotkojuvvo 1996:s ovddit njuolggadusaid vuodul. Bissovaš ortnega odđa njuolggadusat bohtet fápmui odđajagimánu 1. b. 1997.

1995 bušeahhtajuogadeami oktavuodas ávžžuhuvvui ahte ealáhusráđđi dahká njuolggo šiehtadusa Duodjeinstituhtain oaivadus ja doarjjaapparáhta hárrái duojáriid várás geat ásaht Sámi ealáhusráđi doarjaga bokte. Diggi eaktuda ahte dán lágan ortnegat ásahuvvojit dan geažil go sámi ealáhusráđđi juolluda oalle ollu doarjagiid duojáriidda. Muđui áigu Sámediggi joatkit dainna profiillain mii foanddas lea vuoddoealáhusaid ektui.

Kap. 0540 poasta 52 Sámi kulturráđđi

<u>Doaimmat</u>	<u>1995</u>		<u>1996</u>
52.1 Sámi kulturfoanda	5.000		5.000
52.2 Sámi girjelágádusaid jodihandoarjja	1.500	>	1.500
52.3 Doarjja sámi kulturviesuide	2.465	>	2.732
52.4 Doarjja sámi kulturorganisašuvnnaide	840	>	680
Submi	* 9.805		9.912

(Buot logut 1000 kruvdnun)

> mearkkaša dan rádjái.

* sisdoallá 600.000,- kr. kulturráđi geavahussii poasttas 70 1995:s.

Sámedikkis eai leat dán rádjái makkárge mearkkašumit kulturráđi geavahussii sámi kulturfoandda doarjjageavahusa ektui. Ii dänge jagi leat sadji lasihit rámma mii lea várrejuvvon kulturfondii. Sámediggi deattuha ahte sámi girjelágádusaid doarjjaortnega ulbmiliin ii lean lasihit girjelágádusaid logu, muhto sihkkarastit daid girjelágádusaid doaimma

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET

ČOAHKKINGIRJI 1/96 - MEARRÁDUSOASSI

siidu 16

mat ledje ásahuvvon. Dikki vuoddodoaibman lea sihkkarastit sámegillii deaddilusaid viidát. Dadistaga lea šaddan gažaldahkan doaibmágo ortnet dohkálaččat iežas ulbmila ektui. Danin áiguge Sámediggi bivdit kulturráđi geavahit osiid juolluduvvon submis, poasttas 52.2 ortnega dárbbu obalaččat guorahallamii, ja árvvoštallat buot váikkuhangaskaomiid mat gusket sámegiel girjjiid buvttadeapmái. Dán oktavuodas lea vuodđu čujuhit dárbbu sihkkarastit oahppogirjjiid buvttadeami.

Postii 52.3 gullet Árborbe sámi kulturguovddáža, Árrana julevsámi guovddáža ja Kárášjoga Sámi dáiddaguovddáža jođihandoarjagat. Sámediggi diehtá daid ruđalaš váttisvuodaid birra mat gusket dáid guovddážiid jodiheapmái, muhto ii oro leamen sadji nu áktánasat lasihit postii maidege. Várrejuvvo 1,2 milj. kruvnnu Árrana julevsámi kulturguovddáži, 765.000,- kruvnnu Sámi Dáiddaguovddáži Kárášjogas ja 767.000,- kruvnnu Sámi kulturguovddáži Árbordes.

Sámi Dáiddaguovddáš lea ožžon juolludusaid ovdal čuovvovaččat: 700.000,- kruvnnu 1993:s, 765.000,- kruvnnu 1994:s ja 760.000,- kruvnnu 1995:s.

Lasáhus mii lea biddjon vuodđun dán postii lea 107.000,- kruvnnu mii galggai leat sihkkarastimin haddegoarknjuma buhtadusa dan mañimuš guovtte jagis ja fievrrideapmi poasttas 52.4 160.000,- kruvnnu Sámi Dáiddaguovddáža jođihandoarjjan Kárášjogas.

Sámi kulturorganisašuvnnaid doarjjaortnegii gullet nugo daddjon dalle go Sámediggi meannudii bušeahhtapoastta 52 dán jági, dáiddárorganisašuvnnaid doarjja, sámi valáštallan doarjja ja sámi organisašuvnnaid doarjja maidda sámi váldo-organisašuvnnaid doarjjaortnet ii guoskka. Danin juolluduvvo dán ortnegi gitta 680.000,- kr. rádjái poasttas 52.4. Dán poasttas lea geahpeduvvon 160.000,- kruvnnu 1995:s 1996:ii dan geažil go ruđat Kárášjoga Sámi dáiddaguovddáži leat sirdojuvvon postii 52.3.

Kap. 0540 poasta 53 Sámi giellaráđdi

<u>Doaibma</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>
53.1 Fylkkaid/gielladaid guovttegielalašv.doarjja	16.650	16.650
*53.2 Sámegiela sátnevuorká	0	43
*53.3 Giellaprošeavttat mearr.giellaplánaid ektui	0	1.000
Submi	16.650	17.693

(Buot logut 1000 kruvnnuin)

* Vuolit poasttat eai doaisttáži leat ásahuvvon oassin kontoplánas.

1996:s lea juolludus postii 53 lasihuvvon 1.375 miljovnnain kruvnnuin dán jagi ektui. Sámediggi áigu lassijuolludusas juohkit 1 milj. kruvnnu plánejuvvon lulli-, ja julevsámiguovllu ja Ofuohta/Lulli-Tromssa giellaprošeavttaide. Dasto várrejuvvo 43.000,- kruvnnu sámegiela sátnevuorkká ásaheapmái. Ruđat oktiibuot 332.000,- lea earaláhkái geavahuvvon poasttas 53.2 poasttaide 01 ja 11 2-jagáš gaskaboddosaš virggi ásaheapmái giellabargui.

Gielladaid ja fylkagielladaid guovttegielalašvuoda doarjjaortnegii várrejuvvo seamma sturrosaš submi go mii ovddit jagige leai, mii mearkkaša ahte rámmán biddjojuvvo 16.650.000,- kruvnnu. Sámediggi ávžžuha Sámi giellaráđi doallat buori oktavuoda guoskevaš gielldaiguin ja fylkagielldaiguin vásihusaid lonuhallama hárrái, ja vejolaččat ovttasbargat stuorát giellaprošeavttaid oktavuodas. Diggi áigu fas muittuhit ahte dáid ruđaid geavahemiin galgá geahččalit gievruđahhtit dáid ovttaskas institušuvnnaid ollašuhttit lágas daidda geatnegahtton geatnegasvuodaid. Buoremus vuohki dikki áddejumi mielde lea nannet ovttaskas bargiid ovttagaslaš gelbbolašvuoda sámegielas, ja ná nannet institušuvnna gelbbolašvuoda, dan sadjái go geavahit ruđaid seaiva jorgalan- ja dulkonbálvalusaide.

Kap. 0540 poasta 70 Eará sámi ulbmilat

Sámediggi áigu dán jagáš 9.297.000,- kruvdnosaš rámma juogadit čuovvovaččat:

<u>Doaibma</u>	<u>1995</u>	<u>1995</u>
70.1 Doarjja sámi váldo-organisašuvnnaide	2.600	2.600
70.2 Doarjja Sámedikki joavkočálliide	850	850
70.3 Sámi nuoraid oahppostipeanda	800	850
70.4 Doarjja sámi mánáid bajasšaddaneavttuide	1.250	1.250
70.5 Doarjja sámi duodjái	3.600	3.600
70.6 Eará doarjagat	0	147
Submi	* 9.100	9.297

(Buot logut 1000 kruvnnuin)

* Geahpeduvvon 600.000,- kruvnnuin diimmá juolludusa ektui mii fievrriiduvvui postii 52:

Sámediggeráđdi áigu 1996 várás várret 2,6 milj. kruvdnosaš rámma sámi váldo-organisašuvnnaide poasttas 70.1. Dás lea seamma submi go ovddit jagige.

Dán jagáš rámma ii movtge lassán ovddit jagiid ektui. Danin ii leat movtge sadji prioriteret lasáhusa Sámedikki joavkočálliid juolludussii. Poasta 70.2 doalahuvvo danin 850.000,- kruvdnosažžan.

Sámi nuoraid oahppostipeandaortnet bajiduvvo 850.000,- kruvdnui 1994-95 skuvlajahkáii.

1996:s várrejuvvo 3.600.000,- kruvdnosaš rámma postii 70.5. Vuolggasajistis dás ii leat olus sadji nannet doarjaga makkárge ovttaskas institušuvdnii. Dikkis lea dattetge beroštupmi ahte biddjojuvvojit čavgaseabbo gáibádušat, ja ahte ovttaskas doarjjavuostáiváldit eambo barget ovttas gaskaneaset. Ovddidanfoanddas lea dál eambo liberála doarjjageavahus ovttaskas duojáriid ektui, dát gáibida eanet doarjjaapparáhtas man várás juolludusortnet lea. Sámedikkis lea áddejupmi ahte Duodjeinstituhtta háliidivčče stuorát juolludusa. Sámediggi vuordá dattetge ahte ealáhusráđdi guorahalla ovttaskasaid saji dán ortnegis ovdal go ovttaskas institušuvnnat meannuduvvojit erenoamážit ortnega ektui.

Muđui čujuhuvvo dikki mearkašumiide áššis 42/94, Sámedikki 1995 bušeahhta - juogadeapmi. Postii 70.6, Eará doarjagat áshuvvo ođđa doarjjaortnet maid Sámediggeráđdi hálddaša. Ortnet lea jurddašuvvon geavahuvvot vuorddekeahtes dárbbuide maid ii sáhte ruhtadit dáláš ortnegiid bokte dikki bušehtas.

Eará eavttut ruđaid juogadeapmái rutiinnaid, rapporterema jna. ektui oidnojit Sámedikki juogadanreivves ovttaskas fágaráđiide.

Ášši 8/96 Sámi kulturorganisašuvnnaid doarjjanjuolggadusat

I. Áššebáhpirat

- Sámi dáiddasearvvi/Sámi dáiddaguovddáža gulaskuddancealkámuš, beaiváduvvon ođđajagimánu 9. b. 1996
- Sámi girječálliid searvvi gulaskuddancealkámuš, beaiváduvvon ođđajagimánu 10. b. 1996
- Sámi Dáiddaráđi gulaskuddancealkámuš, beaiváduvvon ođđajagimánu 10. b. 1996
- Davvi nuora gulaskuddancealkámuš, beaiváduvvon ođđajagimánu 6. b. 1996
- Sámi Teahter Searvvi gulaskuddancealkámuš, beaiváduvvon ođđajagimánu 9. b. 1996
- Sámi Ædnamsearvvi gulaskuddancealkámuš, beaiváduvvon juovlamánu 27. b. 1995
- Sámi kulturráđi čeahkkingirji oassi, ášši 175/95

- Sámi kulturorganisašuvnnaid 1995 doarjja, mearrádusa áššeovddidus
- Čoahkkingirji oassi - Sámi kulturorganisašuvnnaid doarjjajuogadeapmi 1995:s

II.

Sámediggeráddi gesii ášši ruovttoluotta áššelisttus.

Ášši 9/96 NAČ 1995:6 - Sámi álbmoga dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid plána Norggas

I. Áššebáhpirat

- Reive Sosiála- ja dearvvasvuodadepartemeanttas, beaiváduvvon 07.12.95
- Reive Sosiála- ja dearvvasvuodadepartemeanttas gulaskuddanáhusaide, beaiváduvvon 15.05.95
- Kárášjoga gieldda gulaskuddancealkámuš
- Unjárgga gieldda gulaskuddancealkámuš
- Deanu gieldda gulaskuddancealkámuš
- Tromssa Regiovdnabuohcceviesu gulaskuddancealkámuš
- Guovdageainnu suohkana gulaskuddancealkámuš
- Prošeavtta dearvvasvuodta-biras-sihkkarvuodta- boazodoallu, gulaskuddancealkámuš
- Norgga Fysioterapeavttaid Searvvi gulaskuddancealkámuš
- Hedmárkku Fylkagieldda gulaskuddancealkámuš
- Hedmárkku Fylkadoaktára gulaskuddancealkámuš
- Kulturdepartemeantta gulaskuddancealkámuš
- Birasgáhtendepartemeantta gulaskuddancealkámuš
- Mánáid- ja bearášdepartemeantta gulaskuddancealkámuš
- Áltá gieldda gulaskuddancealkámuš
- Tromssa Universitehta medisiinnalaš fágasuorggi gulaskuddancealkámuš
- Gieldda- ja bargodepartemeantta gulaskuddancealkámuš
- FO/Sámi Sosialbargiid searvvi oktasašgulaskuddancealkámuš
- Eanadoalodepartemeantta gulaskuddancealkámuš
- Girko-, oahpahus- ja dutkandepartemeantta gulaskuddancealkámuš
- Norlándda Fylkamanne gulaskuddancealkámuš
- Finnmárkku Fylkamanne gulaskuddancealkámuš
- Doaibmavádjediid ráđi gulaskuddancealkámuš
- Mirkkogeavaheami Riikasearvvi gulaskuddancealkámuš
- Norgga gerontologálaš instituhta gulaskuddancealkámuš

II. Sámedikki mearrádus

Sámediggi lea duhtavaš go dearvvasvuoda- ja sosiálaplána sámi álbmoga várás Norggas lea ráhkaduvvon. Sámediggi rámiida lávdegotti go nu systemáhtalaččat ja viidát lea guorahallat čuolmmaid mat gusket sámi álbmoga dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaide. Lávdegoddi lea dahkan deatálaš barggu čohkkedettiin dieđuid mat gávdnojit áššesuorggis, ja plána buktá albmosii dieđuid diliid birra mat gusket dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaide sámiid ektui. Lávdegotti bargu ráhkada buori vuodu dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid ovddideapmái.

Lávdegoddi bidjá vuodđun ahte:

"Lea dahkkon hui uhccán dutkan- ja čielggadusbargu daid diliid birra mat sáhtášedje čuvget sámiid dili. Go árvoštallat ollislašvuoda daid dahkkon smávit iskkademiin, ja

buohtastahttit daid praktihkalaš vásihusaiguin maid dearvvasvuoda- ja sosiálabargit sámi guovlluin leat dahkan, de govvida dát liikká dan dili. Dát vásihusat berrejit sáhttit bidjat dohkálaš vuodu praktihkalaš doaimmaide maiguin buoridit diliid, juogo bissovaš ortnegiid bokte dahje juo proševtta hápmásaš geahčalemiin."

Sámediggi oaivvilda ahte lávdegoddi vaikko dán suorggis váiluge dutkan, oalle guhkás leat buktán albmosii ja duođaštan ahte lea dárbu buoret fáldalagaide dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusain. Plána buktá maiddá albmosii ahte sámi gillii, kultuvrii ja kulturádejjupmái ferte bidjat deattu ja lohkat daid deatáleamos osiid searvá, lassin daid medisiinnalaš-fágalaš beliide dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis, jos mihttomearrin galgá leat ahte sámi álbmot galgá oažžut buoret ja dássásaš fáldalagaid ja bálvalusaid boahtteáiggis.

Bajit dási mihttomearri

Lávdegoddi bidjá vuodđun ahte bajit dási mihttomearrin galgá leat:

"dássásaš fáldalagat dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis norgalaš ja sápmelaš álbmogii. Dássásaš fáldat mearkkaša ahte Norgga dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid ferte heivehit sámi klieanttaid dárbbuide. Dárbbut sáhttet leat iešguđetláganat dain sierralágan dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid oassesurggiin, ja sáhtta leat sierralágan iešguđetge eanadiedálaš guovlluin."

Sámediggi guorrasa dasa, ja lea ovttaoaivilis lávdegottiin ahte dát oktasaš mihttomearri guhkit áigái ferte mearkkašit sámi kultuvrralaš ja etnalaš beliid fágalaš ovdáneami ja heiveheami dearvvasvuoda- ja sosiálafágain. Sámediggi deattuha ahte oahpahuš- ja dutkaninstitušuvnnain lea sierra ovddasvástádus duođaštit beliid mat ain leat čilgekeahtá dearvvasvuoda- ja sosiála beliid ektui sámiid gaskkas. Nugo lávdegoddi čujuha, de eaktuda dát ahte sápmelaččat fertejit beassat gulahallat dearvvasvuoda- ja sosiálabargiiguin iežaset eatnigillii, ja sin iežaset kultuvrralaš duogáža vuodul. Áššis 33/95 - Finnmarkku Sámi dearvvasvuoda- ja sosiálaplána deattuhii Sámediggi ahte:

"Go Sámedikkis lea bajitdási mihttomearrin ahte sámiin lea seamma buorre dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusat go muđui álbmogis. Dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusat leat váldoáššis heivehuvvon majoritehtaálbmogii ja sin dárbbuide. Sámi giella ja kulturádejjupmi ii leat dohkálaččat vuhtiiváldojuvvon dearvvasvuoda-fáldalagaid plánemis ja ovddideames. Danin gávdnojit viehka ollu hástalusat boahtteáiggis ollislaš dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid ovddideapmái sámi álbmoga várás. Ain leat ollu dearvvasvuoda- ja sosiálafáldalagat mat eai leat láchčojuvvon dohkálaččat sámi álbmoga várás."

Lávdegotti oainnu mielde fertejit gávdnot ovttastahtton ja koordinerejuvvon dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusat norgalaš ja sápmelaš álbmoga várás, maid vuodđun lea dohkálaččat vuhtiiváldit sápmelaččaid. Ángiruššamat sámiid várás čuvvot dalle dábbalaš dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid, dát mearkkaša gieldalaš, fylkagiieldalaš ja stáhtalaš dásis.

Sámediggi doarju dán, muhto čujuha ahte ferte lea bajit dási nášuvnnalaš doaibman sihkkarastit dássásaš dearvvasvuoda- ja sosiálafáldalagaid sápmelaččaid ja eará álbmoga gaskka. Dát sihke juridihkalaš, moralalaš ja politihkalaš geatnegasvuodaid vuolggasajiin mii Norgga riikkas lea sápmelaččaid guovdu. Juridihkalaš geatnegasvuodaid ektui čujuhuvvo earret eará Sámeláhkii, Vuodđolága paragrafii 110A ja álbmotrievttálaš geatnegasvuodaide, dasa gullá maiddá ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain.

Sámediggi doarju váldoáššis daid mihttohápmehusaid mat leat dán plánas. Sámediggi deattuha ahte plána čujuha daid deatáleamos hástalusaid mat leat dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid oktavuodas sámi álbmoga várás Norggas, ja doarju lávdegotti oainnu ahte

lea dárbu álggahit doaimmaid viidát dán suorggis maiguin sáhtášii buoredit fáldagaid ja bálvalusaid.

Bargiid rekrutteren

Rekrutteren sámi álbmoga dárbbuid ektui, ferte lávdegotti árvvoštallama mielde leat váldomihhtomearrin dássasaš bálvalusaid ovddideami ektui sámi álbmoga várás. Sámediggi doarju dán oainnu, ja oaivvilda nugo lávdegoddige ahte ferte lasihit dakkár dearvvasvuoda- ja sosiálafágalašbargiid rekrutterema geain lea sámi duogáš ja sámi giella ja kultuvrra máhtolašvuohta, ja transkultuvrralaš diliid ja etnalaš medisiinna birra máhtolašvuohta. Lávdegotti deattuheapmi ahte nannet dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis rekrutterema dávista váldoáššis stáhta daid geatnegasvuodaide sámi álbmoga guovdu mat leat ILO-konvenšuvnnas nr. 169. Artihkkal 25 nr. 3 dadjá ahte Dearvvasvuodafuolahanortnet galgá máhtáhit ja bálkáhit ovddageahččen báikkálaš dearvvasvuodabargiid ja bargat earenoamážit dearvvasvuoda vuoddbálvalusaiguin doaladettiin lagaš oktavuodaid eará dearvvasvuodabálvalusaiguin.

Nuoraid ja ollesolbmuid ođđarekrutterema ektui dearvvasvuoda- ja sosiálasuorgái, doarju Sámediggi lávdegotti oainnu ahte berre leat guovddáš mihttomearrin ahte bargu bargiid rekrutteremis geain alccesis lea sámi duogáš nannejuvvo:

"Berre bargat sihke ollesolbmuid ja nuoraid rekrutteremiin sámi guovlluin dearvvasvuoda- ja sosiálasuorgái. Lea čájehan ahte dássivuohta bargosajiin lea buoremus doppe gos lea rekrutterejuvvon guovllus. Sámi guovlluin sáhtá báikkálaš rekrutteremiin maiddá sihkkarastit olbmuid geain lea sámi kultuvrralaš duogáš, ja dávjá maiddá formalalaš sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta. Ferte bargat rekrutteremiin sihke joatka- ja nuoraidskuvllas."

Deanu gielda dadjá gulaskuddancealkámušastis ahte sáhtá leat váttis nannet sámegeielat bargiid rekrutterema go lea juo garra gilvu sámi institušuvnnaid gaska sámegeielat fágaoibmuid ektui:

"Danin oaivvildage Deanu gielda ahte dat ángiruššamat maid lávdegoddi evttoha leat oalle guhkás sorjavaččat obalaš sámi giela saji bajideamis nu ahte sámegeielat nuoraid rekrutterenvuoddu nanosmahttojuvvošii."

Sámediggi doarju dán oainnu, ja čujuha dán mearkkašit ahte ferte ain eanet hoahpuhit doaimmaid maiguin nannet sámegeiela saji, earret eará skuvllas ja obalaččat servodagas.

Eaktun dássasaš dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid sihkkarastimii, lea ahte sihkkarastojit dássidit dearvvasvuoda- ja sosiálabargit guovlluin gos sámít orrot. Sámediggi oaidná ahte dát dárbu gávdno maiddá regiovnnaš institušuvnnain main lea ovddasvástádus addit fáldagaid sápmelaččaide. Manjáoahpahuš, fágalaš čieknudahttin, báikkálaš rekrutteren, buorre fágabiras ja hástaleaddji bargosadji leat, nugo lávdegoddi čujuha deatálaš oasis dán oktavuodas.

Sámediggi doarju lávdegotti evttohusa ollu doaimmaid hárrái maiguin juksat mihttomeari ahte sihkkarastit bargiid rekrutterema sámi guovlluin.

Sámediggi deattuha ahte dearvvasvuoda- ja sosiáloahpahušinstitušuvnnat main lea ovddasvástádus rekruteret dearvvasvuoda- ja sosiáloahpahuš váldán olbmuid sámi servodahkii, fertejit gozihit sámi beliid nugo sámi kultuvrra ja giela oahpahušas. Oahpponeavvut ja plánat galget leat sámegeillii. Livččii maiddá stuorra ávkin jos áshuvvošedje háddjejuvvon dearvvasvuoda- ja sosiálafágalaš oahpahušmállet nu ahte doaimmat biddjojuvvojit sámi báikegottiide. Eaktuduvvo ahte oahpahušinstitušuvnnain, mat áshat dán lágan háddjejuvvon fáldagaid, lea ovddasvástádus sihkkarastit ahte oahpahuš

kvalitehta gozihuvvo. Dákkár oahpahusfálaldagaid ruhtadeapmi ferte sihkarastot. Livččii maiddá lunddolaš ahte oahppit ja studeanttat rekrutterejuvvojit sámi birrasis, erenoamážit dán lágan háddjejuvvon ortnegiidda.

Dutkan ja gelbbolašvuoda huksen kultuvrralaš beliid ektui

Gelbbolašvuoda huksen kultuvrralaš beliid ektui lea vuodđogeadgin dássásaš dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid sihkarastimii, ja lea guovddáš oassin ollu kapihttaliin dán plánas. Sámediggi doarju ahte gelbbolašvuoda huksen sámi álbmoga dárbbuid ektui lea eaktun addit sápmelaččaide dássásaš dearvvasvuoda- ja sosiálafálaldagaid. Lea stuorra hástalusson bajjdit sámi kultuvrralaš beliin máhtolašvuoda dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis. Dát bealit leat dušše gáržžet gozihuvvon dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusain. Tromssa Regiovdnabuohcciviesu gulaskuddancealkámušas orru čuovvovaš čilgejuvvo govvideamen dán dili:

"Konstateret ahte vaikko mii leat joavdan 90-jagiide, de váilot ain servodatdiedalaš diedut sámi álbmoga birra. Gažaldagaiguin ja čuolmmaiguin sámi álbmoga dearvvasvuodabálvalusa ektui leat buorre muddui bargan dušše sámi birrasat ja geat erenoamážit das leat beroštan. Muhto dát diedut eai leat áktánasat systematiserejuvvon ja evaluerejuvvon. Váilot maiddá vásihusat ja diedut dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis dan birra maid ovttastahtton ja koordinerejuvvon dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalus norgalaš ja sápmelaš álbmogii mearkkaša, mii dohkálaččat vuhtiiválddášii sámi álbmoga. Dát sáhtta bohtit fas das ahte dán rádjái obalaččat lea uhccán bargojuvvon gažaldagaid ektui mat gusket sápmelaččaide. Dearvvasvuoda- ja sosiálasuorgi ii leat olus guoskkahan dáid geatnegasvuodaid ja hástalusaid easka gieskat. Dát dagaha ahte mis leat menddo uhccán vásihusat ahte addit dearvvasvuodabálvalusaid sámi álbmogii."

Plánas daddjojuvvo ahte lea dárbu ángiruššamiidda dutkan- ja ovddidansuorggis sámi áššiid ektui. Lávdegoddi konstateret ahte sámi bealit leat uhccán vuhtiiváldojuvvon dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis sihke dutkama ja klinálaš barggu oktavuodas, ja ahte dán geažil lea dárbu fágalaš ovdáneapmái ollu surggiin.

Sámediggi doarju lávdegotti oainnu ahte lea stuorra dárbu ovddidit dutkan- ja čielggadusprográmmaid mat jukset árbevirolaš sámi máhtolašvuoda. Nu livččege ulbmállaš systematiseret máhtolašvuoda earret eará árbevirolaš sámi álbmotmedisiinnas, sosiálalaš relašuvnnain ja servvoštallanmisntaris ja oktasaš doabaáddejumis dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusain. Dutkan sámi beliid hárrái sámi eavttuid vuodul lea dán oktavuodas hirbmat deatálaš. Norgga dutkanráđi, Sámedikki ja eará ovttasbargoinstitušuvnnaid gaskasaš Fou-ovttasbarggu berre ovddidit eanet.

Plána kapihttalis; sámiid ja dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid gaskasaš oktavuodas, čujuhuvvo ahte leat ollu kultuvrralaččat eaktuduvvon bealit mat sáhttet bohtit albmosii ovttaskas sápmelačča ja dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid gaskasaš oktavuodas. Kultuvrralaččat eaktuduvvon bealit sáhttit bohtit albmosii mánggaláhkái. Plánas čujuhuvvo earret eará ahte:

"Buohcciin ja klieanttain sáhtta leat eará refereansa dávdmaid sivaide ja earalágan áddejuvvo buorideapmái, dahje sis sáhtta leat eará áddejuvvo das makkár sadji olbmuin lagašbirrasis ja sosiálalaš fierpmádagas lea dávdmaid ja sosiálalaš váttisvuodaid oktavuodas go masa dearvvasvuoda- ja sosiálabargit leat ráhkkanan."

Dearvvasvuoda- ja sosiálahálddaha bargit fertejit oážžut eanet máhtolašvuoda kultuvrralaš diliid birra main sáhtta leat mearkkašupmi dássásaš fálaldagaid sihkarastimii. Jos dán galgá juksat, de lea gáibádusson ahte sámi kulturgelbbolašvuodas ovttastahtto iešguđetge

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET

ČOAHKKINGIRJI 1/96 - MEARRÁDUSOASSI

siidu 22

oassesurggiin dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis. Oahpahusa, mii ovddida máhtolašvuoda erenoamáš sámi diliid ja mánggakultuvrralaš áddejumi birra ferte ovttastahttit buot fágain dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusain. Nugo lávdegoddige čujuha, de lea dasa dárbu sihkarastin dihte dihtomielašvuoda dearvvasvuoda- ja sosiálabargiid gaskkas oktasašdoaimama ektui sámi geavaheaddjiiguin:

"Go dát kultuvrralaš bealit biddjojit vuoddoahpahussii, dahje ahte dearvvasvuoda- ja sosiálafágalaš oahppu ovttastahtto fágain mii ovddida kultuvrralaš áddejumi joatka- dahje lassioahpahasas, de bidjá dát teorehtalaš duogáža kultuvrralaš dihtomielašvuhtii dearvvasvuoda- ja sosiálabargiid gaskkas, beroškeahtá sin kultuvrralaš duogázis."

Sámediggi čujuha ahte mihttomeari sámi sisdoalu ektui dearvvasvuoda- ja sosiálafágalaš oahpahasas lea stuorra hástalussan organiserema ektui. Dát guoská sihke vuoddo- ja joatkaohpahussii. Lávdegottis leat mánga konstruktiiivvalaš evttohusa movt sihkarastit sámi sisdoalu dearvvasvuoda- ja sosiálafágain. Earret eará čujuha lávdegoddi ahte "Norgesnettet", ovttastahtton fierpmádahkan alit oahpahusa ja dutkama oahpposajiid gaska sáhtá leat vuolggasadjin institušuvnnaid gaskasaš ovttasbargui mat fáallet oahpahusa dearvvasvuoda- ja sosiálafágain. Sámediggi registrere ahte lávdegoddi bidjá vuodđun dan ahte Girko-, oahpahas- ja dutkandepartemeanta berre fuolahit ja doarjut dan ovddasvástádusa ja bargguid juohkima mat leat dárbbaslaččat ovttasbarggu ovddideapmái áigequovdilis oahpahasinstitušuvnnaid gaska.

Juksan dihte mihttomeari dássásaš fálddagaid hárrái, lea dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis stuorra ovddasvástádus addit bargiide oahpu earret eará mánggakultuvrralaš gelbbolašvuoda ja sámi diliid birra. Dát guoská buot dásiide dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusain buot oassesurggiide dán suorggis. Sámediggi lea ovttaoavilis lávdegottiin ahte dán barggu ferte systematiseret:

"Buorre oktasašdoaimma sámi buohcciiguin ja klieanttaiguin ii galgga dušše leat ášši daidda geain alddineaset lea sámi duogáš, muhto ferte guoskat olles birrasii. Ferte vuostábargat dan dili ahte sápmelaš bargit eai oktonassii šatta duššástuvvat go oidnet váttisvuodaid bargodilis mii guoská sámi buohcciide ja klieanttaide. Danin ferte dárbbaslaš sámi gelbbolašvuoda ovddideapmi leat oassin systemahtalaš pláνας buot bargiid joatka- ja lassioahpahasas gielddain ja fylkagielddain, ja institušuvnnain."

Sámediggi deattuha ahte sámi oahpahasinstitušuvnnaid ferte rustet nu ahte dat šaddet guovddáš oasálaš systemahtalaš ja formaliserejuvnon gelbbolašvuoda huksemis kultuvrralaš beliid ja sámi sisdoalu ektui bálvalusain.

Oktavuolta sámegillii dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis

Dássásaš fáldaga ja bálvalusaid mihttomeari duohtandahkama hárrái, ferte diliid láchit nu ahte oktavuoda sámegielat buohcciid/klieanttaid ja meannudeaddjiid gaska sáhtá doallat sámegillii. Lávdegoddi čujuha ahte dát earret eará eaktuda sámegiela ovddideami fágagiellan dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis:

"Sámegiella ii leat goassige systemahtalaččat ovddiduvvon fágalaš geavahusii oahpahas oktavuodas dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis. Mii leat mearridan ahte dássásaš fáldat norgalaš ja sápmelaš buohcciide eaktuda ahte sámegiella fágagiellan ovddiduvvo oassesurggiin dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusas, muhto ahte dán rádjái leat leamaš dakkáraš dilis ahte fágaoahpahas dáhpáhuvvá dárogillii, ja ahte sámegielat dearvvasvuoda- ja sosiálabargit leat oahpu váldán dárogillii, almmá ahte leat oahppan geavahit iežaset eatnigiela fágalaš oktavuodain. Lea dárbu gielalaš ovddideapmái, tearpmaid ja doahpajiid ovttaskas oassesurggiin nugo

somatihkas, psykiatrias, mánáidsuodjalusas/sosiálabálvalusain, ja gárrenmirkkogáhttemis. Dát ferte dáhpáhuvvat viiddis ja guhkesáigge ovddidanbargun."

Sámediggi doarju dán mihttomeari, ja lea ovttaoavilis lávdegottiin ahte dán earret eará eaktuda sámegiela ovddideami fágagiellan dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis. Lea čielga dárbu nannet terminologijaovddideami sámegielas dán suorggis.

Lávdegoddi čuočuha ahte berre árvvoštallat galgágo sámegiela geavaheaddjiide olggobealde Sámelága giellanjuolggadusaid hálldašanguovllu addit vuoigatvuoda geavahit sámegiela go lea oktavuoha dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusain. Lávdegoddi evttoha ahte gažaldat Sámelága giellanjuolggadusaid hálldašanguovllu viiddideami hárrái dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggi dárbbuid vuodul berre dahkkot Sámedikki dásis:

"Lea lávdegotti áddejupmi ahte árvvoštallama Sámelága giellanjuolggadusaid hálldašanguovllu viiddideami hárrái dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggi dárbbuid vuodul berre Sámediggi dahkat áigeguovdilis gielddaiguin, sámi dearvvasvuoda- ja sosiálabargoorganisašuvnnaiguin ja eará geavaheaddjiiguin ráddádaladettiin."

Sámediggi lea ollu mearrádusain deattuhan dárbbu viiddidit hálldašanguovllu. Lávdegotti árvalusat ja árvvoštallamat buktet dárbbu ain eanet albmosii.

Sámediggi lea earret eará iežas cealkámušas áššis S 26/90 sámegiela geavaheami lánkanjuolggadusaid árvalusas (Sámelága giellanjuolggadusat) deattuhan ahte vuoddo vuoigatvuodat sámiide ja sin mánáide galget čielgasit nannejuvvot lágas. Dát vuoddo vuoigatvuodat galget gustot olles riikkas, dát mearkkaša maiddá olggobealde sámelága giellanjuolggadusaid hálldašanguovllu. Dát guoská erenoamážit vuoigatvuotii geavahit sámegiela gozihan dihte olmmošlaš vuoigatvuodaid ja beroštumiid buohccin ja klieantan dearvvasvuodainstitušuvnnain. Sámi sosiála- ja dearvvasvuodabálvalusaid doaibmaplána buktá oidnosii ja deattuha ain eanet dan maid Sámediggi ovdal lea cuiggodan ahte Sámelága giellanjuolggadusaid ferte rievdadit nu ahte sámiid individuálalaš vuoigatvuodat muđui váttis eallindilis nugo buohccin/klieantan sihkkarastojuvvojit.

Sámediggi deattuha ahte maiddá buohcciidvuoigatvuoda lága fertešii rievdadit nu ahte sámi buohcciide/klieanttaide sihkkarastojuvvojit dássásaš dearvvasvuoda ja sosiála fáladagat ja bálvalusat ja nu ahte vuoddo olmmošvuoigatvuodat gozihuvvojit.

Dohkálaš dulkabálvalus dearvvasvuoda ja sosiálasuorggis

Ortnjuvnon ja doaibmevaš dulkabálvalusain sámi gielddain ja dain ossodagain ja institušuvnnain mat bálvalit sámi álbmoga, lea vuoddo mearkkašupmi jos dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalus galgá lihkestuvvat dustet sámegiela geavaheaddjiid dárbbuid.

Sámediggi deattuha garrasit ahte dulkabálvalus ii doaimma dohkálaččat otne. Eaige dan oba leatge geahččalan organiseret dohkálaččat guđege dearvvasvuoda institušuvnnas Norggas. Plánas daddjo earret eará ná dán dili birra:

"Dat diehtu mii mis lea dulkadárbbu birra sámegiela geavaheaddjiid hárrái dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusas, čujuha ahte dulkomii lea dárbu, muhto menddo ollu geavahuvvojit dulkkat hui soaittagas. Dáhpáhuvvá ahte fuolkkit ja eará buohccit geavahuvvojit dulkan. Ollu buohcciid dárbbut fuomášuvvojit soaittagas, ja dáhpáhuvvá menddo gallii dat ahte dulkkat eai geavahuvvo vaikko buohccit dan dárbbasivčče."

Leat stuorra hástalusat ovddidit dulkabálvalusa dađi mielde go lea dulkadárbu ja geavahit dulka. Deatálaš dán oktavuodas lea organiseret dulkabálvalusa.

Lávdegoddi divvu jearaldaga gozihago dulkageavaheapmi dohkálaččat gielalaš ja kultuvrralaš fuomášumi dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis, ja várra erenoamážit psykiatrias ja oassesurggiin sosiálasuorggis. Mihttomearrin galgá leat ahte bargit dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis ieža galget máhttit sámegeiela. Danin galget nu ollugat go vejolaš bargiid gaskkas oazžut oahpahusa sámegeiela.

Sámediggi oaivvilda ahte dassáži go dát mihttomearri ollašuhtho, ferte doaimmevaš ja ámmátlaš dulkabálvalusa organiserema prioriteret ja johtuividjat jođáneamosit.

Sámi mánát ja nuorat

Sámi mánáin ja nuorain leat ollu hástalusat ollu sajiin nugo ruovttus, mánáidgárddiin, skuvlaastoáiggeortnegiin, skuvllas ja lagašbirrasis. Vuodđolága § 110a ja álbmotrievttálaš šiehtadusat, dadjet ahte sámi kultuvrra galgá sihkkarastit, ovddidit ja doalvut viidáseabbot boahhtevaš buolvvaide. Sámediggi guorrasa dasa mas lávdegoddi čujuha ahte dát geatnegasvuodat buktet stuorra ovddasvástádusa sámi mánáid guovdu:

"Váldomihttoemearrin mánáidpolitihka, sámepolitihka ja dearvvasvuoda- ja sosiálapolitihka osiide mat gusket sámi minoritehta mánáide, ferte danin leat láhčit bajásgeassima nu ahte guokte giela ja guokte kultuvrra sáhttet leat riggodahkan mánáide. Dasa gullá dat ahte sámi minoritehtakultuvrra ferte nannet go dat deaivida stuorraservodaga kultuvrrain, ja ahte ferte lágídit doaimmaid sierralágan bajásgeassinosiin, nu ahte sámemánát sáhttet ovddidit oadjebasvuoda ja ilu sin iežaset kultuvrra ektui. Dalle sáhtta dán guokte kultuvrra vásihit dássásazžan, ja mánáide ja vanhemiidda šaddá eará vuodđu kultuvrralaš gullevašvuoda válljemii."

Lávdegoddi čujuha ollu positiivvalaš doaimmaid maiguin nannet sámi mánáid ja nuoraid dili. Sámediggi guorrasa válđoáššis daid evttohuvvon doaimmaide mat ovddiduvvojit plánas. Váldodeattu ferte bidjat doaimmaid hoahpuheapmái, hukset viidáseabbo vásihusaide ja gilvit daid stuorát osiide sámi ássanguovlluin. Erenoamážit ferte ovddidit dan máhtolašvuoda sámi mánáid bajásšaddaneavttuid birra, ja positiivvalaš sámi identitehtahálddašeami vuodu birra, nu ahte dat šaddá oassin gelbbolašvuodas dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis, mánáidgárddiin, skuvlaastoáiggeortnegiin ja skuvllas.

Sámediggi doarju lávdegotti evttohusa, ahte systemáhtalaččat čohkkegoahtit vásihusaid mat gusket sámi giela ja kultuvrra ealáskuhttimii mánáidgárddiin mii orru leamen buorre. Berre árvvoštallat movt sierra doarjagiin sámi mánáidgárddiide dohkálaččat nannet sámi giela ja kultuvrra mánáidgárddiin.

Hástalusaid ektui mánáidsuodjalusas čujuha Finnmárkku fylkamanne gulaskuddan-cealkámušastis ahte stuorámuš hástalusas sámi mánáid ektui lea ovddidit máhtolašvuoda ja vugiid:

"Lea váttis oaidnit man lágan erenoamáš riektinjuolggadusaid lea dárbu gozihit sámi mánáide. Lea juo čielgasit mánáidsuodjaluslágas mearriduvvon ahte vuolggasaji ferte váldit ovttaskas mánás, dan bearrašis, ja birrasis masa mánná gullá. Stuorámuš váttisvuohtan sámi mánáid dohkálaččat meannudeapmái lea fylkamanne árvvoštallama mielde ahte váilu máhtolašvuohta ja vuogit."

Sámediggi guorrasa dasa, muhto deattuha nugo áššis 33/95, Finnmárkku fylkagiella sámi dearvvasvuoda- ja sosiálaplána, ahte seammás berre leat guovddáš mihttomearrin ahte mánáidsuodjalusbálvalus nanne kulturgelbbolašvuoda gažaldagaid ektui mat gusket mánáidsuodjalussii:

"Sámediggi lea ovttaoavilis ahte lea dárbu nannet kulturgelbbolašvuoda mánáidsuodjalusa oktavuodas. Ferte earret eará bidjat deattu ahte kultuvrralaš eavttut gozihuvvojit heivvolaš vugiin mánáid ja nuoraid saji ektui."

Váldomihttomearis 6. kapihttalis leat 5., 6., 10. ja 11. doaibman biddjon doaimmat maid PUT (Psykiatrálaš nuoraidjoavku) Kárášjogas lea juo geahččalan. Sámedikki áddejumi mielde lea deatálaš doalahit dáid doaimmaid, ja geavahit ávkin daid vásihusaid mat leat dahkkojuvvon dán barggu viidáseabbo ovddideames.

Uhkiduvvon joavkkut sámi nuoraid gaskkas

Eastadeaddji ja dikšunstrategiijaid ovddideapmi mii erenoamážit lea čujuhuvvon sámi nuoraide lea dárbbalaš. Lávdegoddi čujuha uhkiduvvon joavkkuid mat dárbbasit eastadeaddji doaimmaid ja deattuha dárbbu ahte ovttastahttit uhkiduvvon joavkkuid sámi nuoraid gaskkas ferte leat čielga mihttomearrin mánáid- ja nuoraidpolitihkas. Sámediggi doarju áddejumi ahte lea dárbu nannet veahkkeapparáhta. Veahkkeapparáhta dihtomielalášvuolta čuolmmaid birra mat gusket identitehtii ja minoritehta dillái leat deatálaččat. Dáid čuolmmaid lea lávdegoddi cuiggodan:

"Ii leat vuoddu dahkat makkárga čielga oktiigeasu sámi nuoraid ja sosiálalaš váttisvuodaid ovdáneami birra, alla alkohola geavaheami dahje stuorát iešgoddinvejolašvuodaid birra, muhto lea čielgasit vuoddu oidnit oktavuoda etnisitehta, kultuvrralaš válljema ja psyhkálaš dearvasvuoda gaskka sámi nuoraid gaskkas..... Sáhtá dadjat ahte etnálaš ja kultuvrralaš minoritehtaid nuorain leat eanet váttisvuodát ja noadit go eará nuorain. Dattetge lea váttis dahkat oktiigeasu psyhkálaš dearvasvuoda ja psyhkálaš váttisvuodaid birra nuoraid gaskkas."

Sámediggi doarju gieldda cuiggoduasa bargguhisvuoda váikkuhusa ektui, ja oaidná dárbbu bidjat johtui sierra doaimmaid bargguhis nuoraid várás:

"Leat mánggalágan cakkat mat dagahit ahte lea váttis fárret nuppi sadjai barggu ohat ja váldit oahpu olggobealde ruovttubáikki. Dán oktavuodas leat gielalaš ja kultuvrralaš bealit mat dan dagahit..... Doaimmat bargguhis nuoraide sámi gielddain berrejit leat guovddáš ángiruššansuorgin mihttomeari ektui ahte ovttastahttit uhkiduvvon joavkkuid. Servodatekonomálaš bealit bealuštít deattuin investeret viehka ollu dánlágan eastadeaddji bargguide. Dán lágan "obalaš" doaimmat leat lunddolaččat oassin doaimmain mat eanet gusket veahkkeapparáhtii."

Gárrendille- ja iešgoddinváttisvuodát

Lea buorre go lávdegoddi deattuha gárrenmirkko- ja iešgoddinváttisvuodaid. Evttohuuvon doaimmat orrot leamen heivvolaččat ja konstruktiihvolaččat. Evttohusa ektui ahte nannet gárrenmirkkogáhttema vuosttaslinjábálvalusa, daddjo ahte ollu sámi gielddain leat erenoamáš hástalusat dán suorggis. Dát boahká earret eará das nugo Kárášjoga gielda čujuha ahte otne ii gávdno guhkesáiggi dikšunfálaldat sámegielagiid várás.

Boarrásiin fuolaheapmi sámi guovlluin

Boarrásat sápmelaččat lea joavku mat erenoamážit dárbbasit bálvalusaid sámegillii. Boarrasot sápmelaččat dávjá vásihit dan ahte sin giella, kultuvra ja eallinvuohki eai dohkálaččat vuhtiiváldojuvvo ruovttubuoheccidikšumis iige institušuvnnain. Lávdegoddi čujuha ahte uhccán lea almmolaččat digáštallon boarraset sápmelaččaid dili birra ja ahte leat stuorra hástalusat áimmahuššanbálvalusaid oktavuodas mat leat vuodđuduvvon sámi gillii ja kultuvrii:

"Leat ollu hástalusat maiguin almmolaš áimmahuššanbálvalusat sáhtášedje bargat maiguin sihkkarastit sámi boarrásiidda oadjebas ja árvvolaš boaresvuoda beivviid. Boarrásiid politihkas ferte leat mihttomearrin bidjat vuodđun dan ahte boarrásiin lea nu buorre go vejolaš eallineahket. Buorit eallineavttut boaresvuodas buktet vejolašvuoda eallit positiivvalaččat ja psyhkálaččat ja fysálaččat aktiivvalaččat iežaset eavttuid vuodul, ja oadjebasvuodas ahte muhtun fuomáša sin ja berošta sis."

Norgga gerontologálaš instituhtta lea iežas gulaskuddancealkámušastis čujuhan ahte kapihttal boarrásiid birra čájeha vuđolaččat daid erenoamáš hástalusaid ja doaimmaid mat boarrásiid áimmahuššamis sámi guovlluin leat:

"Erenoamáš deatálaš - nugo maiddái čielggadusas deattuhuvvo - lea - sámi giela ja kultuvrra máhtolašvuolta daid gaskkas geat barget sámi boarrásiiguin ja sin ovddas. Deattuhit maiddái ahte lea deatálaš ahte veahki- ja divššudárbbaseaddji boarrásat besset orrut nu lahka iežaset lagašbirrasa go vejolaš. Dát mearkkaša ahte áimmahuššanviesut/institušuvnnat leat smávva ovttadahkan, juoga maid ovdamunnin livčče sáhtán deattuhit garraseabbot."

Sámediggi doarju dán, ja čujuha erenoamážit ahte lea gielddaid ovddasvástádus sihkkarastit bálvalusaid boarraset sápmelaččaide mat leat vuodđuduvvon sámi gillii ja kultuvrii. Sámediggi áigu dán oktavuodas čjuhit ahte lávdegoddi deattuha Sámelága mearkkašumi boarrásiid áimmahuššamis:

"Sámelága ja Vuodđolága §:a 110a váikkuhusat boarrásiid politihkkii eai leat dadi mielde go lávdegoddi vásiha guorahallon. Boarrásiid áimmahuššamis sámi guovlluin biddjo háreve dahje ii goassige vuodđun ahte Sámeláhka guoská boarrásiidda seamma láhkái go earáge sápmelaččaide. Dattetge lea čielggas ahte Sámeláhka dáhkida maiddái sidjiide vuoigatvuoda eallit gielalaš ja kultuvrralaš birrasis man vuodđun lea dat giella ja biras gos sii leat eallán guhkes eallimis."

Sámediggi áigu lassin deattuhit ahte buorre ja oadjebas boaresvuolta mearkkaša ahte lea oktavuolta sohka buolvvaid gaskka. Sámi stuorrabearašminsttar mas mánát, vanhemat ja máttárvanhemat ásse ovtta, lea jávkamin. Danin livččege deatálaš geahččalit oččodit oktavuolta fas sohka buolvvaid gaskii eará láhkái. Geahččalan-áigodagas berre danin leat vejolaš geahččalit proševttaid main dát bealli deattuhuvvo. Boarrasot sápmelaččat gullet dan jovkui geain lea čienkaleamos ja vuđoleamos gullelašvuolta sámi gillii, kultuvrii ja servodahkii. Sii leat bajásšaddan báikegottiin gos beare leat leamaš sámegielagat. Go sii boarášmuvvet ja buohccájit, de sáhtá leat álki vajálduhtit ohppojuvvon giela nugo dárogiepla, go fas álgo sámegiella boahká bajimužžii. Boarraset sápmelaččain leat dattetge seammalágan dárbbut/sávaldagat go muđui boarrásiin, ahte sii jerret rádálašriikka bálvalusaid nugo ruovttuveahki, ruovttubuohccedivššu, sáji institušuvnnas jna. nugo earáge boarrásat muđui.

Otne eai gozihuvvo dárbbut/sávaldagat mat gusket boarraset sápmelaččaid gillii ja eallinvuohká. Dát leat lassidárbbut mat báhcet dábálašvuoda/kriteriijaid olggobeallái maid vuodul dearvasvuoda- ja áimmahuššanbargit barget. Leat muđui sámiid dárbbut/sávaldagat mat eai heive norgalaš duohtavuhtii. Seammás leat dát dárbbut/sávaldagat mat leat vuodđun boarraset sápmelaččaid eallinkvalitehtii. Nugo otnáš boarrásiid áimmahuššan lea organiserejuvvon ahte earret eará deattuhuvvo medisiinnalaš áimmahuššan, de ii áktánasat gozihuvvo boarraset sámiid kultuvrralaš integritehta. Lea deatálaš ahte gielddat ja fylkagielddat lámčēt diliid nu ahte boarraset sápmelaččat sáhttet eallit eallima mii dávista sin kultuvrii ja eallinvuohká sihke institušuvnnain ja daid olggobealde.

Ferte prioriteret doaimmaid árrat plánaáigodagas mat váikkuhit dán eahperievttálaš dili njulgemii boarraset sápmelaččaid ektui.

Psyhkálaš dearvvasvuoda gáhtten ja dikšunfálaldat sámi álbmogii

Lávdegoddi bidjá vuodđun ahte etnálaš ja kultuvrralaš bealit eai dohkálaččat vuhtiiváldojuvvo sápmelaččaid psyhkálaš dearvvasvuoda dikšumis. Lávdegoddi čujuha ahte deatálaš bealit sámi saji digáštallamis psyhkálaš dearvvasvuoda dikšumis leat dat cakkhit mat čuožžilit dan geažil go olbmui lea sierralágan giella, kultuvra ja duogáš, ja ahte dárogiela máhtolašvuota ii leat doarvái buorre psykoterapia oktavuodas.

Nugo lávdegoddige čujuha, de berre sámi álbmoga psyhkálaš dearvvasvuoda barggu ovddideami prioriteret:

"Dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid heiveheames sámi buohcciid dárbbuide, ferte maiddá dárbbu psyhkálaš dearvvasvuoda oktavuodas árvvoštallat. Lávdegoddi lea konstateren ahte leat stuorra hástalusat dan ektui ahte heivehit etnálaš ja kultuvrralaš beliid psyhkálaš dearvvasvuoda dikšumii. Lea dárbu dutkan- ja ovddidanbargui ja viidát ovddidit gelbbolašvuoda dáid hástalusaid dustemii."

Sámediggi lea ovdal áššis 33/95 Sámi dearvvasvuoda- ja sosiálaplána Finnmárkku fylkagiieldas cealkán earret eará ná:

"Sámediggi lea ovttaoaivilis dasa ahte psykiatrálaš bálvalusaid oktavuodas lea deatálaš oažžut vásihusaid ja ovddidit psykiatriija mii vuhtiiváldá kultuvrralaš beali. Danin lea deatálaš nannet dutkan- ja ovddidanbarggu dán suorggis."

Sámediggi oaivvilda ahte lea deatálaš ahte muhtun moadde mánáid ja nuoraidpsykiatriija ja ollesolbmuid psykiatriija institušuvnnat ovddidit erenoamáš gelbbolašvuoda mii sáhtá buktit albmosii daid váttisvuodaid mat sámiin leat ja gaskkustit máhtolašvuoda dán suorggis.

Ollu gielddalaš gulaskuddanáhusat váillahit guorahallama kapasitehtaváttisvuodaid birra dáláš 2. linjábálvalusaid fálaldagaid ektui. Guovdageainnu suohkan cealká:

"Guovdageainnu suohkan ii leat duhtavaš dasa mii guoská dáláš 2. linjábálvalusaid fálaldagaide daid buohcciid ektui geat leat menddo boarrásat oažžut veahki psykiatrálaš nuoraidjoavkkus (PUT) ja mánáid- ja nuoraidpsykiatrálaš poliklinihkas (BUP). Suohkan lea eanadiedálaččat evttohuvvon gullat Gaska Finnmárkku psykiatriaguvlui mas lea buohcciid ruoktu ja poliklinihkka Leavnjás. Lea 200 km Guovdageainnus Levdnjii. Poliklinihkas ii leat eambo kapasitehta go oktii mánus fitnat gielddas. Eanaš áigi beaivvis manná čeahkkimiidda mat dollojuvvojit min dearvvasvuoda- ja sosiálaossodagain. Lávdegoddi ii leat min oaivila mielde čuvgen dohkálaččat dán kapasitehta váttisvuoda psykiatria oktavuodas."

Maiddá Unjárgga gielddaga čujuha gulaskuddancealkámušastis dárbbu ahte 2. linjábálvalus livčče lagabus:

"Bargu mánáiguin geain leat psyhkálaš váttut, gáibida ahte 2. linjábálvalus lea lagabus. Doaibma mainna sáhtášii buoredit dili livčče dat ahte ášahuvvošii ossodatkántuvra Unjárgii/Deitnu nu gohčoduvvon lávvumálla mielde."

Sámediggi oaidná dattetge ahte čuolmma, mii dás ovddiduvvo ferte váldit duodas. Guhkes gaskkat, háddjejuvvon ássan ja ráddjejuvvon ekonomálaš rámmat bidjet stuorra hástalusaid 2. linjábálvalusaid organiseremii. Lea sivva divvut gažaldaga ahte iigo otne berrešii geahččalit gozihit eambo háddjejuvvon struktuvrra 2. linjábálvalusaid oktavuodas go odđa resurssat fievrviduvvojit. Dán deattuhii Sámediggi áššis 33/95 - Finnmárkku fylkagieldda sámi dearvvasvuoda- ja sosiálaplána:

"Sámediggi deattuha ahte sámi spesialistafálaldagaid, mat ášahuvvojit dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid hárrái fylkkas, ferte organiseret, áinnas odđa málliiguin, dan láhkái ahte dat bohtet olles sámi álbmogii fylkkas ávkin, dássásaš"

*fálaldagaiguin mat leat bures koordinerejuvvon ja láhččojuvvon ovttasrádiid
gielddaiguin."*

Háddjejuvvon ássan ja dilli olbmuid dáfus sáhtá eaktudit ahte lea dárbu sierra doarjagii mainna sáhtá sihkarastit ahte 2. linjábálvalus doaibmá dohkálaččat daid gielddaid várás gos 2. linjábálvalus ii leat sin iežaset gielddas. Lea sivva jáhkkit ahte regiovnnalaš hálddašan eiseváldit main lea ovddasvástádus dáidda čujuhuvvon hástalusaide maidda adnojit stuorát resurssat, eai leat dohkálaččat gozihuvvon ekonomálaš rámmaeavttuid oktavuodas.

Váldomihttomearis 8. kapihttalis deattuhuvvo doaimmaid johtuibidjan maiguin ovddidit etnokultuvrralaš gelbbolašvuoda psyhkálaš dearvvasvuoda dikšumis. Ásgárd buohcciviesus ja Universitehtaklinihkas lea ovddasvástádus bidjat johtui dáid doaimmaid. Sámedikki mielas lea lunddolaš ahte dáin institušuvnnain lea váldo ovddasvástádus johtuibidjama ja ovddideami oktavuodas, muhto eaktuda ahte suorggi ovddideapmi dahkko ovttasrádiid Finnmárkku fylkagiieldalaš psykiatrálaš institušuvnnaiguin mat leat álggahan barggu dán suorggis - erenoamážit BUP/MNP Kárášjogas.

Habiliteren ja rehabiliteren

Lea uhccán biddjon deaddu sámiid dillái ossodagaid gaskasaš ovttasbarggus main lea ovddasvástádus habiliteremii ja rehabiliteremii. Sámediggi deattuha ahte lea dárbu háhkat dárbbalaš sámi giela ja kultuvrra gelbbolašvuoda vuoddo-oassin ja gozihuvvo doaibmavádjegiid habiliterema ja rehabiliterema oktavuodas buot fylkkain ja gielddain gos sápmelaččat ássat. Lávdegoddi čujuha ahte hui uhccán lea árvvoštallojuvvon dárbbasitgo sámi geavaheaddjit geain lea guhkesáigái oktavohta dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusain gielalaččat ja kultuvrralaččat heivehuvvon rehabiliterenfálaldaga.

Sámediggi lea erenoamážit bidjan merkii ahte lávdegoddi dušše evttoha doaibman árvvoštallat dahkat čielggadusa sámi rehabiliterenguovddáža birra Finnmárkkus. Áššis 33/95 - Finnmárkku fylkagieldda Sámi dearvvasvuoda- ja sosiálaplána - deattuhii Sámediggi ahte lea dárbu dán lágan institušuvdnii mas lea erenoamáš ovddasvástádus sámi álbmogii:

"Plánalávdegoddi bidjá vuodđun ahte ovttaskas joavkkuin sáhtá leat erenoamáš dárbu sámedigielat rehabiliterenfálaldagaide. Čujuhuvvo ahte dán jovkui sáhtá leat eaktun ahte rehabiliteren dáhpáhuvá sámi birrasis, gos fágaolbmui lea gelbbolašvuolta sámi gielas ja kultuvrras. Sámediggi doarju plánalávdegotti oainnu rehabiliterenguovddáža dárbbu ektui sámi álbmoga várás. Berrešii dallánaga várret ruđaid dán lágan fálaldagaid ovddideapmái."

Sámediggi deattuha ahte lea hoahppu ásahtit rehabiliterenguovddáža Finnmárkkus, mas lea ja mii goziha sámi giela, kultuvrra ja servodatosiid gelbbolašvuoltan. Sámi buohcciin otne ii leat omd. rehabiliteren vejolašvuolta iežas giela vuodul dan geažil go váilot logopedat, dahje medisiinnalaš rehabiliteren eará láhkái, go ii leat dohkálaččat vuhtiiváldojuvvon dat ahte sámit galget rehabilitererejuvnot sin iežaset sámi lagašbirrasii ja servodahkii vuosttážettiin.

Váldomihttomearis, 2. oassemihttomearri, 9. kapihttalis lea evttohuuvvon sierra sámi habiliterenjoavku. Ruhtadeapmi galgá dattetge čadahuvvot fylkagieldda dábálaš rámmaid siste, mii sáhtá buktit eahpevissisvuoda dán doaimma johtuibidjama ektui. Danin evttohage Sámediggi ahte várrejuvvojit ruđat maiddá dänge doibmii geahččalanáigodagasi.

Kárášjoga spesialistadoavtterguovddáš

Sámediggi váillaha maiddá árvvoštallama berrego almmolašvuolta váldit badjelasas Kárášjoga spesialistadoavtterguovddáža. Sámediggi lea cealkámušastis áššái 33/95 Sámi dearvvasvuoda- ja sosiálaplána Finnmárkku fylkagielddas dadjan ná:

*"Sámediggi lea duhtavaš go Finnmárkku fylkagieldda dearvvasvuoda- ja sosiála-
lávdegoddi lea mearridan váldit badjelasas spesialistadoavtterguovddáža Kárášjogas.
Diggi oaidná ahte dál dagahuvvo eahpečielggasvuohta dahkko bokte, mii guoská
fylkagieldda ovddasvástádussii guovddáža jodiheames. Ná danne go fylkalávdegoddi
vuostálasttii evttohusa maid dearvvasvuoda- ja sosiálastivra lea ovddidan.*

*Sámediggi háliida deattuhit fylkagieldda ovddasvástádusa joatkit ja nannet dán
bálvalusa boahhteáiggis spesialsitafálaldahkan sámi álbmoga várás. Danin ávžžuhit
ahte fylkadiggi váldá ovddasvástádusa jodihit guovddáža.*

*Sámediggi lea ovdal ávžžuhan Finnmárkku fylkagieldda váldit badjelasas
spesialistadoavtterguovddáža Kárášjogas. Sámediggi doalaha ain dán. Sámediggi
čujuha Sd. prp. nr. 1 (1988-89) gos daddjo čuovvovaččat:*

*Ráddehusa mielas lea našuvnnalaš bargu sihkkarastit ahte sámi álbmot oažžu buoret
dearvvasvuodabálvalusa iežas gillii."*

Sámediggi bidjá eaktun ahte Ráddehusa áigumušat čadahuvvojit. Sámediggi oaivvilda ahte farggamusat ferte geahččalit čoavdit dán nu ahte almmolašvuohta váldá badjelasas spesialistadoavtterguovddáža Kárášjogas. Guovddáš ferte doaibmat viidáseabbot ja nannejuvvot. Lea áibbas dohkketmeahttun ahte dat moadde sámi dearvvasvuodainstitušuvnna main leat alla spesialista dearvvasvuoda bálvalusat, ja mat gozihit giela ja kultuvrralaš beliid bálvalusa oktavuodas, ain galget leat priváhta hálddus. Dán lágan doaibmavuohki buktá eahpesihkkarvuoda fálaldaga stabilitehta ja bissovašvuoda ektui.

Fáhkkabálbalusaid organiseren

Sámediggi oaivvilda ahte buohccedivššohatmálle mii Finnmárkkus lea, lea jierpmálaš organiserenmálle go vuhtii váldá gaskkaid Finnmárkkus. Dát lea málle mii bures heive sámi guovlluide, erenoamážit go sámi kultuvrra ja giela oktavuodas. Buohccedivššohatmálle addá vejolašvuoda dasa ahte eahpečielga ja eanjkilis fáhkka doaimmaid sáhtttá dahkat buohcci lagaš birrasis, ja ahte rehabilirema maid sáhtttá maŋŋá go leamaš buohcciviesus čadahit lahka buohcci ruovttu báikki. Mii guoská veahkkái fáhkkaheadis, sáhttet buohccedivššohagat oanedit daid guhkes gaskkaid mat sámi guovlluin leat eanadieđálaččat. Sámediggi oaivvilda ahte stáhta berre bidjat doaimmaid maiguin sihkkarastit/ kvalitehtasihkkarastit ja ovddidit buohccedivššohatmáliid sámi guovlluin. Lea maiddá dárbu eanet bajjedit bargiid gelbbolašvuoda geat barget buohccedivššohagain. Earret eará lea sávahahtti nannet bargiid gelbbolašvuoda fáhkamedisiinnas ja rehabiliteremis.

Bargobirasdoaimmat ja sosiála-/oadjo-ortnegat vuoddoealáhusain

Sámediggi váillaha árvoštallama ja evttohusa ođđa ortnegiid ja doaimmaid birra mat sihkkarastet sosiála ja dearvvasvuoda oadjebasvuoda sámi álbmogii nuppástuhttima oktavuodas. Boazodoallo lea nuppástuhtindásis. Dát mearkkaša ahte ollu olbmot fertejit guoddit ealáhusa gosa sii leat sosialiserejuvvon riegádahttima rájes ja masa earret eará sin identitehta lea čadnojuvvon. Nuppástuhttin dagaha váttisvuodaid ollu olbmuide, danin go sis earret eará ii šat lea dat seamma sosiála fierpmádat mii ovdal lei. Sii masset maiddá muhtun sosiála ja oadjo-ortnegiid mat sis earret eará ledje boazodoallošiehtadusa bokte.

Lávdegoddi bidjá merkii ahte uhccán lea leamaš digáštallan boazodoalloealáhusa bargobirasdoaimmaid birra. Lávdegoddi čujuha iskkademiide mat čájehit ahte boazodoalloealáhusas leat fysálaš, psyhkálaš ja psykososiálalaš noadit lassánan.

Sámediggi deattuha deatálašvuoda ahte biddjojuvvojit johtui doaimmat maiguin buoredit bargobirrasa vuoddoealáhusain. Erenoamážit berrešii eastadeaddji barggu prioriteret.

Čujuhuvvo earret eará Unjárgga gieldda gulaskuddancealkámušas, ahte boazodoallit berrejit aktiivvalaččat leat mielde go bargobirasdoaimmat hábmejuvvojit ealáhusas.

Sámediggi čujuha ahte lea dárbu sierra čielggadussii mii evaluere dáláš sosiála- ja oadjoortnegiid čuovvovaš ealáhusbargiide sámi servodagas:

- guolásteaddjiide, geat leat guolástusmanntálla A bládis ((lotnolasealáhusbivdit). Dáin bargiin eai leat seammalágan sosiála- ja oadjovuoiगतvuodat nugo guolásteaddjiin guolástusmanntálla B bládis (ámmátguolásteaddjit).
- duodje- ja lotnolasealáhusbargiide geain maid eai leat dohkálaš oadjoortnegat mat sihkkarastet sosiála- ja dearvvasvuoda vuoiggalašvuoda. Sii lohkkovuvvojit iešealáhusbargin, ja heajos dietnasa geažil eai juvssa seamma vuoigatvuodaid go ealáhusbargit.

Dearvvasvuoda- ja sosiáladepartemeanttas lea ovddasvástádus njulget dáid boasttuvuodaid dan bokte ahte ásaha ortnegiid mat sihkkarastet vuoiggalašvuoda namuhuvvon ealáhusbargiide.

Olbmot ja biras davvin

Lávdegoddi čujuha ahte earret eará materiálad guorahallama vuodul mat gávdnojit vejolaš áitágiid birra lundui ja olbmuid, gávdnojit čielga ákkat ahte birasvahágit leat laskan johtileabbot ja ollu viidáseabbot go ovdal leat jáhkkán. Dasto deattuhuvvo ahte olbmuid eallindili sámi ássanguovlluin uhkidit luonddunuoskkideamit. Erenoamážit čujuhuvvojat atomlihkohisvuoda vára váikkuhusat:

"Duodaleamos áitta atomlihkohisvuodaid oktavuodas leat vejolaš suonjarmearit álbmotjoavkkuide, mat buktet suotnavigiid. Ferte deattuhit ahte álbmot davveleamos guovlluin orru eanemus uhkiduvvon go lea nu lahka Guoládaga atomfápmorusttega, ja dan viehka stuorra militeara atomdoaimmaid geažil guovllus."

Sámediggi doarju ollásit Unjárgga gieldda mii deattuha ahte lea dárbu geavahit duodalaš resurssaid dán áitaga ektui:

"Eanaš sápmelaččat ássat Guoládatnjárgga lagasvuodas ja fertejit álohii ballat radioaktiivvalaš nuoskkideames. Danin lea hirbmat deatálaš bidjat duodalaš resurssaid geahpedan dihte dán áitaga, ja áiggi mielde jávkadahttit dan. Sierra doaimmaid atomáitaga vuostá Guoládagas berre ásahtit. Ovttasbargu eará Barentsguovllu riikkaiguin livčče dalle deatálaš."

Sámediggi čujuha maidái ahte gávdnojit earáge luonddu- ja birasáitagat olbmuid birgejuvvo mái luondduresursaiguin, ja eallindilláige sámi ássanguovlluin. Dát guoská birashehtedili áitagii Deanujogas, ja eará deatálaš luossajogain earret eará Gyrodactylus Salarisa geažil. Dát guoská meara ekologálaš dássedeattukeahtes dillái earret eará ollu njurjuid geažil mat buktet riddo- ja vuotnabivdiide stuorra ekonomálaš vahágiid fierbmegeavaheami oktavuodas ja muđui. Goaskimat ja borasspiret borret ja gaikkodit šibihiid ja bohccuid, ja luondduhehtedilit nugo boazojápmu lihkohisvuodaid geažil nu ahte bohccot heavvanit merrii ja čážádagaide siseatnamis.

Oktasaš dovdomearka luonddu- ja birashehtediliide lea ahte otne leat váilevaš buhtadus-/dáhkáduortnegat dahje ii makkárge ortnet mii buvttadivčče ovttaskas doallái ekonomálaš vahága. Áitagat ja hehtedilit mat leat oba áigge lassin váilevaš buhtadusortnegiid, buktet ovttaskas doallái stuorrá nođiid sihke psykologálaččat ja ekonomálaččat.

Sámediggái lea gierdameahtun ahte ovttaskas bargit vuoddoealáhusain fertejit ieža gillát vahágiid ovddas go hehtedilit ja ekologálaš dássedeattukeahtes dilit deaividit. Berrešii

jođáneamosit johtuibidjat doaimmaid mat oadjebeabbon dahket eallindili maiddái dán ealáhusjovkui.

Lávdegoddi lea čujuhan ahte vásihusat maŋgá Tjernobyllihkohisvuoda čájehit ahte eiseválddiid ja álbmoga gaskasaš luohttamuš hedjonii, ja dát lea erenoamážit noadđin lullisámi álbmogii. Čielggadusas oidno maiddái ahte diehtujuohkin- ja doaibmabidjodárbu lullisámi guovlluin ain lea stuoris, erenoamážit ođđa dieđuid oktavuodas "lavdose"-válttisvuodaid oktavuodas. Sámediggi áigu bargat dan ala ahte lágiduvvo seminára /seminárat lullisámi guovllus mat guorahallat dáid beliid.

Eavttut buriid eallineavttuide

Sosiála- ja dearvvasvuoda váttisvuodaid ferte maiddái čoavdit nu ahte ovttaskas olbmo eallindili, lagašbirrasa ja servodaga kvalitehta guorahallo lagabuidda. Sámediggi deattuha ahte dássásaš dearvvasvuoda- ja sosiálafálaldagat eaktudit ahte gažaldat sámi álbmoga saji ja ovttaskas sápmelačča eallindilli oktavuodas ferte leat oassin dás. Dát buktá geatnegasvuodaid Norgga eiseválddiide obalaš sámpolitiikka ektui. Dán lágan perspektiivvas šaddá earret eará deatálaš sihkkarastit guovddáš árvvuid nugo sámi iešmearridanvuoigatvuoda áššiin mat erenoamážit gusket sámi álbmogii ja ealáhuspolitiikkii mii sihkkarastá materiálalaš vuodu sámi kultuvrii ja servodaga eallimii. Deanu gielddas čujuha ahte dát buktá erenoamáš hástalusaid sámi oktavuodas:

"Sámi oktavuodas livčče erenoamáš deatálaš ahte almmolaš našuvnnalaš ja báikkálaš eiseválddit čalmustivčče miellaguottuid mat sáhtášedje váikkuhit sámi giela, kultuvrra, ealáhusaid ja identitehta nannemii."

Maiddái mánáidsuodjaluspedagogaid, sosionomáid ja suodjalusdikšuid oktasašorgána ja Sámi Sosialbargiid Searvi čujuhit iežaset gulaskuddancealkámušas stáhta sámpolitiikka mearkkašumi sámiide álbmogin ja ovttaskas sápmelažžan:

"Guovlluin gos lea leamaš garra dáruiduhttinpolitiikka sáhtá identitehtalaš váttisvuodas leat sápmelažžan psyhkálaš váttisvuodaid."

Tromssa universitehta medisiinnalaš fágastivra čujuha gulaskuddancealkámušastis ahte sámi álbmoga dearvvasvuoda- ja sosiálafálaldaga gažaldaga ektui sáhtá leat dárbu váldit vuhtii earáge dimenšuvnnaid go dušše ieš dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusa:

"Loahpas čujuhit maiddái ahte jos galgat lihkestuvvat ásahit dássásaš dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid sámi álbmoga várás Norggas, de lea dárbu ahte guovllut gos sámi ássat nannejuvvojit sosio-ekonomálaččat viiddis mearkkašumis. Leat ollu bealit mat čájehit ahte otna lea dákká ollu mii váilu."

Sámediggi lea ovttaoavvilis Girko-, oahpahuš- ja dutkandepartemeanttain mii čujuha ahte:

"váilevašvuodas dábaččat leat dan muttos stuorra ahte dál lea dárbu ollislaččat árvvoštallat makkár sierradoaimmaid sámi servodat ollislaččat dárbaša."

Dán lágan oktavuodas orru leamen lunddolaš árvvoštallat sámi gielddaid ekonomálaš eavttuid fállat sierralágan joavkkuide dohkálaš fálddagaid. Alla bargguhisvuohta ja guhkes gaskkat leat ollu sámi gielddaid dovdomearkan. Gieldda ekonomálaš hástalusat álbmogii dohkálaš fálddagaid mihttomeari ektui leat čujuhuvvon earret eará Guovdageainnu suohkana gulaskuddancealkámušas:

"Guovdageainnus livčče stuorra dárbu hukset dearvvasvuoda- ja sosiálaguovddáza suohkanii. Čujuhuvvo mielddusin biddjon raportii maid gieldda namahan plánajoavku lea ráhkadan. Daid ruđaiguin mat bohtet stáhtas dál ja go gielddas lea heajos"

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET

ČOAHKKINGIRJI 1/96 - MEARRÁDUSOASSI siidu 32

ekonomiija, ii leat vejolašvuohta čadahit ođđa doaimmaid otnáš ekonomálaš rámmaiguin."

Sámediggi oaidná ahte muhtun guovddáš sámi gielddat leat bohtán dán lágan váttis dillái earret eará resursa prioriteremiid geažil eará dárbbášlaš sámi sektuvraide, nugo sámi oahpahusfálaldagaid lámčimii ja daiguin ángiruššamiidda olles sámi servodaga várás. Dát leat maiddá ángiruššamat ja doaimmat maiguin buoridit sápmelaččaid eallinkvalitehta. Muhto dattetge deattuha Sámediggi gielddaid vuoddo geatnegasvuohtan lámčit sosiála- ja dearvvasvuođa bálvalusaid gieddas.

Plána ollašuttin - resursa- ja koordinerendárbu

Sámediggi lea ovttaoavilis lánveggottiin ahte livčče ulbmálaš veahážiid mielde duohtandahkat plána, muhto presisere ahte galgá maiddá lea vejolašvuohta ásahtit ođđa ja juo plánejuvvon doaimmaid plánaáigodagas.

Vuosttas áigodagas livčče dárbu geahččalit daid evttohusaid mat leat plánas ja eará doaimmaid main lea hoahppu ja maid ferte prioriteret. Juo dán áigodagas ferte várret sierra ruđaid stáhtabušehtas.

Dan manjá ángiruššanáigodagas sáhtášii huksehit oktilaš bálvalusfálaldagaid institušuvnnain, fylkagielddain ja gielddain gos sámit ássat. Lea maiddá deatálaš ahte dán áigodagas juolluduvvojit sierra ruđat stáhtabušehtas doaimmaid evalueremii, ovddideapmái ja prioriteremiidda.

Doaibmaáigodagas bargojuvvo viidáseabbot daiguin doaimmaiguin mat ásahuvvojit dábálaš doaibman. Dán áigodagas ferte ovddidit instrumeantaid ja vuogádagaid mat sihkkarastet ahte sámi sosiála- ja dearvvasvuođa bálvalusaiguin sáhttá bargat viidáseabbot bissovaš ortnegin plána mihttomeriid ja eavttuid ektui. Doaibmadássi ferte vuodduduvvot fievrredemiide mat gokčēt daid bálvalusfálaldagaid liigegoluid mat leat vuodduduvvon sámi gillii, kultuvrii ja kulturáddejupmái lassin medisiinnalaš-fágalaš beliide.

Sámedikkis lea áddejupmi lánveggotti oidnui ahte vuoddo vásihusat geahččalandásis berrejit bidjat vuodu árvvoštallamii galgetgo ruđat fievrreduvvot viidáseabbot merkejuvvon doarjjan, dahje leago ulbmálaš ovddidit juogadančoavdagiid doarjagii. Nugo lánveggoddi čujuha de eaktuda vejolaš bissovaš juogadeapmái sirdin dattetge ahte bálvalusat leat joavdan dohkálaš dássái gielalaš ja kultuvrralaš intenšuvnnaid ektui mat plánas leat.

Muđui lea positiiivvalaš go plána eaktuda oktilaččat leat ovddidanproseassas. Deaddu guovddáš osiide doaibmadásis bukta albmosii vejolaš ođđa doaibmadárbbuid.

Sámediggi eaktuda ahte institušuvnnain, gielddain ja fylkagielddain mat leat sámegeiela hálddašanguovllus lea erenoamáš ovddasvástádus ovddidit dearvvasvuođa- ja sosiálabálvalusaid mat leat heivehuvvon sámi álbmogii. Dát daid geatnegasvuođaid vuodul mat leat Vuoddalága paragrafas 110A, Sámelágas ja ILO-konvenšuvnnas nr. 169.

Giella- ja bargodepartemeanta doarju plána ollašuttima prográmma mii eaktuduvvo dahkkot golmma oasis:

"Giella- ja bargodepartemeanta oavvilda ahte dán lágan ollašuttinmálla livčče oiddolaš ollu sivaid geažil. Livčče dárbu čohkket ja ovddidit máhtolašvuođa mii gávdno dain surggiin maidda čielggadus guoská, ja addá saji geahččalit doaimmaid geahččalanáigodagas. Dasto lea deatálaš ovttasbargat áigeguovdilis oasálaččaiguin ángiruššanáigodagas. Dat evttohuvvon prográmma plána ollašuttimii orru dahkamin dan. Dasto ferte ollašuttima oktavuodas vuhtiiváldit daid sierralágan beliid ja eavttuid mat gávdnojit sierralágan regiuvnnain gos sámit orrot Norggas."

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET
ČOAHKKINGIRJI 1/96 - MEARRÁDUSOASSI **siidu 33**

Unjárgga gieldda dovddaha gulaskuddancealkámušastis veahás balu mii guoská kapasitehtii guovddáš doaimmaid ektui maid lávdegoddi lea evttohan johtuibidjat 1996:s:

"Sáhtta leat veahás eahpidahtti go buot doaimmat mat čujuhit 3. kapihttalii čielggadusas galggašedje johtuibiddjot 1996:s. Dat sámi fágabirrasiin, gielddain, fylkagielddain ja institušuvnnain mat eaktutuvvojit leat mielde, ii varra leat kapasitehta johtuibidjat ja ollašuhttit nu ollu čielggadusdoaimmaid oktanaga."

Sámedikkis leat deatálaš ákkat plána evttohuuvvon čadaheapmái. Erenoamážit sáhtta dát veahkehit gávdnat daid smávvege erohusaid dárbbuin sierralágan báikegottiin, gielddain ja fylkagielddain. Dattetge sáhtta leat dárbu dihtomuddui leat dávvggas earret eará daid evttohuuvvon doaimmaid johtuibidjanáigemeari ektui.

Plána eaktuda ahte ollu oasálaččat leat mielde váikkuheamen. Stáhta juolludeaddji eiseválddit, sierralágan dutkanásahusat, gielddat, fylkagielddat ja eará institušuvnnat fertejit váldit ovddasvástádusa váikkuhit plána áigumušaid juksamii. Sámediggi lea gearggus dahkat iežas oasi plána ollašuhhtima oktavuodas.

Sámediggi oaivvilda ahte plánaáigodaga koordineren- ja ovttahttinbargu lea uhccán problematiserejuuvvon, guorahallon ja čieknjudahtton plánas.

Ferte julggáštít ahte plána ollašuhhtimis ferte ollu bidjat barggu koordineremii ja ovttahttimii. Dát guoská sihke doaimmaid prioriteremii, johtuibidjamii, čadaheapmái, čuovvoleapmái ja evalueremii, ja ovttahttit dáid sierralágan ja áigejuovdilis oasálaččaid gaska plánaáigodagas. Lassin dasa ferte medisiinnalaš fágalaš ja sámepolitiikhkalaš beliid dán barggus gozihit ja ovttahttit.

Okta dain deatáleamos ja eanemus vealtameahttun eavttuin plána čadaheami lihkestuvvamii, lea ahte válljejuvvo okta orgána masa biddjo bajit dási ja obalaš ollislaš ovddasvástádus. Dát guoská earret eará doaimmaid sisdollui, doibmii ovddosguvlui ja dan vejolaš hehttehusaide, viidáseabbo ovddideami eavttuide ja sierralágan doaimmaid vejolaš viidáseabbo doalvumii.

Sámedikki áddejumi mielde ferte koordineren- ja ovttahttinbarggu maid plána čadaheapmi hástala ja eaktuda gozihit ja organiseret sierra prošeaktastivrema bokte olles plánaáigodaga.

Sámedikki váikkuhanfápmu

Sámi álbmogis galgá leat nana váikkuhanfápmu doaimmaid prioriteremiidda ja čadaheapmái mat gusket sidjiide alcceseaset. Sámedikki váikkuhanfápmu ja sáji gažaldaga ektui sámi álbmoga dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid plána ollašuhhtimis Norggas, deattuhuvvo ahte vuodđoprinsihppan lea beassat bearráigeahččat diliid mat njuolga gusket sámi kultuvrii. Dát vuodđo-oidnu dávista daid prinsihpaide maid eiseválddit rievttálaččat leat geatnegahtton čadahit.

Obalaš mearrádusaid ektui mat gusket sámi álbmoga dillái čujuha Sámediggi erenoamážit ILO-konvenšuvnna nr. 169, 7. artihkkalii mii earret eará addá sámiide vuoigatvuoda "nu guhkás go vejolaš jodihit iežaset ekonomálaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš ovdáneami". Dán ferte áddet konvenšuvnna álggahusa vuodul mii "dovddasta dáid álbmogiid sávaldaga ieža stivret iežaset ealáhusaid, eallinvugiid ja ekonomálaš ovdáneami".

Danin ii sáhte Sámediggi leat ovttaoavivilis nugo lávdegoddi dadjá movt dikki váikkuhanfápmu ja sáji galgá ráddjejuvvot:

"Sámediggi ferte jodihit ja gaskkustit sámi oainnuid Sosiála- ja dearvvasvuoda-departementii. Dát guoská erenoamážit dan deatálaš geahččalan- ja ovddidanbargui mainna gávnnahit etnálaš, gielalaš, ja kultuvrralaš beliid dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusain."

ILO-konvenšuvnna vuodul lea ollu nannaseabbo sadi ja váikkuhanfápmu eamiálbmogiin alddineaset, go mii pláanas lea evttohuvvon. Sámediggi doalaha čavga dan bajit dási sámepolitihkalaš sajis mii Sámedikkis sámi álbmoga ovddasteaddji orgánan lea.

Ovddasvástádus dán vuodul ferte gustot buot dan golmma namuhuvvon dássái geahččalan- ja ovddidanbarggus, ja bargui viidáseabbot mii galgá sihkkarastit sápmelaččaide dássásaš fálladagaid dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis.

Sámediggi sáhtá dattetge leat ovttaoaivilis ahte bajit dási medisinfágalaš ovddasvástádus doibmii ovddosguvlui berre gullat Sosiála- ja dearvvasvuoda-departementii, daiguin dárbašlaš oktavuohalinjáiguin guoskevaš fágadepartemeanttaide, ja eará ovttasbargoguimmiide sihke stáhtalaš, fylkagiieldalaš ja giieldalaš dásis.

Karášjoga giella váillaha guorahallama sámi váikkuhanfápmu ektui dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis. Gulaskuddancealkámušas daddjojuvvo earret eará ahte: "*lea lunddolaš ahte Sámediggái addojuvvo vealttakeahtes sadi plána ollašuhhtimis*",

Sámediggi oaivvilda ahte sámi álbmoga rievttálaš váikkuhanfápmu sihkkarasto buoremusat dan bokte go ásavuvvo prošeaktastivra geahččalan- ja ovddidanbargui olles plánaáigodahkii. Sámediggi galgá leat deatálaš eavttuid biddji ja dán oktavuodas bargu, ahte loktet daid giellalaš ja kultuvrralaš osiid, nugo sámi perspektiivvage dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusain, lea dárbašlaš ja eaktun.

Danin ávžžuhage Sámediggi nammadit prošeaktastivrra mas lea prošeaktajodiheaddji, ja man ovddasvástádussan lea koordineret ja ovttastahtit geahččalan- ja ovddidanbarggu. Sámediggi nammada lahtuid prošeaktastivrii ja virgábidjá prošeaktajodiheaddji mas lea oktavuohta Sámediggái. Sámediggi ovttasráđiid Sosiála- ja dearvvasvuodadepartemeanttain hápme ja konkretisere prošeaktastivrra mandáhta lagabuidda.

Dán lágan bargui ii leat dušše dárbu plána ollašuhhtima ektui, muhto maiddá stáhta geatnegasvuodaid ektui mat leat Vuodđolága paragrafas 110A "ahte láchit dilálašvuodaid nu ahte sámi álbmot ieš sáhtá suodjalit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima." Dušše dán lágan formaliserejuvvon ja organiserejuvvon bargguin plánaáigodagas, sáhtá sámi álbmot iežas álbmotválljen orgána bokte, háhkat dan gelbbolašvuoda masa lea dárbu earret eará Vuodđolága sámeparagrafa áigumušaid ollašuhhtimii.

Maiddá Guovdageainnu suohkan rávve nammadit koordineren prošeaktastivrra mas eanemus guovddáš sámi gielddat leat ovddastuvvon. Evttohuvvo ahte bissovaš jahkásaš supmirámma juolluduvvo prošeaktastivrra geavahussii.

Sámediggi deattuha ahte prinsihppa bajábealde dávista daid prinsihpaide maid ráđđehus lea bidjan iežas sámepolitihkkii. Sd. dieđáhusas nr. 52 (1992-93) - Norgga sámepolitihkka - deattuhuvvo ahte:

"Ráđđehusas lea mihttomearrin fievrridit ollislaš sámepolitihka nu bures go vejolaš. Ráđđehus deattuha dasto ahte sámepolitihkka nu guhkás go vejolaš vuodđuduvvo sámiid iežaset eavttuide. Dán politihkas lea Sámediggi, sámi álbmotválljen orgánan, deatáleamos eavttuid biddji. Geahččaluvvojit ovddiduvvot mállat stuorát sámi iešmearrideami várás surggiin gokko lea lunddolaš ja govttolaš."

Orru leamen lunddolaš ahte Sámediggi iežas ulbmiliidda, álbmotrievttálaš prinsihpaide ja ráđđehusa celkojuvvon sámepolitihkkii dávistettiin oazžu válddi prioriteret doaimmaid maid plánaáigodagas berre čadahit. Dán ferte dahkat dan ekonomálaš rámma vuodul mii juolluduvvo stáhtabušehta bokte. Geavahusas dát mearkkaša dan ahte gielddat, fylkagielddat ja eará institušuvnnat mat čadahit doaimmaid plána ektui, ohcet ruđaid dasa prošeaktastivrras.

Sámediggi lea ilus go Sosiála- ja dearvvasvuodadepartemeanta lea várren ruđaid juo dán jagi sámiid dearvvasvuoda- ja sosiálafálladagaid nannemii. Sámediggi áigu 1996 bušehttajahká

ohcat dárbbášlaš ruđaid prošeaktajodiheaddji bálkáheapmái ja goluide prošeaktastivrra barggu oktavuodas.

Vaikko Sámediggi evttohage nammadit prošeaktastivrra mii galgá koordineret ja ovttahttit iskkadan- ja ovddidanbarggu, de eaktuda Sámediggi ahte Sosiála- ja dearvvasvuoda-departemeantas lea bajimuš ovddasvástádus fuolahit ahte dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusat nannejuvvojit ja ovddiduvvojit plána mihttomeriid ja Sámedikki rávvagiid ektui.

Ekonomálaš váikkuhusat - odđa prográmma- ja áŋgiruššansuorgi 1997-2001 stáhtabušehtas

Sámediggi čujuha ahte dan geažil go sámi álbmoga dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid dárbu ovdal lea vulosprioriterejuvvon ja healbaduvvon, de lea dál dárbu ražastit. Danin fertešii várret viehka ollu ruđaid, mihttomeari; dássásaš fálddagat sámi álbmogii, sihkkarastimii. Dán haga ii oro vejolaš ollašuttit daid dárbbášlaš doaimmaid.

Ollu gulaskuddaninstitušuvnnat čujuhit ahte plána ollašuttin eaktuda ahte várrejuvvojit viehka ollu ruđat dán ulbmilii.

Deanu gieldda eaktuda gulaskuddancealkámušas ahte: "*stáhta ruhtada daid liigegoluid mat Finnmárkku gielddaide ja Finnmárkku fylkagildii šaddet jodiheami oktavuodas, sihkkarastin dihte sámi álbmogii dássásaš dearvvasvuoda- ja sosiálafáldaga.*" Norgga Fysioterapeuhtaid searvi deattuha ahte: "*čielggadusa giela ja kultuvrra deattuheapmi lea buorre, muhto heittotvuohtan lea dat go doaimmaid diliid buorideapmái ferte dahkat dáláš rámmaid siste.*"

Gieldda- ja bargodepartemeanta deattuha maiddá iežas gulaskuddancealkámušas ahte: "*Eaktudit ahte gielddat ožžot olles buhtadusa vejolaš liigegoluide, ja ahte dán lágan áššit meannuduvvojit dábálaš vugiin jahkásaš stáhtabušehtaidda oktavuodas.*"

Sámediggi lea iežas doaibma- ja virgečállošis 1997 stáhtabušehtii bivdán ahte sámi dearvvasvuoda- ja sosiálaplána čadaheapmi ovddiduvvo Stuorradiggái Ráđdehusa prográmma- ja áŋgiruššansuorgin stáhtabušehtas boahpte njealjejagi áigodagas 1997 - 2001.

Girko-, oahpahuš- ja dutkandepartemeanta deattuha ahte evttohuuvvon doaimmaid čadaheapmi oalle guhkás lea politihkalaš prioriteremiid duohken:

"Evttohuuvvon doaimmaid čadaheapmi, ollásit dahje muhtun muddui, lea oalle guhkás gitta politihkalaš prioriteremiin ja mearrádusain, erenoamážit stáhtabušehta oktavuodas. GOD oaidná čielga dárbbu sierra doaimmaide, muhto čujuha ahte váilevuodas leat dábálaččat nu stuorrát ahte dál lea dárbu ollislaččat árvoštallat makkár sierra doaimmaide lea dárbu ollislaččat sámi servodagas. Mihttomearrin ferte leat ahte servodaga bálvalusat leat nu guhkás go vejolaš ovttaláganat buot servodaga joavkkuide miehtá riikka."

Sámediggi lea ovttaoavilis ahte lea dárbu politihkalaš prioriteremiidda. Dáid prioriteremiid ferte dattetge dahkat earret eará álbmotrievttalaš šiehtadusaid rámmaid ektui.

Danin lea Sámediggi movtta go Stuorradikki gielddakomitea lea buktán čuoovvovaš cealkámuša Sámedikki 1994 doaimma meannudeami oktavuodas (Árv. S. nr. 73 (1996-96):

"Komitea lea oaidnán ahte Ráđdehusas dál lea leamaš sierra dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid plána sámi álbmoga várás gulaskuddamis. Komitea eaktuda ahte dát plána sáddejuvvo Stuorradiggái manjá go Sámediggi lea dan meannudan."

Sámediggi bidjá eaktun ahte dát dáhpáhuvvá sierra Stuorradiggedieđáhusa bokte.

Sámediggi áigu maiddá boahpteáiggisge vuolggahit ja ovddidit sámi oainnuid Dearvvasvuoda- ja sosiáladepartementii. Dát guoská erenoamážit daid geahččalan- ja

ovddidanbargguide mat leat deatalaččat go galgá gávdnat etnihkalaš, gielalaš ja kultuvrralaš beliid dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid hárrái.

ILO-konvenšuvnnas nr. 169 eamiálbmogiid ja iešmearrideaddji riikkain lea 25. artihkkalis, nr. 1 daddjon ahte eiseválddit fertejit fuolahit ahte guoskevaš álbmogis leat dohkálaš dearvvasvuoda fáladagat, ja galget ortnet daidda dán lágan bálvalusaid hápmemii ja čadaheapmái resurssaid maid daiddineaset lea ovddasvástádus ja maid ieža bearráigehččet, nu ahte sii sáhttet návddašit nu alla fysálaš ja mentála dearvvasvuoda dási go lea vejolaš.

Konvenšuvnna ratifiserema oktavuodas lea stáhta dovddastan čielga politihkalaš ja ekonomálaš ovddasvástádusa sámi álbmoga guovdu dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggi fáladagaid ektui. Jos sámi álbmot galgá oazžut dássasaš fáladaid dearvvasvuoda- ja sosiálasuorggis, de ferte maiddá ekonomálaš rámmaeavttuid plána čadaheapmái sihkarastit.

Sámediggi bivdá Ráđđehusa ja Stuorradikki prioriteret dáid boahttevaš jagiid stáhtabušeahas ja prográmmaánjiruššamiin 4 jagi áigodagas 1997 rájes.

Sámediggi oavvvida ahte maiddá boahteáiggisge lea dárbu váikkuhit dasa ahte Stuorradikki viidásit bargu sámi dearvvašvuoda- ja sosiálaplánain geahčaduvvo nášuvnnalaš dearvvašvuodaplána oktavuodas nu ahte sámi dearvvašvuodaplána ovttaskas kapihttalat biddjojit oassin nášuvnnalaš dearvvašvuodaplánii.

Ášši 10/96 Sámi eanadoalloplána

I. Áššebáhpirat

- Sámi ássanguovlluid eanadoalloplána, Sámi ealáhusráđdi, 1995 borgemánnu
- Reive 22.12. Sámi ealáhusrádis Sámediggeráđdá, ášši SN 142/95 árvalus ja mearrádus
- Sámi riddo- ja vuotnaguovlluid doaibmaplána, Sámediggeráđi gulaskuddanárvalus, 24.11.95
- Gulaskuddancealkámušat

II. Sámedikki mearrádus

1. Álggahus

Sámediggi lea 1994-1997 Sámediggeplánas čujuhan ahte eanadoallu lea deatálaš sámi vuoddoealáhus, ja lea deatálaš oassi árbevirolaš lotnolasdoaimmas. Smávva- ja lotnolasdoalut bidjet vuodu sámi guovlluid ássamii. Sámediggi áigu čujuhit oktasaš distrikta- ja eanadoallopoltihka mearkkašumi mii váikkuha eallingievrá distrivttaid, giliservodagaid ja vuoddoealáhusaid ovddideapmái. Dálkkádagat ja luonddueavttut davvin lea dakkárat mat hástalit sierra doaimmaid. Lea dárbu nannet obalaš dienasvuodu ealáhussii sierra doaimmaid bokte.

Danin lea Sámediggi gávnahan dárbašlašžan čadahatit sierra čielggadusbarggu sámi eanadoalu ja dan mearkkašumi birra sámi servodatovddideapmái. Sámediggi lea Sámediggeplánas signaliseren ahte diggi áigu bargat dan ala vai boahttevaš dárbbut ja hástalusat maiddá sámi eanadoalus deattuhuvvojit obalaš eanadoallo-politihkalaš doaimmain, nu ahte sámi beroštumit gozihuvvojit.

Sámedikki mielas Sámi eanadoalloplána lea nana vuodđun sámi eanadoallopoltihka hápmemii guhkesáigge perspektiivvas. Plánas ovddiduvvo eanadoallu vuodolaččat sámi guovlluin. Dát lea ovddiduvvon sihke historjálaš perspektiivvain ja otnáš dili vuodul sámi servodagas. Árvvoštallojuvvo maiddá eanadoallopoltihka ja sámepoltihkalaš mihttomeriid gaskasaš oktavuoha, man vuodul dasto hábmejuvvojit hástalusat ja boahteáiggi mihttomearit

sámi eanadollui. Dasto ovddida Sámi eanadoalloplána golbma strategiija boahthevaš sámi politihkkii eanadoallopolitihka hápmemis ja mii Sámedikki sadji das lea. Dán vuodul addojuvvojit rávvagat doaimmaid birra sámi eanadoalu nannemii boahtheáiggis.

Barggu sámi eanadoalloplánain sáhtta maiddá geahčádit dego oassin dikki barggus ulbmálaččat ángiruššat nannen dihte sámi identitehta, giela, kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima riddo- ja vuotnaguovlluin. Eanadoallu lea oassin dain ángiruššamiin maid diggi bargá 1997-2001 áigodaga sámi riddo- ja vuotnaguovlluid doaibmaplána ovddideames. Eanadoallu lei maiddá oassin Sámedikki lotnolasealáhusaid doarjjaortnet proševttas sámi guovlluid várás. Prošeakta loahpahuuvui 1995:s. Geahččaleami ulbmilin lei geahččalit makkár ekonomálaš váikkuhusat doarjagis sáhttet leat dienasvuoda ja barggolašvuoda nannemii lotnolasealáhusaid oktavuodas mat leat vuolgán árbevirolaš sámi ealáhusain. Dasto lea Sámediggi iežas Sámi ovddidanfoandda váikkuhangaskaoapmeortnega bokte fidnen positiivvalaš vásihusaid doaimmain eanadoalu várás sámi guovlluin.

Guovddáš eiseválddiid eanadoallopolitihkka stuorra doaluid ángiruššama oktavuodas, lea ollu gerddiid leamaš boastut. Dát lea dagahan hirbmat eahpeiddolaš guovddáštahttima nu ahte olbmot leat fárren boaittobeliin eret guovddážiidda. Eiseválddiid ovttabealálaš ángiruššamat oktoealáhusaide eai heiven sámi guovlluide. Lotnolasdoallit, meahcce-ealáhusbargit ja guolásteaddjit šadde garrasit gillát dán politihka geažil. Giliide ja báikkálaččat vuodđuduvvon doaibma, duodji, luonddudállodoallu ja árbevirolaš ávkástallandoaibma nugo meahcástus, guolástus, bivdu ja čoaggin leat deatálaš oasis jos galgá doalahit ekonomálaččat birgevaš ássama ja kultuvrra. Eiseválddit lea geatnegahtton ILO-konvenšuvnna nr. 169 ektui sihkarastit ja nannet dán boahtheáiggis.

2. Sámi eanadoallu kulturvuodđun

Sámediggeplánas deattuhuvvo eanadoalu mearkkašupmi oassin sámi kultuvrra materiálalaš vuodus. Nu leage eanadoalus deatálaš mearkkašupmi Sámedikki mihttomearrái nana ealli sámi servodaga hárrái bissovaš ássamiin ja buotbealálaš ealáhus- ja servodateallimiin.

Nugo eanadoalloplána čujuha, de lea eanadoalus ja šibitdoalus hirbmat guhkes árbevierru sámiid gaskkas. Eanadoallu lea leamaš deatálaš oassin lotnolas-heivehemiin mas lotnolagaid ledje maiddá ollu sierralágan luondduresurssaiguin ávkástallan ja náláštuttin. Sámi eanadoallu lea danin leamaš guovddáš oassi sámi árbevirolaš lotnolasdoalus. Oktiibuot sáhtta sámi eanadoalu gohčodit sierralágan doaibmavuohkin mii doaibmá garra dálkkádagaid oktavuodas, ja mas smávvoalut ja lotnolasealáhusat leat guovddážis.

Sámi identitehta ja kultuvra lea garrasit čadnojuvvon árbevirolaš sámi ealáhusaide. Eanadoalloplána dadjá ahte eanadoalus ain lea deatálaš mearkkašupmi sámi álbmogii. Sámi guovlluin lea ealáhus kultur- ja giellaguodđin, ja lea deatálaš barggolašvuoda- ja ássanfáktuvra. Sámi álbmot lea eambo čadnojuvvon vuodđoealáhusaide go muđui eará álbmot. Vaikko eanadoalu mearkkašupmi barggolašvuoda oassin molsašuddá sámi ássanguovlluin, háhkkojuvvojit viehka stuorra árvvut sámi servodagas.

Sáhtta bidjat merkii ahte nissonat árbevirolaččat leat leamaš guovddážis eanadoalu ja šibitdoalu oktavuodas. Muhto nissonolbmuid sadji ja váikkuhanfápmu ealáhusas lea rievdan olles ealáhusa rievdamu mielde.

Eanadoalu bokte doalahuvvo ja viidáseabbo dolvojuvvo luondduresursasid hálddašemi máhtolašvuodta. Plánas čujuhuvvo maiddá sámi eanadoallu biras- ja gáhttenoktavuodas. Sámi eanadoalu suodjaleapmi ja lotnolasdoalu goziheapmi, váikkuhit sámi kulturbirrasa ja kultureatnadaga suodjaleapmái otnáš biraspolitihkalaš mihttomeriide dávistettiin.

Sámediggi áigu dán vuodul nannosit čujuhit dan ahte eanadoalloealáhus lea deatálaš oassi sámi álbmoga materiálalaš kulturvuodus. Sisrievttálaš ja álbmotrievttálaš šiehtadusaid bokte

lea stáhtas ovddasvástádus gozihit ja ovddidit sámi kultuvrra. Dán riektigeatnegasvuhtii gullá maiddái kultuvrra *materiálalaš* vuodđu. Guovddážiis dán šiehtadusain leat Vuoddolága sámeparagrafa (110a) ja sámeláhka, ILO-konvenšuvdna nr. 169, Eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain ja 27. artihkkal 1996 ON-konvenšuvnnas, Siviila ja politihkalaš vuoigatvuodát.

Álbmotjoavkku vuoigatvuoda kulturgeavaheapmái ferte rehkenastit vuoddo olmmošvuoigatvuohtan. Dát gaskariikkalaš riektiovdáneapmi etnalaš minoritehtaid ja eamiálbmogiid oktavuodas ferte leat guovddážiis go eiseválddiid sámepolitihkalaš doaimmat hábmejuvvojit. Stáhtaeseválddiid ovddasvástádussii gullá láhčit dilálašvuodaid nu ahte sápmelaččat ožžot dárbbalaš váikkuhangaskaomiid maiguin ieža sáhttet sihkkarastit ja ovddidit iežasat kultuvrra iežasat eavttuid vuodul. Danin ferte sápmelaččain leat viehka stuorra iešmearridanvuoigatvuohta ja váikkuhanfápmu áššiin main lea mearkkašupmi sámi kultuvrra sadjái. Erenoamážit guoská dát daid rámmaeavttuide maid eiseválddit bidjet sámi kulturgeavaheapmái áiggis áigái. Deatálaš čuokkis dán oktavuodas lea ahte doaba kultuvra áddejuvvo nu ahte dasa gullet maiddái kultuvrra materiálalaš eavttut. Dát lea maiddái nannejuvvon sámelága proposišuvnnas (Od. prp. 1986-87 nr. 33).

Sihke Ráddehus ja Stuorradiggi leat earret eará dán oktavuodas guorrasan daláš professora Carsten Smiht:a konklusuvnnaide 1990 Guolástusdeparemeantta čielggadusas dan birra ahte guolástus lea deatálaš oassi sámi álbmoga ealáhusvuodus, ja gullá materiálalaš kulturvuodui maid eiseválddit leat rievttálaččat geatnegahtton gáhttet.

Dasto čujuha Sámediggi ON:a 1966 konvenšuvnna 27. artihkkalii, siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid birra. Artihkkala kulturdoahpagii gullet idealalaš kultuvra, kultuvrra čájehanvuogit nugo giella, musihkka, girjjálašvuohta jna. Guovddáš gažaldat lea sisdoallágo kulturdoaba maiddái kultuvrra materiálalaš eavttuid.

Sámi vuoigatvuodaidlávdegoddi konkludere ná:

"Buoremus ákkat bealuštit ahte doaba "kultuvra" áddejuvvo nu viidát ahte dasa gullet maiddái etnalaš minoritehta kultuvrra materiálalaš bealit. Ealáhuslaš ja eará ekonomálaš bealit berrejit dalle gullat dan dásis go leat vealtameahtumat jos joavku galgá sáhttit doalahit ja doalvut viidáseabbot iežas kultuvrra."

Dán gažaldahkii celkkii Stuorradikki justiskomitea:

"Komitea guorrasa áddejupmái ahte stáhtas lea geatnegasvuohta positiivvalaččat váikkuhit dasa ahte sámi álbmotčearddas leat materiálalaš eavttut maiguin dikšut sin giela ja kultuvrra, ja addit váikkuhanfápmu sin kultuvrra fysálaš ja ekonomálaš vuodui" (gč. Árv. O. nr. 79 (1986-87)) 5. siiddus, 4. čuokkis)

Dán vuodul ferte rehkenastit ahte artihkkal ii dušše sihkkaraste sámi kultuvrra gáhttema viiddis áddejumiin, muhto ahte dasa gullet maiddái materiálalaš eavttut sámi kultuvrra suodjaleapmái ja nannemii obalaččat. Dát lea ain čavgaseabbo nannejuvvon ILO-konvenšuvnna ratifiserema oktavuodas.

Mii guoská konkretalaččat eanadoalloealáhussii lea Ealáhuskomitea 1994 eanadoallorehketdoalus čujuhan ahte:

"eanadoallu ollu sajiin, erenoamážit Davvi-Norggas lea deatálaš vuodduin sámi kultuvrii ja ássamii. Norgga geatnegasvuodaid ektui dán čuoggás, deattuha eanetlohku ahte eanadoallopolitihkkage ferte vuhtiiváldit dáid geatnegasvuodaid."

Nugo eanadoalloplána konkludere, de geatnegahttet álbmotrievttálaš ja sisrievttálaš njuolggadusat Norgga eiseválddiid váldit ovddasvástádusa eanadoallo ealáhusage sihkkarastima doalaheapmái sámi guovlluin, sihke deatálaš faktuvran sámi kultuvrii ja ássamii sámi guovlluin. Go oaidnit dan ovdáneami eanadoalus, de ferte dat dagahit dan ahte

ferite bidjat *sierra doaimmaid* ealáhussii sámi guovlluin čuovvolan dihte daid geatnegasvuodaid.

3. Sámi eanadoalu hástalusat

Sámepolitihkalaš oainnu vuodul lea strukturovdáneapmi eanadoalus, nu ahte barggolašvuohta ealáhusas lea dađistaga šaddan heajut, hirkmat negatiivvalaš. Riikaoasselávdegotti čielggadusa (NAČ 1972:33) ja Sd. dieđáhusa nr. 13 (1974-75) bokte leat čielga mihttomearit eanadoalu ovddideapmái nu ahte ealáhus sáhtá garrasit váikkuhit ássamii ja barggolašvuhtii sámi guovlluin. Strategiija mii válljejuvvui leai hukset stuorát bearašdoaluid ealáhusbargiid dietnasa sihkkarastima dihte, ja nanosmahttit eanadoalloealáhusa. Biddjojuvvojedje johtui sierralágan ekonomálaš doaimmat dán strategiija čadaheapmái. Dávviriid dáfus mat buvttaduvvojit sámi guovlluin ja Davvi-Norggas, lea strategiija dagahan alla iešgallehandási. Ássan- ja barggolašvuoda perspektiivva vuodul lea boadus dattetge eambo eahpesihkar.

Gáivuona suohkana dutkan (Bjerkli 1994) čujuha maiddá ahte stuorát ovttagaid ala ángiruššan marginála eanadoalloguovlluin Davvi-Tromssas ja Finnmárkkus, ii álohii čájjet beavttu álbmoga dáfus nugo eaktuduvvon. Stuorát ovttagaid huksen sáhtá geahpedit olbmuid giliin, gos leat vátna eanaresursat.

Odđa eanadoallopolitihkka mii lea hábmejuvvon Sd. proposišuvnnas nr. 8 ii árval sierra dahje erenoamáš politihka sámi ássanguovlluid várás. Vaikko bohtege ollu árvalusat sámepolitihkalaš viidodagaid hárrái Alstadheimlávdegoddái, de váilu proposišuvnnas sámepolitihkalaš perspektiiva. 1970-logus fokuserejuvvui duođai ollu eanet go dál eanadoalloealáhus gaskaoapmin juksat sámepolitihkalaš mihttomeriid.

Mihttomearit, mat leat hábmejuvvon Sd. proposišuvnnas nr. 8, earret eará ássama, barggolašvuoda, jierpmálaš resursahálddašeami, dustehusa ja eanadoalu oktavuodas leat deatálaš kulturguoddit. Sámepolitihkalaš oainnu vuodul ii leat váttis doarjut dán lágan mihttomeriid. Dattetge leat stuorra hástalusat dáid mihttomeriid juksamii. Dat strategiiijat ja doaimmat maid áigot čadahit árbevirolaš eanadoalu oktavuodas leat ovdal dušše muhtun muddui ollašuhhtán mihttomeriid.

Oktotámmátdoaluiguin ángiruššamis ii leat áktánasat leamaš vuoddu sámi ealáhusárbevieruin eanadoalus. Sámi álbmoga gaskkas, oalle guhkás lea leamaš lotnolasheiveheapmi vuodđun árbevirolaš vuodđuealáhusaide. Jos mihttomearrin lea doalahit árbevirolaš eanadoalu dego oassin kultuvrra suodjaleames, de ferite boahstevaš eanadoallopolitihkas rahpat stuorát vejolašvuoda buohtalusheivehemiide dain strategiijain ja doaimmain mat evttohuvvojit. Dán vuodul ferite ásaht politihka mas leat strategálaš doaimmat ja váikkuhangaskaoamit maiguin gozihit ja ovddidit lotnolasealáhusaid. Danin doarjuge Sámediggi sierra ealáhusšiehtadusa ásaheami lotnolasdoaimmaide. Lotnolasealáhusaid nannen lea maiddá oassin buoret ekologálaš beliid heiveheames man olis sámi eanadoallu doaibmá.

Eanadoalloplána čájeha movt strategiija gievrras oktoámmátdoaluiguin ángiruššamiin sámi guovlluin ii leat váikkuhan barggolašvuhtii ja ássamii nugo eaktuduvvon. Struktuvrrašonaliseremiin, nu ahte ain eanet geahpedit doaluid fuoneduvvo eanadoalu mearkkašupmi sámi guovlluin. Ollu sámi guovlluin leat hirkmat marginála produkšuvdnabirrasat mat eai gierddašii ovttaskas doaluid heaittihemiid. Mielkeprodukšuvnna struktuvra, muhtun sajiin sámi guovlluin lea juo viiddis ja ealliid lohku doalu nammii ollu badjelis go riikkas gaskamearálaččat. Luonddueavttuid geažil leat dattetge golut ain vuodđoprodukšuvnnas badjin.

Sáhtá konkluderet nu ahte sámi guovlluin mihttomearit, mat leat deatálaččat sámepolitihkalaš oktavuodain eai áktánasat dávis daid strategiijade ja doaimmaide mat ovddiduvvojit árbevirolaš eanadollui Sd. proposišuvnnas nr. 8.

Sd. proposišuvnna nr. 8 bokte lea eanet go ovdal biddjon deaddu molsaeaktolaš ealáhusaid ovdáneapmái giliin. Dán ángiruššansuorgái leat biddjon viehka stuorra ekonomálaš váikkuhangaskaommit geavahussii. Lea čielga hástalussan geavahit ruđaid ávkkáleamosit sámi giliide. Dákko sáhtá eanadoallu ja eanadoallo-hálddašepmi boahhteáiggis šaddat deatálaš sadjái.

Politihkalaš hástalussan lea bidjat, nugo 1970-logus dahkkui, stuorát deattu eanadollui váikkuhangaskaopmin sámpolitihkalaš mihttomeriid juksamii. Lea dárbu nášuvnnalaš eanadoallopoltiikka ollašuttima oktavuodas ahte boahhteáiggis sámpolitihkalaš perspektiiva vuhtiiváldojuvvo eanet go dál.

Oba sámi ássanguovllus lea aktiivvalaš eanadoalus viehka ollu láigoeatnamat (30-40%), eatnamat leat láigohuvvon oanehis áigái ja eahpesihkaris šiehtadusaiguin. Ollu eatnamiid eaiggáduššet maiddái olbmot geat eai oro gilis, eaige áktánasat geavat eatnamiid ealáhusvuodđun. Eanaeaiggátvuoda sirdima oktavuodas bearrášis ášahuvvo ollu oktasašeaiggátvuodta. Dát dagaha diedusge stuorra váttisvuodaid eanadoalloeatnamiid hálddašepmái, mađasatnemiid ja daid geavaheapmái ealáhuslaččat.

Finnmárkku Boanddaidsearvi čujuha ahte luonddu ja kultuvrra gaskasaš oktavuodta lea čoavddekeahhtá čadnojuvvon oktii sámi ássanguovlluin. Dát mearkkaša dan ahte ollu heviid ferte bidjat sierra doaimmaid vuodđoealáhusaid sihkkarastimii. Erenoamažit mii guoská eanadoallogálvvuide, maid lea lunddolaš buvttadit davvin ja nissondoaimmaid ja giliovddideami oktavuodas leat hástalusat. Otne livčče jierpmálaš ángiruššat eanet eanadoaluin eará giliealáhusaiguin lotnolaga ja deattuhit ássama.

Skániid ja Evenášši gielddat oaivvildit ahte eanadoallu boahhteáiggis eanet ferte rahpat lotnolasheivehallamiidda dain strategijain ja doaimmain mat evttohuvvojit. Sámpolitihkalaš perspektiivva ferte boahhteáiggis eanet vuhtiiváldit otnáš ektui.

Sámediggi oaivvilda ahte váldoháštalus eanahálddašemi oktavuodas lea láchit diliid doaluid huksemii nu ahte daidda maid sihkkarastojuvvojit eatnamat maid dárbbasa vai ealáhusain sáhtá oadjebasat ja rašuvnnalaččat bargat. Livčče dárbu árvoštallat rievdadit lágaid, hálddašemi ja ekonomálaš váikkuhangaskaomiid.

Areálaid oktavuodas lea maiddá deatálaš gávdnat čovdosiid daid arealgeavaheami vuostálasvuodaide mat eanadoalus leat eará beroštumiiguin. Dát guoská vuostazettiin boazodoalloealáhusii, boraspiriidhálddašepmái ja gáhttenguovlluid ásaheapmái.

Sámi eanadoallu bieđggodoaluigin ja guhkes gaskkaiguin lea gitta das ahte háddjejuvvon struktuvra mii lea dovdomearkan guovllu biepmoávnnasindustriijai doalahuvvo. Náláštuttin lea gitta das ahte oažžu dássedit ráhkadanaávdnasiid main lea alla kvalitehta ja gilvogelbbolaš hattit, dát eaktuda dássedis rámmaeavttuid sihkkarastima eanadoalloealáhusii.

Ávdimin dahkan lea áittan sámi báikegottiide. Danin lea rekrutterema sihkkarastin eanadollui hástalussan sámi eanadoallopoltiikka hápmema oktavuodas.

4. Mihttomearit ja doaimmat

Váldomihttomearrin lea hápmet eanadoallopoltiikka sámi guovlluide nu ahte ealáhusa rámmaeavttut leat vuodđuduvvon našuvnnalaš sámpolitihkalaš mihttomeriide, ja álbmotrievttálaš ja sisrievttálaš geatnegasvuodaide, ja ovddidit Sámedikki eanadoallopoltiikkalaš oasálašžan.

Dán mihttomeari dorjot maiddá eanaš gulaskuddaninstánsat. Norlándda Boanddaidsearvi lea eahpesihkkar mii definerejuvvo sámi guovllun. Boanddaidsearvi oaivvilda goittotge ahte sierra sámi guovlluid eanadoalloplánas sáhtá fuolakeahhtá eanadieđalaš ráddjemis mearkkašupmi eanadollui fylkkas. TINE-meijerijiat oaivvildit ahte lea deatálaš nannet gánnáhahttivuoda

ealáhusas. Heajos gánnáhahttivuohta dagaha doaluid heaittiheami ja ahte rekrutteren ealáhussii hedjona. Sámi Ætnamsearvi čujuha ahte ferte leat várrugas positiivlaš vealahemiin sámiid guovdu ealáhusoktavuođas. Rámmaid ii galgga ráhkadit nu ahte dat vealahit muhtun álbmotjoavkkuid, ja bidjet ná joavkkuid vuostálaga. Finnmárkku Boanddaid- ja Smávvdálolaččaid searvi lea hirbmat duhtavaš eanadoalloplánain, eaige leat dasa makkárge mearkkašumit.

Skániid ja Evenášši gielddat oaivvildit Sámi eanadoalloplána čielggadus lea vuodđuduvvon árbevirolašvuhtii ja dat bidje rájaid. Sámi eanadoalloplána jagi 2000 várás ferte hápmet nášuvnnalaš ja gaskariikkalaš, árbevirolaš ja rájaid bidjevaš dávggi olis. Sámi eanadoallopolitihkas galget leat mihttomearit ja višuvnnat mat čujuhit ovddosguvlui. Lávdegoddi orru dán vuhtiiváldán dán čielggadusas. Tromssa fylkagieldda mielas Sámedikki plánaárvalus ii olus leat guorahallan eanadoalu erenoamáš mearkkašumi olggobealde Finnmárkku. Návuona gielddas eai leat makkárge mearkkašumit ovddiduvvon sámi ássanguovlluid eanadoalloplánii. Porsáŋggu gieldda guorrasa plánaárvalusa váldomihttomearrái.

Sámediggi oaivvilda ahte eanadoallopolitihkka sámi guovlluin sáhtta eanet dahje uhccit leat earalágan go dat eanadoallopolitihkka mii muđui fievrriduvvo riikkas. Lea dattetge dárbu defineret mihttomeriid sámi guovlluid eanadollui, ja hápmet váikkuhangaskaomiid ja strategijaid mat leat heivehuvvon báikkálaš diliide. Ollislaš ja guhkes áigge eanadoallopolitihka hápmen sámi guovlluin gáibida ovttasbarggu viidát ovddimuččat Sámedikki ja stáhtalaš eanadoallopolitihkalaš eiseválddiid gaska.

Sámi eanadoalu váldomihttomeari vuodul ovddida Sámediggi čuovvovaš oassemihttomeriid boahhteáigái:

- Eanadoallu galgá váikkuhit háddjejuvvon ássanminstara mihttomeari juksamii sámi ássanguovlluin.
- Ferte háhkat ođđa ja gánnáhahtti ealáhusdoaimmaid giliin gili luonddu, olmmošlaš ja kultuvrralaš resurssaid aktiivvalaš mobiliserema bokte.
- Lasihit áŋgirusšamiid maiguin láchit produkšuvnna dainna lágiin ahte dat duhtada eanadoalloproduvttaid dárbbu maidda lea lunddolaš vuodđu produseret sámi ássanguovlluin.
- Ferte sihkarastit eallin- ja gilvonávccaid eanadoalu borramušgálvoindustriijai sámi ássanguovlluin.
- Gánnáhahttivuođa eanadoalus ferte buoridit dan bokte ahte geahpedit golludási ja geavahit luonddu ovdamuni mii gávdno.
- Rámmaeavttuid lotnolasheiveheapmái ferte nannet, earret eará sierra ealáhusšiehtadusa bokte
- Dilálašvuodaid ferte láchit árbevirolaš eanadoalloprodukšuvnna lassiealáhusaid ovddideapmái.
- Mihttomearrin lea oážžut stuorát váikkuhanfámu báikkálaččat meahcceresurssaid hálddašeapmái, vuodđuduvvon sámi boaresgeavahussii ja riektiáddejupmái.

Sámediggi áigu dás deattuhit ahte oassemihttomearri lotnolasealáhusaid ja ealáhusovdáneami hárrái gullet čavga oktii. Dan bokte go áŋgirusšá lotnolasealáhusaiguin, de sihkarastášii dán lágan politihkka alimus barggolašvuoda ja seammás sihkarastášii nissonolbmuide barggu lotnolagaid eanadoaluin. Jos eai gávdno nissonbargosajit distrivttain, de dat ii áktánasat geasuhivčče olbmuid ássat distrivttain. Lotnolasealáhusaiguin sáhtášii lasihit bearraša olles dietnasa. Dán geažil leage stuorra mearkkašupmi sihkarastit goappašiid náittosbeallalaččaide barggu giliin.

Dáid ulbmihápmehusaid oktavuođas čujuhit gulaskuddaninstánsat ollu doaimmaid maid lea deatálaš čadahit. TINE-meijeriját oaivvildit ahte berresii bargat dan ala ahte oážžut

mielkerekruitereneriid nuoraide geat háliidit álggahit mielkeprodukšuvnnain. Čujuhuvvo maiddá ahte meierijáid ja njuovadagaid rámmaeavttuid ferte buoredit. Dasto sáhtášii nannejuvvon nálaštuhttinindustriija váikkuhit bargosajiid lassáneapmái ja ássama nannemii sámi guovlluin.

Norlándda Boanddaidsearvi oaivvilda ahte berrešii bargat buoredan dihte lotnolasealáhusaid luopmo ja friijaáiggeortnegiid, go dán ealáhusas lea dilli otne nu ahte eai sáhte váldit dábalaš luomu eaige friijaáigge. Guolástusmanntálla berre heivehit eanadoalu/guolástusa buohtalusaide. Boanddaidsearvi oaivvilda maiddá ahte Meahccelága berrešii váldit atnui Norlánddas ja Tromssas. Sámi Ætnansearvi oaivvilda ahte lea deatálaš suodjalit mehciid geavahusguovvluid eanadoalu ja lotnolasealáhusa várás. Dát ealáhusat leat deatálaččat ássanminstara doalaheapmái sámi guovlluin ja ovttá dásis boazodoaluin leat sámi kultureallima guoddit. Máze Boanddaid ja Smávvadálolaččaid searvi oaivvilda ahte dan geažil go eanadoallohuksemať bissánedje Guovdageainnu-Áltá joga dulvadanplánaid oktavuodas 60-80 logus, ahte ferte oažžut sierralobiid mielkeprodukšuvnna huksemii. Lassin fertešii oažžut historjálaš earrelasáhusa dáláš doaluide. Čujuhuvvo maiddá dárbu nannet vejolašvuodaid lotnolasealáhusaid oktavuodas.

Skániid ja Evenášši gielddat oaivvildit ahte Sámediggi ferte oažžut hálddašit stuorát ekonomálaš resursaid eanadoalloaláhusas. Nisson- ja nuoraidoaimmaid ferte prioriteret ollu čavgaseabbot. Livčče deatálaš nannet rámmaeavttuid lotnolasheiveheapmái. Giliealáhusaid ovddideapmi, vuodđduvuvvon luonddu iežas eavttuide ja báikkálaš ovdamunnái ferte šaddat prioriterejuvvon doaibman. Sámediggi ferte bargat dan ala ahte eanadoalloaláhus šaddá eambo "rabas" ealáhusan. Guovdageainnu gielda oaivvilda ahte buot oassemihhtomearit čujuhit seamma guvlui; suodjalit ja nannet ássama sámi giliin ja dainna lágiin sihkkarastit boahhteáiggi sámi kultuvrii viiddis áddejumiin. Gielda bidjá merkii ahte dat strategijjat mat leat evttohuuvvon plánas orrot buot leamen jierpmálaččat. Jáhkkit ahte buot ferte bidjat vuodđun dan váldomihttomeari juksamii maid plána evttoha. Tromssa gielda oaivvilda ahte stáhtalaš váikkuhangaskaoamit eanadoalu ja guolástusa oktavuodas berrejit guorahallot dainna ulbmilin ahte sihkkarastit daid sámi lotnolasealáhus-heivehemiid. Berre ovddidit strategijja sámi ássanguovvluid giliovddideapmái. Sámi ovddidanfoandda doaibmaguovllu ja bušeahta berre viiddidit. Porságggu gielda deattuha ahte resursavuodu ferte sihkkarastit ovdal go plána johtuibiddjojuvvo. Gielda oaivvilda ahte fertešii addit njuolggdoarjaga smávva ja gaskastuoro doaluide, meierijáid rusttetstruktuvrra doalaheapmái sámi guovlluin, stuorát fuođđariid fievrridangoluide buhtadussan, doaluid gaskasaš ovttasbarggu nannemii ja Sámi ovddidanfoandda njuolggadusaid rievdadeapmái. Čujuhuvvo maiddá dárbu sihkkarastit resursavuodu šibihiid ja sávzzaid guodohanvuodu, meahcce ja resursavuodu sihkkarastima bokte vuonain ja rekruttereneriid sihkkarastimiin nuoraide ja mielke-eriid lasihemiin smávvadálolaččaide. Kárášjoga gielda háliida ahte Sámi ovddidanfoanda bajida doaibmavistedoarjaga ráji eanadoalus 1:s 1,6 jahkedoibmii.

5. Deatálaš strategijjat

Sámi eanadoalloplánas ovddiduvvojit golbma strategijja maiguin juksat sámi eanadoalu váldomihttomeriid. Dat leat:

1. lasihit Sámedikki váikkuhanfámu guhkes áigge eanadoallopolitihka hábmemii
2. ovddidit Sámedikki oasálažžan eanadoallošiehtadallamiin eanadoalloaláhusa jahkásaš rámmaeavttuid mearrideami váikkuhanfámu bokte
3. Sámediggi ovddida ja ollašuhtá sierra eanadoallopolitihka

1. strategijja mearkkaša earret eará eanadoallopolitihkalaš guovllu ásaheami sámi guovlluide. Čujuhuvvo ahte dán lágan eanadieđalaš guovlu váikkuha ahte ovddiduvvojit guhkes áigge mihttomearit, ja erenoamáš strategijjat ja váikkuhangaskaoamit heivehuvvojit eanadollui.

Ulbmilhápmehus ja váikkuhangaskaomiid heiveheapmi sáhtá dáhpáhuvvat eanadoallopoltihkalaš eiseválddiid, Sámedikki, fágaserviid ja áigeuovdilis fylkagielaide eiseválddiid gaskasaš ovttasbarggu bokte. Álbmotrievttálaš ja sisrievttálaš geatnegasvuodat mat Norgga stáhtas leat sámi álbmogii biddjojuvvojit vuoddu dán bargui.

Vuolggasadji váldojuvvo 8. regiovnas mii lea evttohuvvon raporttas "System for omfordeling av melkekvoter i Norge". 8. regiovnii gullet Finnmárku fylka, Gáivuona, Skiervvá, Ráissá ja Návuona gielddat Tromssa fylkkas. Dán guvlui galggašedje gullat maiddá sámi guovllut Lulli-Tromssas ja davimus oasit Norlánddas. Evttohuvvo ahte Skániid ja Loabáid gielddat Tromssas ja Evenášši, Báláid, Hápmira ja Divttasvuona gielddat Norlánddas laktojuvvojit dán guvlui. Sámi markagilit Narviikka gielddas galget maiddá laktojuvvojit dán guvlui.

Eanadoalloplána-lávdegotti árvvoštallama vuodul gulašii dán lágan regionaliseremii hirbmat uhca oassi dan ollislaš barggolašvuodas ealáhusas, ja uhca oassi produkšuvdnamearis. Jahkedoaimmaid lohku jahká eanadoalus dan Sámi ovddidanfoandda doaibmaguovllu 15 gielddas lea 0,9% ealáhusa ollislaš jahkedoaimmas. Čielggadusas "System for omfordeling av melkekvoter i Norge", lea Finnmárku ja Gáivuona, Skiervvá, Ráissá ja Návuona gielddat Tromssas sirrejuvvon oktan regiovdnan (regiovdna 8). Mielkeeri juohkin raportta mielde dán regiovnas lea 1,5% ollislaš produkšuvnnas. Lassin lea eanaš sámi guovlluin viehka ovttabealálaš heiveheapmi birgo- ja mielkeprodukšuvnnii. Dán lágan dilli diedusge geahpeda váttisvuoda ásaht sierra eanadoallopoltihkalaš guovllu sámi guovlluide.

TINE-Finnmárku oaivvilda ahte guvlui galgá gullat olles Finnmárku. Norlándda Boanddaidsearvi čujuha ahte dat earru doarjagis man ulbmilin lea leamaš movttiidahttit eambo ángiruššamiidda guovlluin gos eanadoallu lea viehka geanoheapmi buktán buriid bohtosiid gitta 80-logu lohppi. Finnmárku fylkamanne mielas livčče dárbu regiovnalaš váikkuhangaskaomiide eanadoalu mihttomeriid juksamii sámi ássanguovlluin. Eanadoallopoltihkalaš biire eanadieđalaččat ráddjen ferte čuovvut Sámi ovddidanfoandda doaibmaguovllu. Fylkamanne oaivvilda ahte strategiija 1 addá buoremus vuolggasaji eanadoallopoltihka čađaheapmái sámi ássanguovlluin. Finnmárku Boanddaidsearvi čujuha ahte ollu jagiid leat bargan gažaldagaiguin mat earret eará gusket "Sierra eanadoallopoltihkalaš regiovnna ásaheapmái Finnmárkui ja Davvi-Tromsii", meahcceresurssaid báikkálaččat hálddašepmái, vuotnabivdiid bivdoeriide jna.

Skániid ja Evenášši gielddaid mielas lea hirbmat miellagiddevaš go lávdegoddi evttoha eanadoallopoltihkalaš guovllu ásaheami. Prinsihpalaččat oaivvildit dan ahte buot sámi guovllut berrejit laktojuvvot dán lágan guvlui. Dát guoská maiddá Skániid ja Evenášši gielddaide. Sierra eanadoallopoltihka sámi guovlluide nanne čielgasit rámmaeavttuid boahteáiggi eanadoalloealáhussii. Porságggu ja Kárášjoga gielddat dorjot dán strategiija lotnolagaid strategiijan 3. Kárášjoga gielddas evttoha ahte Sámediggi nammadivčče lávdegoddi konkretiseret strategiija 1 sisdoalu.

Sámediggi doarju dan ahte ásaheavvo eanadoallopoltihkalaš guovlu.

2. strategiija čuovusin heivehuvvojit dat sámedipoltihkalaš mihttomearit mat gusket eanadoalloealáhussii otnáš eanadoallopoltihkalaš rámmaid siste. Dán lágan sadji eaktuda duodalaš váikkuhanfámu Sámedikki beales obalaš eanadoalu prioriteremiidda ja mihttomeriide. Dán perspektiivvas hábmejuvvojit earret eará čovdosat nugo ahte Sámediggi oažžu ovddastusa eanadoalu bušehttalávdegoddá, Sámediggi lea mielde stáhta eanadoallosáttagottis ja ahte ráhkaduvvo sierra šiehtadus árbevirolaš lotnolasdoalliide nugo lea evttohuvvon NAČ 1988:42 Sámi ássanguovlluid lotnolasealáhusat.

Sámi eanadoalloplána lávdegoddi čujuha ahte dán strategiija bokte šaddá leat váttis váikkuhit guhkes áigge linjaid hápmemii Norgga eanadoallopoltihkas. Dát bidjá maiddá stuorra gáibádusaid Sámedikki gelbbolašvuhtii eanadoalloealáhusas.

Norlándda Boanddaidsearvi ii sáhte oaidnit ahte Sámedikkis sáhtášii leat makkárga lunddolaš sadi stáhta bealde eanadoallošiehtadallamiin dan sadi vuodul mii stáhtas lea otnáš šiehtadallanvuogádagas. Sámi Ætnamsearvi vuostálastá ahte Sámediggi galgá leat oasálaš eanadoallošiehtadallamiin. Otnáš Sámediggi ii ovddas olles sámi álbmoga iige danin berre oazžut dán lágan válddi ja váikkuhanfámu. SLF:a lea mielas dasa ahte Sámediggi ovttasrádiid sámi organisašuvnnaiguin lea ráddeaddi eanadoallopoltihkasge. Finnmárkku fylkamanne oaiivvilda ahte Sámediggi sáhtá šaddat ovddasteaddjin eanadoalu bušeahhtalávdegottis ja ahte otnáš rámmaid siste ráhkaduvvo sierra šiehtadus árbevirolaš lotnolasdoaluide. Finnmárkku Boanddaidsearvi mielas Sámediggi ii galggašii šaddat oassin Stáhta šiehtadandeleagašuvnnas go diggi dalle livčče oasálaš šiehtadusain. Ná ii šattašii Sámedikkis nu sorjankeahtes sadi go sávahahti. Boanddaidsearvi mielas ii berrešii ásaht sierra šiehtadusage árbevirolaš lotnolasdoalliide.

Sámedikki árvvoštallama vuodul ii leat dán áigemeari vuodul áigeovdil oassálastit njuolga eanadoallošiehtadallamiidda. Dát mearkaša dan ahte Sámedikkis, vaikko ii leatge aktiivvalaččat oassálastimiin eanadoallošiehtadusain, liikká iešalddis lea váikkuhanfápmu dan eanadoallopoltihkage hápmemii mas lea mearkašupmi sámi eanadoalloáššiiide ja mat gusket daidda. Dát dávista dasa mii lea hábmejuvvon Sd. dieđáhusas 52 (1992-93), Norgga sámpolitiikka, mas čielgasit ovdanboahhtá ahte Sámedikkis galgá leat láidesteaddji sadi dán barggus.

3. strategiija mielddisbuktá dan ahte Sámediggi ovddida ja čadaha sierra eanadoallopoltihka. Dán oktavuodas ferte ovddidit lassieanadoallopoltihka ja váikkuhangaskaopmevuogádaga lassieanadoallopoltihkalaš mihttomeriid guvlui.

Sámedikki konkreta doaibma eanadoallosuorggis dahkkojuvvo otne dan bokte ahte Sámi ovddidanfoanddas ja Lotnolasealáhusproševttas leat ekonomálaš váikkuhangaskaomit eanadoalu ovddideapmái Sámi ovddidanfoandda doaibmaguovllus.

Norlándda Boanddaidsearvi oaidná lunddolažžan ahte Sámediggi ovddida viidáseabbot lassipoltihka vuoddoealáhusaid ovddideapmái erenoamážit deattuhettiin lotnolasámmáhiid. Sámi Ætnamsearvi mielas ii galggašii Sámediggi ovddidit iige čadahit sierra eanadoallopoltihka. Finnmárkku Boanddaidsearvi čujuha ahte váttisvuodat maid ovddabealde vuoddoealáhusat sámi guovlluin leat leat stuorrát. Danin lea dárbbášlaš ahte livčče okta álbmotválljen orgána mii basttašii bargat rastá sektorrájiid ja mas livčče roahkkatvuoha ovddidit daid olbmuid beroštumiid geat vižžet eallinlábbi luonddus sámi ássanguovlluin. Boanddaidsearvi jáhká ahte vuosttažettiin dán oktavuodas sáhtášii Sámedikkis leat deatálaš sadi.

Skániid ja Evenášši gielddat oaiivvildit ahte Sámedikkis galgá leat oanehis áiggi mihttomearrin juksat duodalaš váikkuhanfámu sihke mii guoská našuvnnalaš eanadoallopoltihka hápmemii ja sierralágan doarjjaortnegiid hálddaseapmái. Politiikka ferte hápmet ja hálddašandoaimmaid čadahit ovttasrádiid eanadoallo-eiseválddiiguin buot hálddašandásiin. Tromssa gielda oaiivvilda ahte eanadoallopoltihka ferte váldit ovddasvástádusán árvvoštallat movt riikapolitiikkalaš mihttomearit ja váikkuhangaskaomit váikkuhit eanadollui sámi ássanguovlluin ja ná sámi kultuvrii. Kárašjoga gielda doarju plána árvalusa ahte nannet Sámedikki sadi eanadoallopoltihkalaš oasálaš ja hápmet sierra eanadoallopoltihka sámi guovlluid várás.

Sámediggi oaiivvilda ahte strategiija ahte ovddidit sierra eanadoallopoltihka lea áigeovdil nu guhká go dikkis ii leat váikkuhanfápmu eanadoallopoltihka hápmemii sámi guovlluin. Sámediggi bidjá maiddá merkii ahte eanadoalloplána uhccán lea guorahallan Sámedikki ja eanadoalloeiseválddiid gaskasaš sadi ja ovddasvástádusa juohkaseami. Dát guoská sihke árbevirolaš eanadoalu ovddideapmái ja lassiealáhusaid ovddideapmái eanadollui. Dáid

čilgemiidda lea dárbu jos galgá buorebot stivret daid oktasaš váikkuhangaskaomiid eanadollui sámi guovlluin. Sámedikki vásihusaid, dieđuid ja buriid mihtuid juksamiid eanadoalloealáhusa doaibmadoarjaga bokte, berrešii doalvut viidáseabbot.

Dán vuodul áigu Sámediggi hápmet ja geahččalit čadahit sierra eanadoallopoltiikka. Politiikka geahčaduvvo eanadoallopoltiikkalaš guovllu ásaheami oktavuodas sámi ássanguovlluid várás. Sámi ovddidanfoandda evalueren ja gulaskuddancealkámušat Sámi eanadoaloplánii čájehit ahte foandda váikkuhangaskaopmeortnegat eanadollui ja lotnolasealáhusaide leat váikkuhan positiivvalaččat ja daid ferte joatkit ja nannet. Dát mearkkaša ahte Sámi ovddidanfoanda ferte oazžut odđa váikkuhangaskaomiid ovdamearkka dihte eanadoallošiehtadusa bokte.

6. Konklusuvdna

Sámi eanadoaloplána sámi ássanguovlluid várás ovddida mánga guovddáš hástalusa ja čuolmmaid boahteáiggi sámi eanadoalu hárrái. Sámediggi doarju plána mihttomeriid ja doarju válđoáššis daid konkrehta doaibmaárvalusaid mat leat ovddiduvvon. Plána galgá nugo lea, leat vuodđun Sámedikki politiikka eanadoallusuorggis.

Sámi identitehta ja kultuvra leat nannosit čadnon árbevirolaš sámi ealáhusaide. Eanadoalu bokte bisuhuvvo ja dolvojuvvo viidáseabbut máhttu luondduresurssaid hálddašeami birra. Plánas čujuhuvvo maid sámi eanadollui birrasa ja suodjaleami oktavuodas. Sámi eanadoalu sealluheapmi ja lotnolasealáhusaide vuhtii válđin váikkuhit dasa ahte sealluhit sámi kulturbirrasa ja kultureatnamiid otná biraspolitiikkalaš áigumušaid mielde.

Sámediggi hápme ja geahččala čadahit sierra eanadoallopoltiikka. Ferte ásaht sierra eanadoallopoltiikkalaš guovllu sámi ássanguovlluid várás. Lagat eanadieđalaš ráddjen ferte árvvoštallot SOF-a doaibmaguovllu, sámi guolástusguovllu ásaheami ja riddo- ja vuotnaguovlluid doaibmaplána oktavuodas. Sierra eanadoallopoltiikkalaš guovllu ovddidemiin sámi guovlluid várás hagašeimmet čielga ja guhkes áigge bissovaš rámmaeavttuid ealáhussii. Dán láhkái sáhtášii Sámediggi ovddidit mihttomeriid guhkes áigái ja heivehit erenoamáš strategiijaid ja váikkuhangaskaomiid eanadollui. Mihttomeriid hápmen ja váikkuhangaskaomiid heiveheapmi dahkkojuvvo eanadoallopoltiikkalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš ovttasbargguin. Norgga álbmotrievttálaš ja sisrievttálaš geatnegasvuodát ja bajit dási sámpolitiikkalaš prinsihpat biddjojuvvojit vuodđun mihttomeriide, váikkuhan-gaskaomiide ja doaimmaide.

Sámediggi ferte oanehit áiggis beassat duodas váikkuhit sihke nášuvnnalaš eanadoallopoltiikka hápmemii ja iešguđet váikkuhangaskaomiid hálddašemiide. Dát sáhtá dahkkot čuovvovaš doaimmaid bokte:

- Sámediggi válđo mielde jahkásaš eanadoallošiehtandanvuogádahkii mii addá vejolašvuoda leat mielde digáštallat mii álelassii dáhpáhuvvá eanadoallopoltiikka hárrái.
- Sámedikki ovddasteaddjiit besset deatálaš stivrraide, rádiide jna. nášuvnnalaš ja regiovnalaš dásis eanadoalloealáhus ovddideami várás, nugo omd. Stáhta Eanadoallobáŋkku stivrii, Fylkkaeanadoallostivrraide jna.
- Lotnolaseiveheami rámmaeavttut galget nannejuvvot earret eará sierra lotnolasealáhus-šiehtadusa bokte.

Berre addot ruhta Sámedikki háldui eanadoallošiehtadusa bokte nu ahte Sámediggi bastá ovddidit iežas politiikka sámi eanadoalu hárrái mii galgá leat lassin stáhta eanadoallopoltiikkii.

Sámi «referánsadoalut» galget leat vuodđun eanadoallošiehtadusaide .

Viidáseabbo barggus lea deatálaš ahte Sámediggi ovttasrádiid guovddáš eanadoalloeiseválddiiguin jođáneamosit konkretisere mihttomeriid, váikkuhangaskaomiid ja

doaimmaid sihkkarastin dihte ahte sámi eanadoallu suodjaluvvo materiálalaš vuoddu sámi kultuvrii. Dán oktavuodas ferte maiddá sierralágan ortnegiid árvvoštallat mat sáhtášedje ovddidit Sámedikki guovddáš eanadoallopoltihkalaš oasálažžan boahhteáiggis.

Ášši 11/96 Sámi nuoraid stipeandda njuolggadusaid rievdadus

I. Áššebápirat

- Reive Sámi ealáhusrádis, beaiváduvvon cuoŋománu 19. b. 1995
- Sámi nuoraid oahppostipeandda gustovaš njuolggadusat
- Ášši SN 52/95
- Čoahkkingirji oassi SN 52/95
- Čoahkkingirji oassi SG 26/95

II. Sámedikki mearráduš

Sámediggi mearrida čuovvovaš rievdadusaid sámi nuoraid oahppostipeandda njuolggadusaide, rievdadusat bohtet fápmui 1996-97 skuvlajahká:

§ 2 Stipeandda eavttut

Sámi nuorat Norgga joatkkaskuvllain geat lassin devdet čuovvovaš eavttuid ožžot sitpeandda:

1. Ohcci ferte duodaštit ahte son lea ollesáiggi oahppi skuvllas gos lea vuoigadahtton oážžut doarjaga Statens Lånekasse for ungdom nammasaš ásašus.
2. Ohcci ferte duodaštit ahte sus lea sámegiella fágasuorggis.

§ 4 Hálddašeapmi

Sámi giellaráddi galgá jodihit sámi nuoraid stipeandadoarjaga juogadeami ja almmuheami.

Sámi giellaráddi galgá fuolahit ahte ruđat geavahuvvojit njuolggadusaid mielde. Sámi giellaráddi galgá maiddá ráhkadit jahkásaččat raportta Sámediggái ruđaid hálddašeami birra. Sámi giellaráddi sáhtá dárkimii ja čađaheapmái addit dárkileabbo njuolggadusaid.

Ášši 12/96 Barentsovttasbargu

I. Áššebápirat

- Barentsprogramma 1994/95 oktan 11.01.1993 Barentsráđi ja Regiovdnaráđi konstituerenčoahkkima čoahkkingirjiiguin.
- Stáhtačálli Siri Bjerke, UD, 16.06.1994 ságastallan.
- Sámedikki presideanta Ole Henrik Magga, ságastallan eamiálbmogiid Barentskonfereanssas 16. - 17.06.1994.
- Birasgáhttenministarčoahkkin, BEAR 14. - 15.1994.
- Olgoriikaministar Bjørn Tore Godala ságastallan Barentsráđi čoahkkimis Tromssas 15.09.1994.
- Sámedikki presideantta Ole Henrik Magga 15.09.1994 ságastallan.
- Barentsráđi 15.09.1994 čoahkkima oktasaš cealkámuš.
- Barentsregiovnna eamiálbmotovttasbarggu njuolggadusevttohus, ráhkaduvvon 31.08.1994
- Eamiálbmotjodiheadjiid oktasaščoahkkima 31.08.1994 čoahkkingirji.
- Barentsregiovnna oahpahus- ja dutkanministariid 14. - 15.02.1995 oktasašcealkámuš

- Eamiálbmotlávdegotti jodiheadji 22.07.1995 notáhta Barentsregionna regionnalaš orgánaid saji ja čoakkádusa birra.
- Sámediggerádi 21. - 22.08.1995 mearrádus áššis R 81/95.
- Regiovdnarádi 1994/1995 doaibmarápporta.
- Sd.dieđ.nr. 47 (1994-1995) Doaibmaprogramma Nuorta-Europa birra
- Regiovdnarádi 1996' Barentsprogramma
- Barentsregionna goalmát olgoriikaministarčoahkkin 09.10.1995: Oktasašcealkámuš, ságastallan ja "The Task Force on The Barents Region Environment Action Programme" rápporta.
- 1995 juovlamánu CENTEK árvalus "Policy Programme to Promote Investments in The Mining Sector in The Barents Region" hárrái.
- Sd.dieđ.42 (1992-93) Norgga polardutkama birra, kap. 3 s.40-52.

II. Sámedikki mearrádus

1. Áigumuš Barentsovttasbargguin:

Barentsregionna ovttasbargu áсахuvvui ođđajagimánu 11. b. 1993 Girkonjárdgas Norggas. Ovttasbargu guoská davimus guovlluide Norggas, Ruotas ja Suomas, ja Ruošša davvioarje guovlluide. Dát leat buorre muddui guovllut maid sápmelaččat leat don doložis juo navdán Sápmin, ja mat ollet nuorttas gitta Nenetssaid guovlluide Ruošša bealde. Sihke guovllu sápmelaččat ja nenetsat leat adnon eamiálbmogin main leat ássanárbevierut ja leat ealáhusaid oktavuodas geavahan guovllu resurssaid juo ovdal go nášonalstáhtat áсахuvvojedje.

Váldo mihttomearri Barentsovttasbargguin lea olgoriikaministariid cealkámuša mielde:

Sihkkarastit ráfálaš ja dásedis ovdáneami regionnas

- Nannet ja viidásit ovddidit kultuvrralaš oktavuoda regionna álbmogiid gaska
- Ovddidit regionna ođđa ja dálá bilaterála ja multilaterála oktavuodaid
- Ráhkadit vuodu ekonomálaš ja sosiálalaš ovdáneapmái regionnas deattuhettiin aktiivvalaš ja dihtomielalaš luonddu- ja resursageavaheami
- Váikkuhit dasa ahte eamiálbmogiid beroštumit váldojit vuhtii ovdáneamis, ja sihkkarastit aktiivvalaš searvama sin bealis

Dát váldo mihttomearit mielddis buktet mánja hástalusa iešgudet áššesurggiin. Muhtumat dain oidnojit guorahallamiin mat leat dahkkon guovddáš dásis, dollojuvvon ministarkonfereanssain ja bargojoavkkuin ekonomálaš ovttasbarggu, birasovttasbarggu ja davviguovlluid mearrageainnu birra. Regionnalaš dásis guoská dát Regiovdnarádi bargui ja vuollásaš regionnalaš lávdegottiid bargui. Dát mielddis buktá ahte muhtun mihttomearit mat leat biddjon dahje biddjojit Barentsovttasbarggu iešgudet surggiide, šaddet vuostálagaid.

Sámediggi deattuha ahte guovddáš áigumuš galgá leat čilget ja sihkkarastit eamiálbmogiid vuoigatvuodaid guovllu eatnamiidda ja čáziide ja dáid resurssaide.

2. Eamiálbmogiid ovddasteapmi ja váikkuheapmi Barentsovttasbarggus

Barentsráđdi ja Regiovdnaráđdi

Sámiráđdi gáibidii vuodđudančoahkkimis 1993:s, regionna eamiálbmogiid ovddas, ovttá eamiálbmotovddasteaddji juohke riikkas Regiovdnaráđdái ja eamiálbmotovddasteami Barentsráđdái. Sámediggi šalloša go dát ii dohkkehuvvon. Sámediggi doalaha dán gáibádusa.

Dán gáibádussii lea maid geavatlaš ágga. Lea veadjetmeahtun ahte okta eamiálbmotovddasteaddji galgá sáhttit fuolahit buot guovllu eamiálbmogiid beroštumiid. Sivvan dása leat guhkes gaskkat ja unnán resurssat ráhkkanepmái.

Lassin dasa doarju Sámediggi nenetssaid áigumuša oazžut sierra ovddasteami Barentsovttasbargui.

3. Eamiálbmotrádi ásaheapmi

Barentsovttasbarggu eamiálbmotoassi lea dán rádjai guoskan regiovnna sápmelaččaide ja nenetssaide. Eamiálbmotovttasbargu lea vuosttažettiin čohkkejuvvon Barentsregiovnna regiovnnaš eamiálbmotlávdegoddi. Lávdegoddi nammaduvvui 1993' cuorománus, ja das leat 6 lahtu. Lávdegotti bargun definerejuvvui dalle leat evttohit konkrehta proševttaid Barentsprogramii, kártet eamiálbmotovttasbarggu saji, čilget guoskevaš riikkaid eamiálbmogiid organiserenmálliid, ovddidit árvalusaid mat sáhtašedje buoridit eamiálbmogiid saji ja sin kultuvrralaš ja ealáhuslaš ovdáneami regiovnnaš, ja ovddidit árvalusaid das mo Regiovdnaráđdi buoremusat sáhtašii váikkuhit buoret ovdáneapmái.

Eamiálbmotlávdegoddi mearridii árrat juo bargagoahtit dan ala ahte nannet lávdegotti saji. Duogázin dása lea ahte Barentsregiovnna ovttasbarggu oassin leat dál maiddái stáhtalaš ja regiovnnaš bealit mat leat organiserjuvvon Barentsrádi ja Regiovdnarádi bokte. Lávdegoddi čujuhii dasa ahte Barentsregiovnna eamiálbmotovttasbargu, seamma láhkai go eamiálbmotovttasbargu muđuige, guoská buot surggiide ja sisttisdoallá maid sihke stáhtalaš ja regiovnnaš beliid. Eamiálbmotbealli berre leat nanus ja árvvoštallot siskkobeal ja olggobeal áddejumi mielde. Siskkobeal áddejupmai gullá eamiálbmogiid gaskasaš ovttasbargu. Olggobeal áddejupmái gullá eamiálbmogiid oktavuoha iežaset riikkaid stáhtalaš, regiovnnaš ja báikkálaš eiseválddiide. Oktii buot mearkkaša dát ahte eamiálbmotovttasbarggu sáhtá gohčodit Barentsovttasbarggu goalmát beallin.

Dán dovddastusa vuodul dolle Barentsregiovnna sápmelaččat ja nenetssat alla dási čoahkkima 31.08.94:s, gos evttohuvvui ahte:

- Barentsráđdi ja Regiovdnaráđdi fertejit mearridit boahhteáiggi Barentsregiovnna eamiálbmotovttasbarggu formálalaš rámmaid, sierra njuolggadusaid bokte eamiálbmotovttasbarggu várás. Dáin galggašii oidnot makkár vejolašvuodaid ja ráddjeyumiid eiseválddit bidjet iežaset eamiálbmogiidda ovttas bargat badjel riikarájiid.
- Áigumuš njuolggadusaiguin galgá leat lágidit dilálašvuodaid nu ahte Barentsregiovnna eamiálbmogat besset ovttas bargat sihkkarastit ja ovddidit iežaset giela, kultuvrra ja servodateallima.
- Barentsregiovnna eamiálbmogiin galgá leat eamiálbmotráđdi, man jahkediđáhus galgá sáddejuvvot Barentsráđdi ja Regiovdnaráđdi, ja eamiálbmotrádi goluid galget Barentsregiovnna stáhtat visot máksit stáhtaid gorrelaš searvama vuodul eamiálbmotovttasbargui, jos eará ii leat mearriduvvon.

Áigumuš árvalusin ásahtit eamiálbmotrádi lei earret eará ráhkadit foruma gos eamiálbmogat ieža besset demokráhtalaš ja ovddasteaddji vuogi mielde váikkuhit dasa ahte hábmet Barentsregiovnna eamiálbmotbarggu nu ahte šattašii aktiivalažžan ja ovddasguvlui jurddašeaddjin. Evttohuvvui ahte eamiálbmotrádi barggut galget leat buot áššit main lea erenoamáš mearkkašupmi Barentsregiovnna eamiálbmogiidda, sihke áššiid oktavuodas mat leat vuolgán olggobealde ja iežaset initiatiivvaid bokte. Válddi hárrái daddjui ahte eamiálbmotrádis váldoáššis galgá leat ráđdeaddi váldi, muhto sihkkarastin dihte njuolggadusaid spáitilvuoda boahhteáiggis, de ii berre dát mearriduvvot loahpalaččat.

Ii Barentsráđdi iige Regiovdnaráđdi dorjon evttohusa ásahtit sierra eamiálbmotrádi. Sámediggi šalloša dán. Dan sajis šattai Eamiálbmotlávdegoddi bissovažžan, ja oaččui maid ráđdeaddi válddi Barentsráđdi.

Sámediggi čujuha cealkámuššii ovddabealde ja háliida loktet eamiálbmotbarggu Barentsovttasbarggu goalmát beallin, lassin guovddáš ja regiovnnaš dásiide. Diggi áigu

danin geardut iežas prinsihpalaš oainnu das ahte ferte ásahuvvot sierra eamiálbmotráddi. Dát oaidnu ovddiduvvui Sámedikki 1994' jahkediedáhusas (gč. Sd.diedáhusa nr. 42 (1994-95) mildosa čuoggá 2.8 s. 30 ja čuoggá 5 s. 40). Sámediggi dáhttu dákko bokte Ráddehusa ja Stuorradikki čilget iežaset oainnu dán áššái. Dassázi go dat leat dahkkon, lea Sámedikki oainnu mielde dárbu nannet Eamiálbmotlávdegotti resurssaid nu ahte lávdegoddi sáhtá fuolahit iežas ráddeaddi saji sihke Regiovdnarádi ektui ja Barentsrádi ektui. Nu guhkás go Sámediggi diehtá lea Eamiálbmotlávdegoddi čohkken iežas bargonávccaid Barentsprogramii. Dát lea deatalaš bargu lávdegoddái, muhto Eamiálbmotlávdegoddái lea hástalussan nákcet olahit ja čadahit bargguid maiddá viidát go Barentsprogramma proševttaid ja doaimmaid. Maiddá dás lea sáhka ekonomálaš resurssain.

Sámediggi oaivvilda ahte jos Eamiálbmotlávdegoddi galgá nákcet fuolahit iežas ráddeaddi saji Barentsrádi ektui, ferte lávdegoddi guovddáš eiseválddiin oazžut ekonomálaš resurssaid dán bargui lassin daidda ruđaide maid oazžu Regiovdnarádis. Sámediggi bivdá Olgoriikadepartemeantta fuolahit dán.

4. Eamiálbmogiid vuoigatvuodát

Eamiálbmogiid vuoigatvuodát resurssaide eai leat čilgejuvvon ovttaga Barentsregionna guovlluin, ja historjjálaččat leat dáid álbmogiid beroštumit viehka roavvát badjelgehččon.

Sámediggi ballá ahte ekonomiiija liberaliseren ja vejolašvuohta geavahit luondduresurssaid dagahit stuorát gilvuu ođasmahtti ja ođasmahtekeahes luondduresurssaid hárrái. Dát sáhtá leat áittan eamiálbmogiid árbevirolaš ealáhusaide, kultuvrii ja servodateallimii, erenoamážit Ruoššas gos stáhta ja regionnalaš njuolggadusat lea heittohit ovdánan ja váilot ollu surggiin. Ruoššas leat sápmelaččain ja nenetsain stuorra váttisvuodát eallindili, áhpásmahtinfálaldagaid ja vuoigatvuodaid oktavuodas márkaneconomiiiji nuppástuhttinproseassa geažil. Váttisvuodát doalahit árbevirolaš luondduresurssaid geavaheami ja heajut almmolaš dearvvašvuoda- ja sosiálfálaldagat dagahit stuorámuš váikkuhusaid beaivválaš eallimii. Váilevaš resurssat servodatsurggiin dagahit maid ahte árbevirolaš kulturmáhtolašvuodát jávket go eai dolvojuvvo ovta buolvvas nubbái.

Doaimmat ja proševttat mat plánejuvvojit ja álggahuvvojit eamiálbmogiid várás eai galgga leat mišonerenhápmásaččat, muhto dilálašvuodát galget lágiduvvot nu ahte álbmot lea aktiivvalaččat mielde.

Sámediggi čujuha dasa ahte dát eai leat ođđa dieđut Norggas. Juo Sd.diedáhusas nr. 42 (1992-93) Norgga polardutkama birra, adnojit dát dilit dutkan- ja čielggadanbeallin Barentsregionna eamiálbmotsuorggis. Dás lea sáhka dárbbus dutkat regionna etnopolitihkalaš diliid, makkár váikkuhusaid násonalstáhtaid politihkas lea eamiálbmogiidda ja čearddalaš unnitálbmogiidda, ja sin resursadili ja báikkálaš luondduresurssaid hálddašeami. Nubbi bealli guoská moderniserenproseassaide ja vejolaš riidduide árbevirolaš ja ođđaáiggi birgenvugiid gaska. Dákkár dutkama bokte sáhtá ráhkaduvvot vuoddu dasa ahte eamiálbmogat ja unnitálbmogat sáhttet bidjat eavttuid iežaset ovdáneapmái, daddjo diedáhusas (gč. čuo. 3.4.2.5 s. 51). Stuorradikki olgoriika- ja konstitušuvdnalávdegoddi čujuha diedáhusa čilgehussii FOU-doaimma guhkes áiggi badjel nannema birra iešguđet surggiin, dás maiddá eamiálbmotsuorggis. Eanetlohku doarju dan ahte dát nannen ferte dahkkot vuosttažettiin riikka davimus guovllus. Barentsovttasbargu galgá váikkuhit dasa ahte ovddidit regionna doaimmaid ja gelbbolašvuoda huksema (gč. Innst. S. nr. 207 (1992-93) čuo. B s. 9). Váldo mihttomearrin eamiálbmogiid vuoigatvuodaid fuolahemiin ferte leat duohtan dahkat Rio-konfereansa prinsihpaid (UNCED 1992) ja ILO-konvenšuvnna nr. 169 prinsihpaid. Eaktun dasa leat eambo geatnegahtti šiehtadusat sihke Barentsovttasbarggu rámmaid siskkovalde ja muđui riikkaid gaskasaš ovttasbarggus nu ahte sihke guovddáš ja regionnalaš eiseválddit geatnegahttojit eamiálbmogiid dárbbuid atnit deatalažžan.

5. Barentsprogámma

Sámediggi šalloša go hástalusat mat leat čilgejuvvon eamiálbmotsuorggi birra Sd.diedáhusas nr. 42 (1992-93) eai leat čuovvoluvvon Nuorta Europa 1992-96 doaibmaprogámmas (gč. Sd.died. nr. 47 (1994-95)). Dás váilot eamiálbmotdoaimmat sihke čadahuvvon ja bistevas̄ prošeavttaid oktavuodas. Dušše Regiovdnarádi 1994/95 ja 1996 Barentsprogámmain gávdnojit eamiálbmotdoaimmat. Vejolašvuodát eamiálbmot-prošeavttaid hárrái leat ollu stuorábut go dat mat leat prioriterejuvvon doaibman dán guovtti progámmas.

Sámediggi oaivvilda ahte hástalusat mat leat namuhuvvon vejolaš Fou-prošeaktan Sd.diedáhusas nr. 42 (1992-93) eamiálbmotsuorggi birra (gč. čuo. 3.4.2.5 s. 51), maid leat áššáiiguoski ja áigejuovdilis politihkkaáššit Barentsregiovnna eamiálbmotbarggus. Dát politihkkaovddideapmi ferte Sámedikki oainnu mielde dáhpáhuvvat plánaid bokte sierra eamiálbmotpolitihkalaš progámmas Barentsregiovnna várás, nugo Regiovnna eamiálbmotlávdegoddi lea evttohan 1996' Barentsprogámmas, čuo. 5.3.4. Dákkár progámmas livččii lunddolaš lagabui guorahallat ja mearridit áššiid earret eará dáid birra:

- eamiálbmogiid politihkalaš, ealáhuslaš, gielalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuodát
- eamiálbmogiid vuoigatvuodát luondduresurssaide ávnnaslaš vuodđun sin kultuvrii
- moderniserenproseassat ja vejolašvuodát ja riiddut maid dát rahkadit ođđa áiggi ja árbevirolaš birgenlági gaskii
- ođasmahtti ja ođasmahtekeahces luondduresurssaid geavaheami dássi luonddu ja birrasa ektui
- makkár doaimmat Barentsovttasbarggu rámmaid siskkobelade galget prioriterejuvvot ja čadahuvvot servodatsurggiin nugo dearvvašvuodasuorggis, ealáhusovdáneamis, kultuvrras ja gielas, oahpahusas ja dutkamis, jna.
- Barentsregiovnna eamiálbmotbarggu organiseren ja viidodat, ja oktavuoha eará lágan eamiálbmotovttasbargui

Sámediggi háliida dán oktavuodas dadjat ahte lea stuorra ballu dan čalmmusteapmái mii iešguđet oktavuodain ovdan buktá Barentsregiovnna boahhteáiggi guovlun gos luondduresurssaid oažžu oambo viežžat. Dikki ballu guoská sihke eamiálbmogiid vuoigatvuodaide, ja maid luonddu- ja birasberoštupmái. Diggi čujuha scenariaide mat ovddiduvvojit boahhteáiggi oljobohkama hárrái earret eará Nenetssaid autonoma guovllus Arkhangelsk fylkkas, ja dan beroštupmái mii lea minerálariggodagaide olles Barentsguovllus. Dás čujuhuvvo áigumušaide maid erenoamážit multinášuvnnalaš searvvit leat ovddidin minerálasuorggis (gč. CENTEX-a 1995' juovlamánu rápportta minerálarogganprogámma birra Barentsregiovnna). Lassin dasa háliida Sámediggi deattuhit daid mihttomearreváttisvuodaide mat leat biddjon oassin 1996' Barentsprogámma boahhteáiggi iešguđet servodatsurggiid gaskasaš bargui.

Barentsregiovnna eamiálbmotprogámma mii lea ráhkaduvvon dáid njuolggadusaid mielde livččii sihke Regiovdnarádi ja Barentsrádi bargosuorggi siskkobealde. Jos Eamiálbmotlávdegoddi galggašii bastit fuolahit iežas saji Barentsrádi ektui dán oktavuodas, ferte Norgga Olgoriikadepartemeanta searvat ruhtadeapmái, earret dan mii Eamiálbmotlávdegoddi addo juolludeami bokte Regiovdnarádis.

Sámediggi áigu garrasit deattuhit dárbbu eambo ruđaide go dat 4 mill. mat dál juolluduvvojit Barentsprogámma eamiálbmotprošeavttaid čadaheapmái. Dát lea eaktun dasa ahte joksat mihttomeriid maid eamiálbmogat leat ovddidan Barentsprogámma bokte.

Sámediggi áigu čujuhit dasa ahte ii leat dušše eamiálbmotlávdegotti ovddasvástádus fuolahit regiovnna eamiálbmotdoaimmaid. Buot Barentsregiovnna bargujoavkkuin lea ovddasvástádus

fuolahit eamiálbmogiid beroštumiid. Dat mearkaša ahte juohke bargojoavku galgá vuolggahit ja čadahit eamiálbmotprošeavttaid iežas hálddahaslaš rámmaid siskkobealde.

Barentsovttasbarggus leat stuuorra ovdánanvejolašvuodat eamiálbmotpolitihkalaš suorggis boahhteáiggis. Erenoamážit artálaš birasgáhttenovttasbarggu AMAP, arktálaš rádi ásaheami ášši, ja eamiálbmogiid eaktodáhtolaš ovttasbarggu oktavuodas sirkumpolára guovllus.

Sámediggi čujuha maiddái dasa ahte muhtun EU-kommišuvnna rápporttas lea daddjon ahte Barentsguovlu lea okta dain resursariggáseamos guovlluin Europas. Lea ollu mii čájeha ahte sáhtá leat stuorra várra ahte guovllu iežas álbmot guhkit áiggi vuollái vuoittahallá luondduresurssaid gilvvus. Danin oaivvildage Sámediggi ahte lea dárbu vuđolaččat ja viidát meannudit ášši Stuorradikkis mas vuolggasadjin lea beroštumiid gaskasaš riidu.

Danin bivdage Sámediggi guovddáš eiseválddiid árvoštallat sierra stuorradiggedieđáhusa Norgga politihka birra Barentsovttasbarggus ja davviguovlluin muđui, mas ovddaeal namuhuvvon hástalusat, lassin ollu earáide eamiálbmotpolitihkalaš suorggis, maiddái árvoštallojuvvojit.

Ášši 13/96 Sámedikki direktvrra virgáibidjan

I. Áššebáhpirat

- Viiddiduvvon ohcciidlistu
- Almmuhusteksta

II. Sámedikki mearrádus

1. Per Edvard Klemetsen biddjojuvvo virgái Sámedikki direktvrran jahkemearrevirgái 6' jahkái.
Virgi biddjojuvvo virgekodii 1062, bálkáceahkki 54.
2. Virgáibidjan dahkkojuvvo daid eavttuid mielde mat leat namuhuvvon Sámedikki 02.06.1995 bargiidnjuolggadusain, 04.03.83 Stáhtabargiid lágas, 18.07.58 virgenákkuid lágas, 28.07.49 Stáhta penšunkássa lágas ja 21.12.56 Almmolaš bargiid ahkerádjelágas.

Ášši 14/96 Mánngagielat namat kárttain

I. Áššebáhpirat

- Kulturdepartemeantta 28.11.1995 reive Stáhta Kártadoaimmahakkii
- Stáhta Kártadoaimmahaga Eanadivišuvnna 04.05.95 reive Kulturdepartementii
- Stáhta Kártadoaimmahaga Eanadivišuvnna 21.04.95 reive Suodjalusa militearaeanadieđalaš bálvalussii
- Suodjalusa militearaeanadieđalaš bálvalusa 26.04.95 reive Stáhta Kártadoaimmahakkii
- Suodjalusa militearaeanadieđalaš bálvalusa 25.04.95 reive Stáhta Kártadoaimmahakkii
- Suodjalusa militearaeanadieđalaš bálvalusa 03.04.95 reive Stáhta Kártadoaimmahaga Eanadivišuvdnii
- Suodjalusa militearaeanadieđalaš bálvalusa 12.07.94 reive Stáhta Kártadoaimmahaga Eanakártadivišuvdnii
- Eanakártadivišuvnna 26.10.94 reive Suodjalusa militearaeanadieđalaš bálvalussii
- Suodjalusa militearaeanadieđalaš bálvalusa 19.10.94 reive Eanakártadivišuvdnii
- Eanakártadivišuvnna 19.08.94 reive Kulturdepartementii
- Kulturdepartemeantta 06.09.94 reive Stáhta Kártadoaimmahakkii

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET

ČOAHKKINGIRJI 1/96 - MEARRÁDUSOASSI siidu 52

- Suodjalusa militearaeanadieđalaš bálvalusa 29.08.94 reive Stáhta Kártadoaimmahaga Eanakártadivišuvdnii
- Suodjalusa militearaeanadieđalaš bálvalusa 10.08.94 reive Stáhta Kártadoaimmahaga Eanakártadivišuvdnii
- Suodjalusa militearaeanadieđalaš bálvalusa 19.07.94 reive Stáhta Kártadoaimmahaga Eanakártadivišuvdnii
- Eanakártadivišuvnna 07.07.94 reive Suodjalusa militearaeanadieđalaš bálvalussii
- Mearkkašumit § 11 hárrái: Spiehkastagat Od.prp.nr. 66 Báikenamaid birra

II. Sámedikki mearrádus

Báikenammalága mielde galget sámegiel ja suomagiel namaid maid báikki olbmot geavahit, maiddá almmolaš ášahusat geavahit kárttain, galbbain, registariin jna. Suodjalusa ávžžuha maŋŋá, Suodjalusa militearaeanadieđalaš bálvalusa bokte mii lea erenoamášit ákkastallan sámegiel ja suomagiel namaid geavaheami vuostá kárttain ja erenoamážit go gávdnojit oktanaga seamma nammasažžii, lea Kulturdepartemeanta dahkan spiehkastaga lága ektui ja mearridan ahte dat kárttat maid Suodjalus háliida sáhttet ráhkaduvvot guovtti hámis:

1. okta mii čuovvu njuolggadusaid, siviilla atnui ja
2. okta erenoamážit militeara atnui

Departemeanta čállá ahte "Dákkár čovdosa bokte oažžu Suodjalus dakkár kártaid mat leat heivehuvvon sin atnui, ja sámegiel ja suomagiel báikenamat biddjojit kártaide mat leat ráhkaduvvon siviilla atnui, njuolggadusaid mielde".

Spiehkastat mii lea dahkkon orru čielgasit guoskamin sámegiel ja suomagiel namaide. Dat lea stuorra lávki maŋosgvlui ja kulturpolitihkalaččat dohkketmeahtun.

Sámediggi oaivvilda ahte departemeanta ii sáhte dahkat dákkár spiehkastagaid lága ektui. Mearkkašumiin lága § 11:s spiehkastagaid birra daddjo ahte departemeanta sáhtta dahkat spiehkastagaid lága ektui "go lea erenoamáš deatalaš nu dahkat", muhto ahte "Eaktun ferte liikká leat ahte biddjo deaddu lága áigumuššii". Áigumuš orru hui čielggas sihke ovdabargguin ja ieš lágas. Áigumuš lea earret eará suodjalit báikenamaid kulturárbin. Lága § 11 hállá ovttaskas dáhpáhusaid birra iige olles nammakategoriijaid birra. Mearkkašumit Od.prp. nr. 66 (88-89) čujuhit dasa ahte spiehkastagat gusket čállinvuohkái eaige ieš namma-geavaheapmái.

Departemeanta lea Sámedikki oainnu mielde bargan Báikenammalága áigumušaid vuostá, ja diggi ii sáhte dohkkehit ahte láhka goariduvvo ná.

Sámediggi ávžžuha Kulturdepartemeantta nuppástuhttit mearrádusas dán áššis, ja fuolahit ahte buot almmolaš orgánat čuvvot lága áigumušaid ja mearrádusaid.

Sámediggi áigu Suodjalusa ektui vuosttildit dan ákkastallama mii lea dagahan departemeantta mearrádusa. Suodjalus lea dákká hui unohis vuogi mielde čájehan unnán gutni sámi ja suoma kulturárbái Norggas, ja unnán árvvu iežas soalddáhiidda, njunnošiidda ja eará bargiide geain lea sámi ja suoma duogáš. Diggi doaivu ahte Suodjalus miedihha dása ja geassá ruovttoluotta iežas sávaldaga láhkaspiehkasteami hárrái, mii lea dagahan ahte sámi ja suoma báikenamat leat ná eret duvdiluvvon.

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAMEDIGKIE SAMETINGET
ČOAHKKINGIRJI 1/96 - MEARRÁDUSOASSI **siidu 52**

- Suodjalusa militearaeana dieđalaš bálvalusa 29.08.94 reive Stáhta Kártadoaimmahaga Eanakártadivišuvdnii
- Suodjalusa militearaeana dieđalaš bálvalusa 10.08.94 reive Stáhta Kártadoaimmahaga Eanakártadivišuvdnii
- Suodjalusa militearaeana dieđalaš bálvalusa 19.07.94 reive Stáhta Kártadoaimmahaga Eanakártadivišuvdnii
- Eanakártadivišuvnna 07.07.94 reive Suodjalusa militearaeana dieđalaš bálvalussii
- Mearkkašumit § 11 hárrái: Spiehkastagat Od.prp.nr. 66 Báikenamaid birra

II. Sámedikki mearrádus

Báikenammalága mielde galget sámegiel ja suomagiel namaid maid báikki olbmot geavahit, maiddá almmolaš ásašusat geavahit kárttain, galbbain, registariin jna. Suodjalusa ávžžuhusa maŋŋá, Suodjalusa militearaeana dieđalaš bálvalusa bokte mii lea erenoamášit ákkastallan sámegiel ja suomagiel namaid geavaheami vuostá kárttain ja erenoamášit go gávdnojit oktanaga seamma nammasažžii, lea Kulturdepartemeanta dahkan spiehkastaga lága ektui ja mearridan ahte dat kárttat maid Suodjalus háliida sáhttet ráhkaduvvot guovtti hámis:

1. okta mii čuovvu njuolggadusaid, siviilla atnui ja
2. okta erenoamášit militeara atnui

Departemeanta čállá ahte "Dákkár čovdosa bokte oažžu Suodjalus dakkár kártaid mat leat heivehuvvon sin atnui, ja sámegiel ja suomagiel báikenamat biddjojit kártaide mat leat ráhkaduvvon siviilla atnui, njuolggadusaid mielde".

Spiehkastat mii lea dahkkon orru čielgasit guoskamin sámegiel ja suomagiel namaide. Dat lea suorra lávki maŋosguvlui ja kulturpolitihkalaččat dohkketmeahtun.

Sámediggi oaivvilda ahte departemeanta ii sáhte dahkat dákkár spiehkastagaid lága ektui. Mearkkašumiin lága § 11:s spiehkastagaid birra daddjo ahte departemeanta sáhtá dahkat spiehkastagaid lága ektui "go lea erenoamáš deatalaš nu dahkat", muhto ahte "Eaktun ferte liikká leat ahte biddjo deaddu lága áigumuššii". Áigumuš orru hui čielggas sihke ovdabargguin ja ieš lágas. Áigumuš lea earret eará suodjalit báikenamaid kulturárbin. Lága § 11 hállá ovttaskas dáhpáhusaid birra iige olles nammakategoriijaid birra. Mearkkašumit Od.prp. nr. 66 (88-89) čujuhit dasa ahte spiehkastagat gusket čállinvuohkái eaige ieš namma-geavaheapmái.

Departemeanta lea Sámedikki oainnu mielde bargan Báikenammalága áigumušaid vuostá, ja diggi ii sáhte dohkkehit ahte láhka goariduvvo ná.

Sámediggi ávžžuha Kulturdepartemeantta nuppástuhttit mearrádusas dán áššis, ja fuolahit ahte buot almmolaš orgánat čuvvot lága áigumušaid ja mearrádusaid.

Sámediggi áigu Suodjalusa ektui vuosttildit dan ákkastallama mii lea dagahan departemeantta mearrádusa.-Suodjalus lea dákká hui-unohis vuogi mielde čájehan unnán gutni sámi ja suoma kulturábái Norggas, ja unnán árvvu iežas soalddáhiidda, njunnošiidda ja eará bargiide geain lea sámi ja suoma duogáš. Diggi doaivu ahte Suodjalus miedihá dása ja geassá ruovttoluotta iežas sávaldaga láchaspiehkasteami hárrái, mii lea dagahan ahte sámi ja suoma báikenamat leat ná eret duvdiluvvon.

Čoahkkingirjji čáli:

Randi R. Balto